ترپوښتنولاندی د استخباراتي ادارو نيول:

قانوني معيارونه
او د استخباراتي ادارو
د څارنې لپاره غوره چالچلند

هانس بورن او يان لی
Hans Born and Ian Leigh

د وسلوالو ځواکونو
ديموکراتيک کنترول
لپاره د جينوا مرکز

د بشر د حقوقو مرکز
د قانون ځانګه،
د دورهام Durhamپوهنتون

د ناروئ په پارلمان
کی د استخباراتو
د څارنې کميته

لیکوالان:

Hans Born and Ian Leigh

د لیکوالې مرستیالان:

Thorsten Wetzling and Ingrid Beutler

مشورتی بورد:

Ian Cameron, Alistair Corbett, Alain Faupin, Hakon Huus-Hansen, Kalman Kocsis, Fredrik Sejersted, Fred Schreie .

مشوره ورکونکي:

Andrew Butler, Marina Caparini, Richard B. Doyle, Willem F. van Eekelen, Peter Gill, George Lotz, Barry Wickersham

د انگلیسی متن ادیتور:

Oliver Wates

طرح و دیزاین:

Publishing House of the Parliament of Norway, Oslo.

دچاپ حقوق:

ټول حقوق خوندي دي. د وسلوالو ځواکونو د دیموکرتیک کنترول لپاره د جینوا د مرکز، یا د ناروی په پارلمان کی د استخباراتو د څارنې د کمیټې او یا په انګلستان کی د دورهام د پوهنتون د قانون د څانګې له اجازه څخه پرته د دی کتاب د هیڅ برخې خپرول او همدا راز په یو حافظوی سیستم کی دهغی ساتل، لیږدول، کاپی کول او ثبتول څه په الترونیکی او یا میکانیکی توګه اجازه نه شته. د دی رسالی د توزیع لپاره یواځی په دی شرط اجازه ورکول کیږي چی د سوداګری،پلورلو او پیرودلو، کرایه او یا داسی نورو ګټو اخیستلو په موخه نه وی. همداراز د خپرونکي د مخکی له مخکی خوښې څخه پرته د رسالی خپرول او یا د راتلونکی خپرونکي له خوا د هغی په محتوا کی بدلون راوستل او یا دکومی ضمیمی د زیاتولو اجازه نه شته.

د دعوا ردول:
کوم نظرونه او فکرونه چی په دی رساله کی د لیکوالانو له خوا څرګند شوی، هرمرو نه ده چی د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا د مرکز، یا د ناروی په پارلمان کی د استخباراتو د څارنې د کمیټې او یا په انګلستان کی د دورهام د پوهنتون د قانون د څانګې له نظرونو سره دی سمون ولری.

خپرونکې مؤسسه:

اصلی متن: انګلیسی، اسلو ، ۲۰۰۵
پښتو ژباړه: عبدالباری حکیم
مصحح :

سريزه

د استخباراتی اداري تر پوښتونو لاندی نيولو او يا د ځواب ورکوني لپاره د هغه يو سيستم جوړول چې هم اغيزمن او هم ديموکراتيک وی د خورا ډيرو مهمو ننګونو(چلنجونو) څخه شميرل کيږی چې ننی عصری دولوتونه ورسره مخامخ دي. خو له دغی خورا درندې دندې څخه سړی نه شی کولای چې مخ واړوی، ځکه سياسی لاربښووني او په استخباراتی ادارو کی د سمون راوستلو لپاره هڅې د زورزياتيو په مخ نوی او د حکومتي ټولو څانګو دتوانمندی د زياتولو سره مرسته کوی.

که څه هم د استخباراتی ادارو د ديموکراتيکې ځواب ورکوني لپاره لږی نړيوالی هڅې شوی، خو تر اوسه پوری په دی برخه کی نړيوال معيارونه جوړ شوی نه دی. د وسلوالو ځواکونو د ديموکراتيک کنترول لپاره د جينوا د مرکز، د ناروی په پارلمان کی د استخباراتو د څارنې د کميټې او په انګلستان کی د دورهام د پوهنتون د بشر د حقوقو مرکز يو بل ته لاس ورکړی ترڅو د دغی رسالې په خپرولو سره چې په هغی کی د استخباراتی ادارو د ديموکراتيکې ځواب ورکونې په هکله د اوسنيو قانونی معيارونو کتګوری او ارزونه شوی ده، دغه نيمګړتيا له مينځه يوسی. دغی موخې ته د رسيدو لپاره، همدا راز په دی رساله کی هغه ښې عملی لاری چاری هم په ګوته شوي او سپارښتنه ئی شوی چې نه يوازې په هغو هيوادونو کی چيرته چې ديموکراسی د ليږديدو په دوره کی ده، بلکه هغو هيوادونو کی هم چيرته چې مضبوطی ديموکراسې موجودې دی، د تطبيق وړ دی.

البته ادعا نه کيږی چې د عملی لارو چارو دغه معيارونه او مثالونه په ټولو هيوادونو کی د استخباراتي ديموکراتيکې څارنی لپاره يوازنی نمونه وګڼل شی، بلکه د استخباراتی ادارو د ديموکراتيکې څارنې سيستم د يو هيواد، تاريخ، اساسی قانون، قانونی نظام او همدا راز ديموکراتيکې سابقې او سياسی فرهنګ پوری اړه لری.

ځينی مقررات او عملی لاری چاری چې په يوه ځای کی منل شوی او اغيزمن وی ، ښائی په يو بل ځای که نه وی. د دی واقيعت په پام کی نيونی سره په دی رسله کی ځينی يادونې ښائی د ځينو هيوادونو لپاره مناسبت ونه ولری. بايد وويل شی چې د ديموکراتيکې واکمنې له نظره، پر استخباراتی ادارو څارنه د هر هيواد د اجرائيه، مقننه او قضائيه قوې ګډ مسؤليت دئ. د يو څارونکي او انډول سيستم جوړول ضروری دی تر څو اجرائيه قوه يوازنئ ارګان نه وی چې پر استخباراتی ادارو د څارنې امتياز ولری. په دی وجه په خپله استخبارتی ادارې، ملی پارلمانونه او بهرنی کتونکي ارګانونه هر يو په خپل وار سره په دی برخه کی نقش لری.

هيله ده چې دغه کتاب د واکمنی د دغی پيچلې او مهمی برخی په برخه کی د خلکو خبرتيا زياته کړی او په دی لاره کی مرسته وکړی چې امنيتی پاليسې او چالچلندونه دهغو خلکو د غوښتنو ربښتينئ غبرګون وې چې هغو ته د خدمت ادعا کيږی.

سفير لايف ميويک Leif Mevik
د ناروی په پارلمان کی
د استخباراتي کميټې مشر

سفير داکتر تيودور وينکلر Theodor Winkler
د وسلوالو ځواکونو د ديموکراتيک کنترول لپاره
د جينوا د مرکز مدير

د مطالبو فهرست

فهرست	د موضوع عنوان	پاڼه
	سریزه	3
	د مطالبو فهرست	5
	د چوکاټونو فهرست	7
	د مخففاتو فهرست	10
لومړی برخه	**وړاندوینه**	
لومړی فصل	د امنیتی او استخباراتی ادارو د دیموکراتیکی څارنې تعریف	13
دوهم فصل	د امنیتی او استخباراتی ادارو د څارنې لپاره اړتیا	16
دریم فصل	د څارنی لپاره د قانونی معیارونو او ډېرو عملی لاری چارو لټول:هدفونه، حدود او د لارو چارو پيژندنه	22
دوهمه برخه	**اداره**	
څلورم فصل	د واک درلودلو تعریف	31
پنځم فصل	د استخباراتی او امنیتی اداری د رئیس ټاکنه	36
شپږم فصل	د خاصو اختیاراتو له صلاحیت څخه کار اخیستل	39
اووم فصل	معلومات او دوسیې	45
اتم فصل	داخلی لارښونه او د اداری کنترول	47
دریمه برخه	**د اجرائیه قوې نقش**	
نهم فصل	د اجرائې دکنترول لپاره موضوع	57
لسم فصل	د وزیر مقام خبرتیا او د استخباراتو کنترول	59
یولسم فصل	په پټو عملیاتو کنترول	62
دوالسم فصل	نړیواله همکاری	66
دیارلسم فصل	د وزارت د مقام له خوا د ناوړه استفادی پرضد ساتنه	70
څلورمه برخه	**د پارلمان نقش**	
څوارلسم فصل	د پارلمانی څارنې لپاره موضوع	81
پنځلسم فصل	د پارلمانی څارنې د ارګانونو اختیارات	84
شپاړسم فصل	د پارلمانی څارنې د ارګان جوړښت	89
اوولسم فصل	د څارنی د ارګان پلټنه او تصفیه	92
اتلسم فصل	د معلومات او اسنادو د لاس ته راوړنی لپاره پارلمانی صلاحیتونه	95
نولسم فصل	پارلمان ته ریوټ ورکول	98
شلم فصل	د بودجی کنترول	100

د مطالبو فهرست

پنځمه برخه	**د بهرنیو پلټونکو ارگانونو نقش**	
یوویشتم فصل	د خلکو د شکایاتو د حل لاری چاری	113
دوه ویشتم فصل	د خپلواکو چارواکو له خوا د حکومت په دننه کی د ادارو څارنه	119
درویشتم فصل	د حسابی چارو د پلټنی خپلواک دفترونه	122
	غوره چالچلندونو ته یو لنډه کتنه	131
	د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا مرکز	138
	د بشر د حقوقو مرکز، د قانون ځانگه، د دورهام Durham پوهنتون	139
	د ناروی په پارلمان کی د استخباراتی څارنی کمیته	140
	وېده اخیستونکی	141
	د اصطلاحاتو د معناو فهرست	144

د چوکاټونو فهرست

شمیره	د چوکاټ عنوان	پاڼه
۱	د نړیوالو سازمانونو له خوا د امنیتی او استخبارتی ادارو د ديموكراتيكي څارنې لپاره ټاكل شوي نورمونه او معيارونه	14
۲	د څارنې تأسيسات او لوبغاړي	15
۳	بشری حقوق کموالی او محدویت نه منی	18
۴	د (ECHR)د ترون له مخی د استخباراتی ادارو لپاره د قانون جوړونی اړتیا (بریتانیا)	19
۵	د قانون کیفیت آزموینه	20
۶	د بشر دحقوقو لپاره اروپائی محکمه	32
۷	د ملی امنیت قانونی تعریف په بوزنیا و هرزگووینا کی	33
۸	د کورني سیاسی مخالفینو پر ضد دحکومتی چارواکو له خوا د استخباراتی او امنیتی ادارو څخه د کار اخیستو د مخ نیوی لپاره دقانون ساتونکي احکام (ارجنتاین)	34
۹	د استخباراتی او امنیتی اداری د رئیس په ټاکنه کی د پارلمان لاس وهنه (آسترالیا)	36
۱۰	د استخباراتی او امنیتی اداری په ټاکنه کی د اجرائیه قوې لاس وهنه (هنګری)	37
۱۱	د استخباراتی اداری د گوښه کولو لپاره دلایل (پولند)	37
۱۲	د امنیتی او استخباراتی ادارو ځانګړي اختیارات	39
۱۳	د بشر د حقوقو او تروريزم پر ضد د مبارزی په هکله د اروپا د وزیرانو د شورا د ۲۰۰۲ کال ټاکل شوې کرښلاره	40
۱۴	د شخصی حقوقو په هکله د اروپا د بشرد حقوقو د محکمی موضوع	42
۱۵	د معلوماتو د پلټنی حق (هالند)	45
۱۶	په بوزنیا کی د استخباراتی او امنیتی ادارو د قانون د احکامو له مخی د غیر قانونی عمل په هکله رپوټ ورکونه	47
۱۷	د بربنډولو په وړاندی ساتونکي مقررات	48
۱۸	د جنوبی افریقا د استخباراتی کار کونکو لپاره د کار د څرنګوالی لارښونه	49
۱۹	د استخباراتی او امنیتی ادارې په هکله د بوزنیا۔ هرزیگووینا قانون	49
۲۰	د وزیر او استخباراتی اداری د صلاحیتونو تر منځ د بیلتون کرښه (ولند)	58
۲۱	د وزیر حقوق او د اداری مسؤلیتونه	59
۲۲	له وزیر یا د هغه له مرستیال سره د استخباراتی اداری د رئیس مشوره	60
۲۳	د پټو عملیاتو تعریف(امریکا)	62
۲۴	د پټو عملیاتو اجازه په بهر کی (ریتانیا)	63
۲۵	ربړونه	64
۲۶	د وزیرانو له خوا د پټو فعالیتونو دکنترول لپاره قانون	65
۲۷	د استخباراتی همکاری لپاره مختلفی عملی لاری چاری: دوه اړخیزه همکاری	66
۲۸	په څواړخیزوتوگه د استخباراتی معلوماتو شریکول: د اروپا د اتحادیې او متحده ایالاتو تر منځ د ترون نوي کول	67

د چوکاټونو فهرست

شمیره	د چوکاټ عنوان	پاڼه
۲۹	د خپلو اتباعو په هکله بهرنیو استخباراتی ادارو ته معلومات ورکول: د آلمان له استخباراتی قانون څخه مثال	69
۳۰	د پخواني یوګوسلاویا په هکله له نړیوالی جنائی محکمی سره د بوزنیا د استخباراتی اداری دندې	69
۳۱	په هنګری کی د ملی امنیت د ادارو کنترول او اداره	71
۳۲	د امنیتی او استخباراتی ادارې په اړوند د وزیر دندې (آسترآلیا)	71
۳۳	د امنیتی او استخباراتی ادارو د نا پلویتوب د ساتنی لپاره اقدامات	72
۳۴	صدراعظم سره د استخباراتی اداری د رئیس د اړیکو درلودو حق(بریتانیا)	72
۳۵	په ځینو هیوادونو کی د بهرنیو څارونکو او پارلمانی ارګانونو پرتله کول	82
۳۶	د پارلمانی څارنی ارګان لپاره د هر اړخیزو دند یو فهرست	85
۳۷	د پارلمانی څارنی عناصر (آلمان)	85
۳۸	پارلمانی څارنی ارګان ته د سمدلاسه اوپراتیفی موضوعاتو وړاندی کونه	87
۳۹	د قانون واکمنی او بشری حقوق د پارلمانی څارنی د پام وړ موضوع: بیلګه ناروی	87
۴۰	د څارنی د ارګان د غړو ټاکنه	90
۴۱	د ناروی د پارلمان استخباراتی څارنی د کمیتی د سوابقو تصفیه	92
۴۲	د بوزنیا او هرزګووینا د پارلمانی غړو د امنیتی تصفیې د ردولو سره چارچلند	93
۴۳	په ارجنتاین کی د معلوماتو د حق ګډه کمیته	95
۴۴	کانګرس ته د روانو او بشپړو استخباراتی فعالیتونو په هکله د خبرتیا ورکونی دنده (متحده ایالات)	95
۴۵	د امریکا متحده ایالاتو د کانګرس استخباراتی کمیتو ته د پټو عملیاتو رپوټ	96
۴۶	له غیر حکومتی یا بهرنیو کار پوهانو سره مشوره (لوکزامبورګ)	97
۴۷	څارنی کمیتی د فعالیتونو په هکله پارلمان او اجرائیی ته معلومات ورکول (جنوبی افریقای)	98
۴۸	پارلمان ته د اسناد او رپوټونو د بربندولو پر سر محدودیت(آسترالیا)	99
۴۹	د آلمان د پارلمان د مالی کنترول د هیأت له خوا مالی څارنه	102
۵۰	د پارلمان له خوا د بودجی بشپړ کنترول (هنګری)	103
۵۱	شکایتونو ته ځواب ورکونه: د هالند ملی خپلواک رپوټ ورکونکی	114
۵۲	شکایتونو ته ځواب ورکونه: د پارلمانی استخباراتی څارنی کمیته	114
۵۳	شکایتونو ته ځواب ورکونه: د کانادا د امنیتی استخباراتو د پلټنی کمیته	115
۵۴	د کانادا د عمومی پلټونکی دندې	119
۵۵	د محاسباتو عمومی پلټونکئ	123
۵۶	عمومی پلټونکي ته د استخباراتی خدماتو د معلوماتو د قانونی بربنډونه (بریتانیا)	124
۵۷	د مالی حساب ورکول (لوکزامبورګ)	125
۵۸	د پروژو خپلواکه پلټنه: مثال: د کانادا د محاسباتو د عمومی پلټونکی له خوا د هغه هیواد د استخباراتی خدماتو دملی مقر د ودانی د پروژې محاسباتی پلټنه	126

په دی کتاب کی د یاد شوو نړیوالو ترنونو، سازمانونو او د یو شمیر هیوادونو استخباراتی اداری

نوم	مخفف	ژباړه
Arts and Humanities Research Board	AHRB	د بشری او فرهنگی څیړنو بورد
Australian Security IntelligenceOrganisation	ASIO	د آسترالیا داستخباراتو امنیتی سازمان
Australian Secret Intelligence	ASIS	Serviceد آسترالیا د پټو استخباراتو خدمات
Convention against torture	CAT	د ربړنی ضد ترون
Central Intelligence Agency (US)	CIA	دامریکا متحده ایالاتو د مرکزی استخباراتواداره
Council of Europe	CoE	د اروپا شورا
Commonwealth	Cth	مشترک المنافع
Canadian Security Intelligence Service	CSIS	د کانادا د امنیتی استخباراتو خدمات
European Committee on Crime Problems	CDPC	د جنائی جرمونو د ستونزو اروپائی کمیته
Development Assistance Committee(OECD)	DAC	د پراختیائی مرستو کمیته
Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces	DCAF	د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا مرکز
Defence Signals Directorate (Australia)	DSD	د دفاعی سیگنالونو مدیریت
European Convntion for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	ECHR	د بشر د حقوقو او د بنسټیزو آزادیو د ساتنی لپاره د اروپا منشور
European Court of Human Rights	ECtHR	د بشری حقوقو اروپائی محکمه
European Human Rights Reports	EHRR	د اروپائی بشری حقوقو رپوټونه
Norwegian Parliamentary Intelligenc Oversight Committee	EOS	د استخباراتی څارنی لپاره د ناروی پارلمانی کمیته
European Union	EU	د اروپا اتحادیه
Federal Republic of Germany	FRG	د آلمان فیدرالی جمهوریت
Government Communications Headquarters UK	GCHQ	د بریتانیي د حکومت مخابراتی قرارگاوې
International Covenant on Civil and Political Rights	ICCPR	د مدنی او سیاسی حقوقو په هکله نړیوال منشور
International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights	ICESCR	د اقتصادی، ټولنیز او فرهنگی حقوقو په هکله نړیوال منشور
Inter-Parliamentary Union	IPU	بین الپارلمانی اتحادیه
Security Service (UK)	MI5	د بریتانیی امنیتی خدمات
Secret Intelligence Service (UK)	MI6	د بریتانیی د پټو استخباراتو خدمات
Organisation for Economic Cooperation and Development	OECD	د اقتصادی او پراختیا د همکاری سازمان
Organisation for Security and Cooperation in Europe	OSCE	په اروپا کی د امنیت او همکاری سازمان
Parliamentary Assembly of the Council of Europe	PACE	د اروپا د شورا پارلمانی مجمع
Group of Specialists on Internal Security Services (CoE)	PC-S-SEC	د کورنی امنیت د کارپوهانو ډله
Law on the German Parliamentary Control Panel	PKGrG	د آلمان د پارلمانی کنترول دهیأت قانون
German Parliamentary Control Panel	PKGr	دآلمان د پارلمانی کنترول هیأت
Royal Canadian Mounted Police	RCMP	کانادائی سواره نظام پولیس
Republic of South Africa	RSA	د جنوبی افریقا جمهوریت
Security Intelligence Review Committee Canada	SIRC	د کانادا د امنیتی استخباراتو د پلټنی کمیته
United Kingdom	UK	د بریتانیی متحد سلطنت
United Nations	UN	ملگری ملتونه
Universal Declaration of Human Right	UNDHR	د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه
United Nations Development Programme	UNDP	د ملگرو ملتو پراختیائی پروگرام
United Nations GeneralAssemby	UN GA	د ملگرو ملتو عمومی مجمع
United StatesCode	USC	د امریکی متحده ایالاتو مقررات
Western European Union	WEU	د لویدیځی اروپا اتحاد

لومړی برخه

وړاندوینه

لومړی فصل

د امنیتی او استخباراتی ادارو دیموکراتیک تعریف

مناسب وخت رارسیدلی چی د امنیتی او استخباراتی ادارو د څارنی مسألې ته ځانګړی پاملرنه وشی. د سپتمبر د ۱۱ نیټی دپیښی، د عرا ق د دوهمی جګړی او په مادرید کی د ۲۰۰۴ کال د مارچ د یولسمی نیټی د تروررریستی بریدونو څخه وروسته ډیر هغه کسان چی د هیوادونو په پارلمانونو او اجرائیه قواوو کی د استخباراتی سازمانونو د څارنی مسؤلیت په غاړه درلود، اوس د استخباراتی مسائلو په اړوند دهغو سازمانونو او د سیاسی رهبرانو د چالچلندونو په تحقیقاتو کی برخه لری. د استخباراتی چارو څارونکی چی په هغو کی نه یواځی پارلمانی غړی او وزیران، بلکه قضائی ارګانونه، ډله ایزې خبری رسنې (البته په غیر منظمه توګه) او مدنی سازمانونه هم ګډون لری، له یوې ډیرې ستړې دندې سره مخامخ دی. د امنیت او دیموکراسی په وړاندی د خپلو ژمنو په پام کی نیونی سره هغوی باید قضاوت وکړی چی آیا د استخباراتی ادارو وړاندیزونه د هغو ادارو د خپل اغیزمن توب له لحاظه او هم د ځواب ورکوني له لحاظه د قانون په چوکاټ کی څرګندوالئ لری که نه.

نړیوال موافقت

په عین وخت کی د استخباراتی ادارو د دیموکراتیکی څارنی د موضوع پر سر مخ په زیاتیدو نړیوال موافق نظر موجود دئ. ځینی سازمانونه، لکه د اروپا د اقتصادی او پراختیا د همکاری سازمان [1] OECD، ملګری ملتونه [2] UN، د اروپا د همکاری او امنیت سازمان [3] OSCE، د اروپا د شورای پارلمانی مجمع [4] PACE او بین الپارلمانی اتحادیه [5] ټول په همدی نظر دی چی استخباراتی اداری باید ځواب ورکونې ته وړاندی شی. لومړئ چوکاټ د هغو نورمونو او معیارونو جزئیات څرګندوی چی د امنیتی او استخباراتی ادارو د څارنې لپاره د سیمه ایزو او نړیوالو سازمانونو له خوا طرح شوی دی. [6]

دیموکراتیکه څارنه: تأسیسات او بیلابیل لوبغاړی

د استخباراتی ادارو دمسؤل ګڼلو لپاره پکاره ده چی پارلمانی کنترول او څارنه موجوده وی او په دی برخه کی مدنی ټولنه ونډه واخلی او همکاری وکړی. په ټولیزه توګه موخه دا ده چی امنیتی او استخباراتی اداري له سیاسی سرغړونو او تیرو څخه خوندی وساتل شی، پرته له دی چی دهغو د اجرائی واکمنی مخه ونیوله شی [7]. امنیتی او استخباراتی اداري باید د منتخبو استازو له لاری، که په کابینه کی دی او که په پارلمان کی، کوم چی پر هغو ادارو د سیاسی کنترول او څارنې واک لری، د خلکو دغوښتنو په وړاندې مسؤل وګڼل شی. لنډه داچی د استخباراتی او امنیتی ادارو په دیموکراتیکه څارنه کی یو لړ تأسیسات او لوبغاړی ګډون لری (په دی اړه دې دوهم چوکاټ وکتل شی).[8]

۱ چوکاټ:
د نړیوالو سازمانونو له خوا د امنیتی او استخبارتی ادارو د ديموكراتيكي څارنې لپاره ټاکل شوي نورمونه او معیارونه

سازمان	نورم او معیار	سرچینه
UNDP	د پوځ، پولیسو او نورو ځواکونو د یموکراتیک ملکی کنترول (دغه رپوټ په امنیتی برخه کی د دیموکراتیک صلاحیت اصول ځرګندوی)	د بشری پراختیا رپوټ (۲۰۰۰) **OSCE**
OSCE	"د پوځی ځواکونو، نیمه پوځیانو (ملیشه)، د کورنی امنیت د ځواکونو او همداراز د استخباراتو او پولیسو د دیموکراتیک سیاسی کنترول "(د یو لړ تفصیلی احکامو له مخی مشخص شوی دی)	د امنیت د سیاسی ـ پوځی اړخونو په هکله چالچلند (۱۹۹۴)
د اروپا شورا (پارلمانی غونډه)	»کورني امنیتی اداری باید د بشر د حقوقو په هکله اروپائی منشور مراعات کړی. د بشری حقوقو د امنیتی ادارو هر ډول مداخله باید د قانون له واکمنی څخه برخه منه وی. قانون جوړونکي مرجع باید روښانه او بشپړ قانونونه تصویب کړی ترڅو کورني امنتيي اداري پر ټينګ قانونی بنسټ ولاړې وی.«	۱۴۰۲ مه سپارښتنه (۱۹۹۹)
د اروپا اتحادیه (اروپائی پارلمان)	د »کوپنهاګن دمعیار» تعینول ترڅو په هغه کی په قانونی توګه د پولیسو، پوځ او مخفی ادارو مسؤلیت ته ګوته ونیوله شی.	د ۲۰۰۰ کال د اجندا ۹ §
د امریکایی هیوادونو د مشرانوغونډه	د اساسی قانون له مخی زمونږ د دولتونو د مسؤلو چارواکو تر صلاحیت لاندی د وسلوالو او امنیتی ځواکونو راوستل د دیموکراسی اساسی بنسټ دئ.«	د Quebec د عمل پلان
بین الپارلمانی اتحادیه	د استخباراتی جوړښتونو دیموکراتیکه څارنه باید له یو روښان او څرګند قانونی چوکاټ درلودو سره پیل شی، هغه چی د پارلمان له پریکړو سره سم د استخباراتی ادارو د جوړیدو لپاره لاره اواره کړی. په دغه قانونی چوکاټ کی باید د استخباراتی ادارو د صلاحیتونو حدود، د عمل څرنګوالئ او هغه امکانات چی د هغو له مخی استخباراتی اداري ترپوښتنو لاندی نیول کیږی، مشخص کړای شی.	د امنیت برخی پارلمانی څارنه. میکانیزم او چالچلندونه، د پارلمانی غړو لپاره د لارښوني کتاب ، پنځمه شمیرنه، جینوا IPU/DCAF، ۲۰۰۳، ۶۴ پانه
د لویدیځی اروپا د اتحاد اسامبله (WEU)	« دغه اسامبله له ملی پارلمانونو څخه غوښتنه کوی چی: (۱) د استخباراتی سیستمونو د اصلاحاتو له پروسی حخه ملاتړ وکړی، دا په داسی حال کی چی د پارلمان له قانونی امتیازاتو څخه دفاع کوی، په دی موخه چی له راتول کړای شوو استخباراتی معلوماتو او له هغو څخه د کار اخیستو څرنګوالئ تر اغیزمنی دیموکراتیکی څارنی لاندی نیول کیږی.«	۱۱۳ مه پریکړه (د اسامبلی په نهمه غونډه له خوا د ۲۰۰۲ کال د دسمبر په ۴. رائیو په اتفاق سره پرته له بدلوني څخه تصویب شوه)
OECD	د امنیتی او استخباراتی ادارو په ګډون امنیتی سیستم باید د ځواب ورکوني او شفافیت د هغو اصولو له مخی تنظیم شی چی په عامه چارو کی تری کار اخیستل کیږی، په خاصه توګه پر امنیتی پروسی باندی د پراخي اولسی څارنی له لارې.	د DAC تګ لاره او ریفرینس » د امنیتی سیستم اصلاحات او د صلاحیتونو حدود: پالیسی او سم چالچلند« ۲۰۰۴

هر لوبغاړئ یا د څارني ارګان بیلابیله دنده لری. اجرائیه قوه د دندو سپارلو، بودجي برابرولو او د هدایاتو له ورکولو سره استخباراتی اداری کنترولوی. پارلمان هم په خپل وار سره پر استخباراتو څارنه لری. دغه ډول څارنه تر زیاتی کچې عمومی مسایلو او د بودجی منلو پوری محدوده ده. کله چی د استخباراتی فعالیتونو په چوکاټ کی کومه ناوړه قضیه پیبنه شی، نو پارلمان د مسؤلیت احساس کوی او

د قضیې د پلټنې لپاره یوه کمیته ټاکي. قضائیه قوه دنده لري چې د استخبارتي ادارو د ځانګړو صلاحیتونو څخه څارنه وکړي (پر ناوړه چالچلندونو قضاوت کول). مدني ټولنه، څیړن ایزې مؤسسې او عام وګړي کولای شي په بیلابیل ډول د استخباراتي ادارو چالچلندونه کنترول او وڅاري: د بیلګې په توګه څیړن ایزې مؤسسې د یو نوي نظر له وړاندې کولو سره، ډله ایزې رسنۍ د ناوړو پیښنو او کړکیچونو د بربنډولو سره او عام وګړي د غلطو کارنو په وړاندې د غبرګون ښودلو سره دغه ډول څارنې کولای شي.

۲ چوکاټ:
د څارنې ارګانونه او لوبغاړي

- د پارلمان د تصویب شوي قانون له مخې د استخباراتي ادارو د چارو د قانوني کولو له لارې په خپله د هغو ادارو په واسطه داخلي کنترول، داخلي لارښوونې او د مسلکي چارو د سرته رسولو لپاره هڅونه؛
- اجرائیه قوه چې په مستقیمه توګه د څارنې دنده په غاړه لري، د استخباراتي ادارو لپاره بودجه، عمومي تګلاره او د هغو ادارو د رمبنیو فعالیتونو ټاکنه کوي؛
- مقننه قوه د پارلماني څارنه دنده به غاړه لري، څرنګه چې د هغو قوانینو پریکړه کوي چې د هغو له مخې امنیتي او استخباراتي اداري تعریفیږي، د هغو د صلاحیتونو حدود او ورته مناسبه بودجه ټاکله کیږي؛
- قضائیه قوه نه یواځې د امنیتي او استخباراتي ادارو د ځانګړو صلاحیتونو څارنه کوي، بلکه د هغو د کارکونکو سرغړونې ترپلټنو لاندې هم نیسي؛
- د مدني ټولنو ډلې، د ډله ایزو رسنیو وسایل، نظریاتي او څیړنه ایزې مؤسسې د عامه سرچینو له لارې د امنیتي او استخباراتي ادارو جوړښت او د کار څرنګوالئ تر څارنې لاندې نیسي. عام وګړي کولای شي چې د ځینو خاصو محکمو، خپلواکو څارونکو یا کمینشرانو اویا عمومي پلټونکو له لارې د استخباراتي ادارو د ځانګړو صلاحیتو څارنه وکړي.
- په نړیواله سطحه داسې ارګان نه شته چې د امنیتي او استخباراتي ادارو څارنه وکړي. د اروپا د بشر د حقوقو محکمه ECHR یواځنئ ارګان دئ چې د تقریبا ټولو اروپايي دولتونو د حکومتي ارګانونو د چالچلندونو په هکله د وګړو شکایتونو ته غوږ نیسي.

داچې د استخباراتي ادارو په دیموکراتیکه څارنه کې مختلف لوبغاړي برخه لري، نو په دې وجه دغه ډول څارنه د اړوندو هیوادونو د ټولنو سیاسي فرهنګ پورې هم اړه لري. شفافیت، مسؤلیت، حساب ورکونه، د خلکو ونډه او هغو ته د ځواب ورکونه دا ټول د دیموکراتیکې حساب ورکونې د بنسټ ډبرې دي. دغه ارزښتونه د هغه یو فرهنګ او اخلاق غوښتنه کوي چې له قانون او مقرراتو څخه لوړ ځای لري. سره له دې، قانون باید د کار هغه یو چوکاټ جوړ کړي چې د هغه دننه کې د څرګند ویلو او پرانیستئ فرهنګ او د بشر حقوقو ته درناوئ وده وکړي.

دوهم فصل

پر امنیتی او استخباراتی ادارو
د څارنې لپاره اړتیا

امنیتی او استخباراتی اداری د یو دیموکراتیک دولت د ملی امنیت او آزاد نظم په ساتلو کی خورا مهم خدمتونه سرته رسوی. داچی دغه ادارې په پټه توګه کار کوی او د استخباراتی ماموریتونو له غوښتني سره سم خپلی دندې پټی ساتی، هغوی د پرانیستې ټولنې د اصل له مخالفت سره مخامخ کیږی. نو په همدی وجه د امنیتی او استخباراتی ادارو دغه ضد او نقیض دریځ (د پټو امکاناتو له لاری د یوی پرانیستی ټولنې ساتنه) باید تر دیموکراتیکی پوښتنی او اولسی څارنې لاندې ونیول شی. د لږ تر لږه پنځو لاملونو له کبله پر دغو ادارو اولسی کنترول د اهمیت وړ دی.

لومړئ : د پرانیستی او شفافیت د اصل پر خلاف چی د دیموکراتیکی څارنی په زړه کی ځای لری، امنیتی او استخباراتی اداری تر زیاتی کچی په پټه توګه کار کوی. داچی په عملیاتو کی په پټه توګه کار دغه اداری د عامو خلکو له نظره لیری ښائی وساتی، غوره ده چی پارلمان او په خاصه توګه اجرائیه قوه دغه فعالیتونه له نژدی وڅاری.
دوهم: استخباراتی او امنیتی اداری له خاص قدرت حخه برخه من دي، لکه د خلکو په شخصی شتمنیو، مخابراتی او لیکی اړیکو کی لاس وهنه. دغه ډول لاس وهنی کیدای شی چی بشری حقوق محدود کړی. نو په دی وجه د څارنی ارګانونه دنده لری ترڅو په دی برخه کی څارنه وکړی. څرنګه چی د اروپا د پارلمانی شورا عمومی غونډه (CoE) په دی اړه وایی:

> **داسی اندیښنی شته دي چی د (CoE)د غړو هیوادونو د کورنی امنیت اداری ډیری ګټي چی د هغو په نظر د اړوندو هیوادونو ملی او کورني ګټي دی، د بشر حقوقو ته له درناوي څخه لوړ ګڼی. سر بیره پر دی، داچی د کورنی امنیت اداری ډیر زیات نه کنترولیږی، له قدرت څخه ناوړه استفادی او همدا راز د بشر له حقوقو څخه د سر غړونی خطر ډیر زیات دئ، مګر داچی قانونی څارنه موجوده وی.**[9]

دغه ستونزی هغه وخت نوری هم زیاتیږی چی کورنی امنیتی ادارې ځینی نور صلاحیتونه لکه ځان ساتونکی او اجرائی میتودونه لاس ته راوړی او بیا په خاصه توګه چی هغوی د دری ګونو ارګانونو(اجرائیه، مقننه او قضائیه) له خوا په ښه توګه تر څارنی لاندی ونه نیول شی او یا دا چی په یوه هیواد کی ډیرې مخفی اداری موجودې وی.[10]

دریم: د سړی جګړی څخه وروسته زمانه کی او بیا په خاصه توګه د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر د ۱۱ پیښي څخه وروسته د تقریبا ټولو دولتونو استخباراتی ټولنی د نوو امنیتی ګواښونو په وړاندې ځانونه تیاروی. د یادونې وړ ده چی په اوسنی وخت کی دیموکراتیکو ټولنو ته ګواښ د بهرنیو پوځی تیریو له خوا نه بلکه ډیر زیات د تنظیم شوو جنائی جرمونو، تروریزم، سیمه ایزو لانجو او یا د دولتونو د له مینځه تلو او هم د انسانی او مالی قاچاق له امله احساسیږی. د دا ډول ګواښونو په وړاندې د استخباراتی ادارو تیاریٔ باید تر اولسی څارنی لاندی وی ترڅو خلک ډاډه شی چی د هغو ادارو بیارغاونه د خلکو له غوښتنی سره سم سرته رسول کیږی. داچی استخباراتی اداری د حکومت د سترو بیروکراسیو څخه

شميرل کيږی او زياته مينه نه لری چی په خپلو جوړښتنو کی سمون راولی، نو پارلمانونو ته ښائی ډاد ورکړی چی په هغو ادارو کی غوښتل شوی اصلاحات په ريښتينی توګه د عمل جامه اغوندی.

څلورم: امنيتی او استخباراتی اداری دنده لری چی د يو احتمالی خطر په هکله معلومات راټول کړی او د هغو ارزونه وکړی. داچی د يو خطر ارزونه د دولت د نورو امنيتی ځواکونو (پوځ، پوليس، سرحدی قواوې....) لپاره د عمل کولو لامل ګرځی، نو د يو خطر ارزونه بايد د ديموکراتيکو لارښوونو لاندی وشی. دغه ارزوني له دې کبله هم د پاملرنې وړ دی چی ښائی د هغو ګواښونو وړاندوينی هم وکړی چی سياسی بدلونونه ورسره جوخت دي.

پنځم: پنځم دليل چی ولی امنيتی او ستخباراتی اداری بايد ترڅارنی لاندی وی، هغو هيوادونو پوری اړه نيسی چی تر څه مودې مخکی مطلق العنان رژيمونه په کی واکمن ؤ اواوس انتقالی ديموکراسې په دوره کی دي. پخوا هلته د استخباراتی ادارو مهمه دنده دا وه چی د اولس په وړاندې د ديکتاتورو مشرانو څخه ساتنه وکړی. په داسی رژيمونو کی امنيتی او استخباراتی ادارو تر زياتی اندازی د زور پالني ماموريت ترسره کړئ دئ. په دی وجه د زورپالني د دورې د يوې ادارې په يوی پرمختللی او ديموکراتيکې ادارې بدلول د ډير زيات زيار غوښتنه کوی. د دی لپاره چی د پرون ورځی د زورزياتيو يوه اداره په يوې پرمختللی پاليسی لرونکې اداری بدله شی، اجرائيه قوه او پارلمان بايد په يوی دقيقی څارنې لاس پورې کړي.

د قانون جوړونې لپاره اړتيا

د قانون واکمني د ديموکراسی د بنسټيزو اصولو څخه شميرل کيږی. امنيتی او استخباراتی اداري يواځی هغه وخت قانونی بڼه لری چی د قانون بر بنسټ جوړې شوې وي او د يو قانونی رژيم له خوا ورته واک او صلاحيت ورکړ شوئ وي. که چيری د کار داسی يو چوکاټ وجود ونلری، نو بيا د هغو چارو تر مينځ چی د يو دولت په استازيتوب سرته رسول کيږی او د تروريستانو په ګډون د قانون سرغړونکو له خوا، کوم توپير نه شته. «ملی امنيت» بايد له قانون څخه د سرغړونو لپاره پلمه ونه ګرځی او نه د قانون واکمنی حخه سترګی پټې کړای شی، ځکه د ديموکراتيکو دولتونو نښانه د قانون واکمني ده، حتی په بيړنيو حالاتو کی هم. په داسی حالاتو کی هم د امنيتی ادارو استثنايی صلاحيتونه بايد د قانون په چوکاټ کی ترتيب او تنظيم شی.

قانون جوړونه د ديموکراتيکو غوښتنو د عمل جامه ده. په ډيري دولتونو کی (د دولت د چالچلند د پلټنې او کنترول تر څنګ) د قانون تصويب د پارلمان له دندو څخه شميرل کيږی. په دی وجه لازمه ده چی په ديموکراسيو کی، چيرته چی د قانون واکمنی لاس برتوب لری، امنيتی او استخباراتی اداری خپل شته والئ او خپل واک او اختيار د قانون پر بنست ودروی، نه داچی د مهمو چارو د سرته رسولو په پلمه، له ځانګړو صلاحيتونو څخه کار واخلی. د قانون پر بنسټ د هغو ادارو درول د هغو قانونی شته والئ غښتلئ کوي او ديموکراتو استازو ته لاره اواروی چی هغو اصولو ته پاملرنه وکړی چی د حکومت پر دی مهمی برخی کی بايد واکمن وي. سر بيره پردی، د دی لپاره چی د ملی امنيت قانونی

صلاحيتونه د بشر د حقوقو معيارونو ته هم ګټور وی، امنيتی سکتور بايد خپله واکمنی د قانون پر بنسټ ودروي. د امنيتی ادارو د جوړولو، قدرت او صلاحيتونو لپاره پارلمانی پريکړې حتمي دي، خو د قانون د واکمنی د ضمانت لپاره بسيا نه کوی. د يو قانونی بنسټ درلودل د هغو ادارو قانونی شته والی او قانونی صلاحيتونو ته (چی ډيري استثنايی دی) قوت ورکوی. د مقننيې يوه بله دنده دا ده چی د نور ساحو په څير هغو ادارو ته هم صلاحيتونه ورکوی. خو په عين وخت کی په قانون کی د خپل سرو اختياراتو او صلاحيتونو مخ نيوئ هم کوی.

د بنسټيزو او بشری حقوقو محدودول

د قانون جوړونی ارګانونو شته والی له دی کبله هم ضروری دي چی دولتونه غواړی د ملی امنيت د ګټو خوندی ساتلو په پلمه د خلکو بنسټيز او بشری حقوق تر پوښتنی لاندی راولی او يا هغه محدود کړی. دا کار له دوو لارو ممکن دئ. لومړئ د ټولنيزو ګټو تر نامه لاندې په منظمه توګه د بشری حقوقو محدودول [11] او د استخباراتی مامورينو د بيان پر حق بنديز لګول، په دی پلمه چی ګواکی د هغوی فعاليتونه بايد پټ وی. دوهم، په بيړنی حالاتو کی چی د دولت امنيت سخت اغيزمن شوئ وي، کيدای شی چی د قانونی لارو چارو څخه په کار اخيستو سره پر دغو حقوقو باندی سختی راوستل وشی. حال داچی په دريم چوکاټ کی ليدل کيږی چی بشری حقوق هيڅ ډول حالاتو کی محدوديت منلی نه شی.

۳ چوکاټ:

بشری حقوق چی کموالئ او محدوديت نه منی

د ICCPR د ۴ مادې د ۲ پاراګراف له مخی د دغو لاندې حقوقو له مينځه وړلو يا کمولو اجازه نه شته:

- د ژوند حق (۶ ماده)؛
- د انسان نه ربړول، يا هغه سره د ناوړه چالچلند نه کول يا د هغه نه سپکول يا هغه ته سزا نه ورکول(۶۷ماده)؛
- نه مريتوب يا شاقه يا زور کار ته نه اړول (۸ ماده)؛
- د يو قراردادی مکلفيت په تر سره کولو کی د نيمګړتيا په وجه نه بندی کول (۱۱ ماده)؛
- د پخوانی جزايي مقرراتو نه وړ ګرځول(۱۵ ماده)؛
- د قانون په وړاندی د هغه حقوقی شخصيت پيژندل(۱۶ ماده)؛
- د فکر، وجدان او دين آزادی درلودل (۱۸ ماده)؛

سرچينه: د مدنی او سياسی حقوقو په هکله نړيوال منشور (له ۱۹۷۶ کال څخه را په دی خوا نافذ دئ).

په نړيواله سطحه د بشری حقوقو د محدودولو په برخه کی، د بيلګی په توکه د بشری حقوقو اروپايی منشور، په دغو لاندو مسايلو کی د قانون له احکامو سره سم د محدوديت اجازه ورکوی: د عامه محکمی حق، شخصی ژوند ته درناوی،د دين آزادی، د بيان او ټولنی آزادی (د قانون د کيفيت د آزموينی په برخه کی پنځم چوکاټ دی وکتل شی) او کيدای شی په »ديموکراتيکه ټولنه کی« د عامو ګټو په وجه دغه ډول حقوقو کی محدوديت راوستل شی.[12] سر بيره پردی، که چيری امنيتی او استخباراتی اداری په شخصی شتمنيو، مخابراتو او ليکی اړيکو کی د لاس وهنی قانونی صلاحيت ولری، خلک بايد هم د قانون له مخی اجازه ولری چی په دی برخو کی د سرغړونو په هکله اړوندو

چاروکو ته عرض وکړای شی. له دی لاری د ECHR د تړون لاس لیک کونکی دولتونه کولای شی چی خپلی کړي ژمنی تر سره کړی او د ۱۳ مادی له مخی لاندی د شخړه ایزو بشری حقوقو سرغړونو کی سمون راوړي (۲۱ فصل دی وکتل شی).

که چیری د ضرورت له مخی مقننه قوه سیاسی او بشری حقوق محدود کړی، نو په دی حالاتو کی دوه مسألی باید په پام کی ونیولی شي لومړی داچی استخباراتی اداري باید د قانون له مخی جوړی شوی وی او دوهم دا چی له هغو خاصو صلاحیتونو حخه چی هغه اداری تری کار اخلی باید د قانون په چوکاټ کی څرګند شوی وی.

امنیتی اداری باید د مقننی له خوا جوړی شوی وی

اوس ډیر دولتونو په هغو اقداماتو لاس پوری کړی چی غواړی د خپلو امنیتی ځواکونو قانونونه د خپلو اساسی قانونو په چوکاټ کی څرګند او قید کړی. په دی اړه د بوزنیا او هرزیګووینا، لتوانیا، استونیا او جنوبی افریقا هیوادونه د یادونی وړ دی.[13] خو سره له دی، ځینی نور حالتونه هم موجود دی. د حیرانتیا خبره نه ده چی د هیوادونو په دننه کی د امنیتی ادارو له خوا په بشری حقوقو باندی د تیریو په هکله اندیښنی مخ په زیاتیدو دی، دغه ډول تیری حتی په هغو هیوادونو کی هم کیږی چی د مضبوطو دیموکراسیو سابقه لری. په انتقالی دیموکراسیو کی د هغوی کورنی امنیتی اداری لا تر اوسه د پخوانیو کلونو د زورزیاتیو تر اغیزو لاندی دی.

په همدی وجه ډیرو دولتونو د خپلو امنیتی ادارو لپاره نوی قانونی بنسټونه جوړ کړی دی، البته دغه کار په تیرو دوو لسیزو کی شوئ دئ. ډیری هیوادونه نه غواړی چی خپلو جاسوسی ادارو ته یو قانونی بنسټ ورکړی. بریتانیا یواځنی هیواد دئ چی د انتظار پر خلاف د خپلی جاسوسی اداری (M16) لپاره د ۱۹۹۴ کال له یوی پریکړی سره یی دا کار وکړ. د یادونی وړ ده چی ډیر لږ هیوادونه د خپلو پوځی استخباراتو[15] یا استخباراتی همغږیو [16] لپاره قانونی بنسټ لری.

۴ چوکات:
د ECHR ژمنې ل مخی استخباراتی ادارو لپاره د قانون جوړوني اړتیا (بریتانیا)

د بریتانیا د Herman او Hewitt قضیه [17] چی د ECHR ژمنې پر بنسټ تر څیرنی لاندی ونیول شوه، د بریتانیا د (M15) لپاره د یو مشخص قانونی بنسټ د نشتوالی له کبله هغه ادعاوی ثابتی نه شوی چی ګواکی په نوموړې قضیه کی دڅارنې شکایتونه د ځواب ورکونې اود دوسیو د ساتنی لپاره د هغی اداري عملیات د قانون پر بنسټ ولاړ ؤ، هغه څه چی د شخصی حق په هکله د نوموړې ژمنی د ۸ مادی سره تناقص لری. په دی اړه د ۱۹۵۲ کال د the Maxwell-Fyfe Directive په نامه یوه اداری پریکړه چی د څارنې او د دوسیو د ساتنی لپاره شوې وه، یو غیر قانونی سند ؤ او د هغه محتوا قانونی مکلفیتونه نه درلودل. سر بیره پر دی دغه سند په پیچلو جملو بیان شوئ ؤ چی نه یی څرکندتوب درلود او نه د مسؤلو چاروکو لپاره یی د یو چالچلند لارښونه کوله چی وکړای شی د هغه له مخی د مخفی څارنو فعالیتونه په لاره واچوی.[18] په پایله کی د بریتانیا دولت د خپل (M15) د اداري د قانونیت لپاره به ۱۹۸۹ کال د قانون پر بنسټ یو سند تصویب کړ چی1989 The Security Service Act په نامه یادیږی او وروسته د مخفی استخباراتی اداري او د GCHQ لپاره یی په ورته اقداماتو لاس پوری کړ (په دی اړه د استخباراتی خدمتونو د ۱۹۹۴ کال سند دی وکتل شی).

مخصوص صلاحیتونه چې امنیتی او استخباراتی اداری تر کار اخلی باید د قانون پر بنسټ ولاړ وی

قانون غوښتنه کوی چی امنیتی ځواکونه باید یوائی د هغو صلاحیتونو په چوکاټ کی عمل وکړی چی په ملی قانون کی څرګند شوی دی. په همدی وجه د اروپایی منشور له مخی د بشری حقوقو په مسایلو کی لاس وهنه یوائی د قانونی اقدام سره د توجیه وړ ده. د بیلګی په توګه، کله چی بربنډه شوه چی د یونان استخباراتی اداری د » جیهووا شاهدانو« مذهبی فرقه په غیر قانونی توګه تر پلټنی لاندی نیوله ده، ثابته شوه چی هغی اداری د ۸ مادی خلاف عمل کړی دئ، دغه ماده شخصی ژوند ته د درناوی ضمانت کوی.[19]

د قانون واکمنی باید یوائی ظاهری اړخ ونه لری. په دی اړه د بشر د حقوقو اروپایی محکمه د «قانون د کیفیت آزمایښت» اشاره کوی. د قانون کیفیت غوښتنه کوی چی د قانون نظام باید روښانه، د وړاندوینی وړ او هغه ته د لاس رسیدو وړ وی. د بیلګی په توګه د هالند یو سلطنتی فرمان د هغه هیواد پوځی استخباراتو دندی تعریف کړی خواولسی خلکو باندی د څارنی صلاحیتو ته اشاره یی تری حذف کړه. که څه هم دغه فرمان قانونی اړخ لری، خو د قانون د کیفیت له نظره په هغه کی نیمګړتیا لیدله کیږی.[20] همدا راز د Rotaru v Romania د سند په اړه د شتراسبورګ محکمه په دی نظر ده چی په دی سند کی د امنیتی دوسیو قانون په کافی اندازی څرګندوالئ نه لری، ځکه د دوسیو د وخت او له هغو څخه د کار اخیستو د لارو چارو په پام کی نیونی سره، دغه قانون د څارنی لاره چاره او کوم میکانیزم نه وړاندی کوی.

د ECHR د قانون د کیفیت آزمایښت تقنینی ارګانونو ته خاص مسؤلیت سپارلئ دئ. د دغه مسؤلیت په وړاندی یو احتمالی ځواب دا دئ چی په قانون ګی باید داسی عمومی احکام قید شی چی د هغو پر بنسټ د امنیتی او استخبارتی ادارو صلاحیتونه یوائی د اړتیا په وخت کی د کار اخیستو وړ وی، دا په داسی حال کی چی د بشری حقوقو درناوی تل غوره والئ ولری او د انډول اصل په پام کی ونیول شی.[22] د بیلګی په توګه هغه یو بدیل چی د هالند په قانون کی بیان شوئ دئ، کیدای شی چی د نمونې په توګه ومنل شی دغه بدیل هغه احکام بیانوی چی امنیتی اداری له هغو څخه د پلټنو په چالچلندونو کی تری کار اخلی (۶ چوکات دی وکتل شی).[23]

۵ چوکاټ:

د کیفیت له اړخه د قانون آزمایښت

د بشری حقوقو اروپایی منشور وایی چی په یوه دیموکراتیکه ټولنه کی کیدای شی چی شخصی حقوق(۸ماده)، د فکر، وجدان او دین آزادی (۹ ماده) او همداراز د بیان آزادی(۱۰ ماده)، د ټولنو او انجمنونو آزادی(۱۱ ماده) د ملی امنیت او عامه نظم د ګټو په وجه محدودی کړای شی. خو منشور دا هم څرګندوی چی دغه ډول محدودیتونه باید د قانون د احکامو له مخی ولګول شی. د بشری حقوقو اروپایی محکمی ویلی دی چی امنیتی او استخباراتی اداری یوائی هغه وخت کولای شی چی له خاصو صلاحیتونو څخه کار واخلی چی د قانون په چوکاټ کی تنظیم شوی وی. په دی اړه د اروپایی محکمی له نظره:

- قوانین له قانونی احکامو، مقرراتو او فرعی قانونو حخه عبارت دی. په دی اړه هغه محکمه څرګندوی چی: یو نورم هغه وخت قانون ګڼل کیږی چی د لاس رسیدو وړ وی او هغه احکام بیان کړی چی د هغو له مخی د ټولنی یو وګړی دعوا وړاندی کړای شی.

(Sumday Times v UK 26 April 1979,2 EHRR, para47); =>

- يو قانون چې په يوه ځانګړې قضيه کې د نامحدودو اختياراتو څخه د کار اخيستو اجازه ورکوی د وړاندوینې خصوصیت څخه بې برخې دئ، نو په دې وجه قانون ګڼل کیدای نه شي او د اوسنی وخت غوښتنې پوره کولای نه شی. د صلاحیتونو حدود باید پر يو معقولیت ولاړ وی.

(Silver and Others v UK, 25 Mar. 1983, 5EHRR 347. par 85);

- د بشری بنسټيزو حقوقو سره د سمون لپاره باید د کنترول هغه چالچلندونه او ضمانتونه موجود وی چې امنیتی اداری ونه شی کړای چې له خپلو صلاحیتونو څخه ناوړه ګټه واخلی. د ناجائزو استفادو په وړاندې باید د قانون ساتونکي چالچلندونه موجود وی.

(Silver and Others v UK, para 88-89);

- داچې دغو ساتونکو چالچلندونو ته په قانون کې ځای نه دی ورکړ شوئ، قانون باید لږ ترلږه د لاس وهنې لپاره شرایط او لاری چاری برابری کړی.

(Klasse v FRG, No. 5029/71, Report of 9 March 1977 par 63, Kruslin v France, 24 April 1990, A/176-A, para 35, Huving v France, 24 April 1999, A/176, para. 34).

سرچینه: د بشری حقوقو اروپايي محکمه

Website http://www.echr.coe.itn/lan cameron, national Security and the European Convention on Huan Rights, 2000, Kluwer Law International.

دریم فصل

د څارنی لپاره د قانونی معیارونو او غوره چالچلندونو په لټه کی: هدفونه، حدود او میتودولوژی

د څارنی د څرنګوالي او دغوره چالچلندونو د خپرولو په پروسه کی د مرستی په موخه په جینوا کی د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول مرکز (DCAF)، د بریتانیا د دورهام د پوهنتون د بشری حقوقو مرکز او دناروی د پارلمانی څارنی کمیتی په ګډه هڅه کړی ده ترڅو په دیموکراتیکه توګه د امنیتی او استخباراتی ادارو تر پوښتنی لاندی نیولو او د څارنی د غوره چالچلندونو د میندلو لپاره د ځینی قانونی معیارونو مسوده وړاندی کړی. په دغی رسالي کی د امریکا، اروپا، افریقا او آسیا کی د واکمنو لیبرال دیموکراسیو د اوسنیو قانونی څارونو د ارزونو په بنسټ د ځینو میعارونو وړاندیز شوئ دئ. اصلی موخه دا ده چی د بیلابیلو دیموکراتیکو دولتونو د استخباراتی څارونو له قانونو څخه غوره چالچلندونه او لاری چاری لاس ته راوړل شی او هغه د پارلمانی استازو، د څارنی د نورو ارګانونود اړوندو حکومتی چارواکو، خپله د استخباراتی ادارو او همداراز د مدنی ټولنو(خبری رسنیو، څیړن ایز انستیتونو او داسی نورو....) لپاره ریفرینس وګرځی. پر امنیتی او استخباراتی ادارو د څارنی اساسی ارګانونه دری ګونی قواوی (اجرائیه، مقننه او قضائیه) او خپلواک سازمانونه لکه خپلواک رپوټ ورکونکی او عام پلټونکي جوړوی.

غوره واکمنی

قانونی معیارونه او غوره چالچلندونه پر دی بنسټ ټاکل شوی دی چی آیا هغوی کولای شی امنیتی چاری په ښه وجه وڅاری او اداره کړی که نه. په دیموکراتیکه توګه د امنیتی برخی څارنه د واکمنی یو فعال سیستم ته خورا اهمیت لری. څرنګه چی نړیوال بانک په دی اړه وایی:

«غوره او ښه واکمنی هغه ده چی د وړاندوینی وړ، پرانیستی او د څرګنده او روښانی پالیسی څخه برخه منه وی. غوره واکمنی له فنی لارو چارو سره جوخت ده چی د خلکو عامه ګټی، د قانون واکمنی، شفافیت او په عامه چارو کی د مدنی ټولنی فعال نقش خوندی ساتی». [24]

دغه لاندی اصلونه د غوره واکمنی په زړه کی ځای لری:

- **انصاف او عدالت**
- **ونډه**
- **پلورالیزم**
- **ملګرتیا**
- **مرسته**
- **روښانتیا (شفافیت)**
- **حساب ورکونه**
- **د قانون واکمنی**

- د بشر حقوق
- اغیزمنتوب
- ګټورتوب
- مسؤلیت
- پایښت. [25]

په داسی حالیکه چی په یوه حکومت کی د قانون، جوړښتونو او اغیزمنواو دیموکراتیکو چالچلندونو (د بشر د حقوقو په ګډون) شته والی د غوره واکمنی نښانی دی، استبدادی پالیسی جوړونه، بی مسؤلیته بیروکراسی، د نه پلی کیدو وړ یا غیر عادلانه قانونی نظام، له قدرت حخه ناوړه استفاده، په عامه ژوند کی د مدنی ټولنی نه ګډون، فساد او بدی اخیستنی دا ټول په یوه حکومت کی د یوی کمزوری واکمنی د شته والی څخه ویندویی کوی.[26] د غوره واکمنی اصولو ته د یوه حکومت ژمنه د منلو وړ سیاسی او قانونی حدودو ټاکلو په موخه خورا اهمیت لری ترڅو امنیتی او استخباراتی اداری فعالیت وکړای شی.

حدود

خو د دغو حدودو اجرایی ساحه له دوو اړخو تنګه ده. لومړی دا چی، وړاندی شوی قانونی معیارونه یوازی استخباراتی ادارو پوری اړه لری، نه د حکومت اجرایی ارګانونو پوری. دوهم، د ډیرو حکومتی مسایلو جزئیات او تفصیل د اجرائیه قوی د احکامو او فرمانونو له لاری ترتیب او تنظیم کیږی، نو په دی معیارونو کی د دیموکراتیکی څارنی یوازي عمومی مسایلو ته اشاره شوی.

دڅارنی لپاره د قانونی معیارونو راخیستل او ارزونه چی کیدای شی د نوو قوانینو په جوړولو او یا په اوسنیو کی د بدلون راوستلو لپاره مرسته وکړی، د څارنی د ټولو ستونزو د حل لاره نه ده. اصلی لامل دا دئ چی قانونونه یوازی تر یوی کچی ستونزی حل کولای شی، البته هغه هم په دی شرط چی په بشپړه توګه پلی کړای شی. لڼده دا چی سیاسی او اداری فرهنګ، د ډله ایزو رسنیو وسایل او عام نظر د دیموکراتیکو ارزښتنو ډیر ښه ساتونکی دي. ننی دولتونه په داسی حال کی چی د بشری حقوقو قوانینو او تړونونو ته ژمنی لری، د عمل په ډګر کی هغه پښنو لاندی کوی. د داسی ستونزو سره سره، د دغو ارزښتونو د پلی کولو لپاره د یوقانونی چوکاټ درلودل ښایی مرسته وکړی او ښایی هم د قدرت خاوندان دی ته وهڅوی چی دغو ارزښتنونو ته درناوی ولری. په خاصه توګه د یو قانونی چوکاټ درلودل هغه وخت ډیر ضروری دی چی نوی ارګانونه جوړیږی. د قانون چوکاټ د یو نوی دیموکراتیک نظم د پلی کولو او د اصلاحاتو د ټیګښت لپاره یوه ډیره مهمه وسیله ده.

د بیلابیلو سیاسی او فرهنګی پس منظرونو په پام کی نیونی سره د هغو اصولو د جوړلو لپاره چی په نړیواله کچه د پلی کیدو وړ وی، هڅی ښایی ګټوری نه وی. د پخوانیو لویدیځو او اوسنیو نوو دیموکراسیو تر مینځ د توپیرونو سربیره ، د سیاسی نظامونو تر مینځ هم توپیرونه میندل کیږی. د بیلګی په توګه، په امریکا متحده ایالاتو کی ریاستی جمهوری سیستم، په فرانسه کی ریاستی او پارلمانی او په ځینو نورو هیوادونو کی یوازی پارلمانی سیستمونه واکمن دی. ځینو هیوادونو د خپلو قانونی څارنو واک محکمو ته سپارلئ دئ، لکه په متحده ایالاتو کی او په ځینو نورو، لکه بریتانیا کی، محکمی له پارلمان حخه جلا عمل کوی. د دغو نظامونو په خپله دننه کی هم د بیلابیلو تأسیساتو تر منیځ توپیرونه شته دي. څرنګه چی په بریتانیا، آسترالیا، کانادا او نوی زیلاند کی د امنیتی او استخباراتی ادارو د څارنی لپاره ه مختلفو لارو چارو څخه کار اخیستل کیږی.[27]

په همدی وجه مونږ د قانون داسی مسوده یا نمونه نه ده وړاندی کړی چی هغه باید هرمرو د هر هیواد له ملی قانون سره جوړښت ولری ، بلکه زمونږ هڅه دا ده چی د هیوادونو د بیلابیلو د قانونی نظام له

پام نیونی څخه پرته د څارنی مسایل په عمومی توگه مطرح کړو او د داسی معیارونو وړاندیز وکړو چی د څارنی په برخه کی اوسنی نیمگړتیاوی له مینځه ولاړی شی. په دی لاره کی مونږ هغه بیلگی وړاندی کړی دی چی په مختلفو هیوادونو کی د غوره څارنی په توگه تری کار اخیستل کیږی. په مختلفو دیموکراسیو کی د امنیتی او استخباراتی ادارو د څارنی لپاره د غوره قانونی چالچلندونو د ټاکلو سره زمونږ پیشنهادی معیارونه د ودی په حال او هم په پرمختللو دیموکراسیو کی د قانون جوړونکو، حکومتی چارواکو او مدنی ټولنو استازو ته د قانون جوړونی لپاره ښه امکانات او ښیی لارښونی برابروی. د یادونی وړ ده چی دغه پیشنهادی معیارونه د دیموکراتیکی څارنی لپاره باید د یواځنی لاری او وسیلی په توگه ونه گڼل شی. دا په حقیقت کی هغه اصول دی چی کیدای شی د هغو پر بنسټ د هیوادونو ملی قوانین او مقررات وده او پراختیا ومومی. لښده دا چی ادعا نه کیږی چی د رښتینی دیموکراتیکی څارنی لپاره په مطلقه توگه قانونونه شته دی او یا به رامینځ ته کړای شی.

د کار لارې چارې

د استخباراتی او امنیتی څارنی لپاره قانونی معیارونه او غوره چالچند باید په څلور برخو کی وده ورکړای شی:

- داخلی کنترول د هغو ادارو په سطحه
- د اجرائیه قوې له خوا کنترول
- پارلمانی څارنه
- د خپلواکو څارونکو ارگانونو له خوا څارنه

لومړئ، باید د هغو ادارو په خپله سطحه کی څارنه سرته ورسیږی. دغه کنترول کیدای شی چی دغو لاندو مسایلو په پام کی نیونی سره وشی: په ښه وجه د حکومت د قوانینو او پالیسو پلی کول، د هغو ادارو د مشری صلاحیتونه او د کار څرنگوالئ، له معلوماتو او موضوعاتو څخه مناسبه کار اخیستنه او همداراز د هغو ادارو د داخلی قانون او پالیسو سره له خاصو صلاحیتونو څخه کار اخیستل. د امنیتی او استخباراتی ادارو په خپله سطحه د څارنی لاری چاری د بهرنیو ارگانونو لکه اجرائیه قوه، پارلمان او خپلواکی مؤسسو پر مخ د څارنی ور پرانیځی. د داخلی کنترول میکانیزم د دی ډاډ ورکوی چی د حکومت پالیسې او قوانین په اغیزمنه، مسلکی او د قانونی لارو چارو سره سم پلی کیږی.

د کنترول دوهم بنسټ اجرائیی قوې پورې اړه نیسی چی امنیتی او استخباراتی ادارو ته دندی سپاری. دغه کنترول عبارت ده له: د حکومت لوړ پوړو چارواکو ته معلومات ورکول او د هغو له خوا پر هغو ادارو پام ساتل، پر پټو عملیاتو کنترول، پر نړیوالو همکاریو کنترول او د لوړ پوړو چارواکو له خوا د ناوړو استفادو مخ نیوئ. د کنترول دریم مهم بنسټ پارلمان جوړوی چی د څارنی سیستم او انډول ساتنی کی مهم نقش لوبوی. پارلمان خپل دغه ماموریت د عمومی پالیسیو، د مالی او د هغو ادارو د قانونیت د پلټنو له لاری سرته رسوی. په ډیری هیوادونو کی د هغو ادارو د کارڅرنگوالئ د هغو قوانینونو پر بنسټ ولاړ دی چی د پارلمان له خوا تصویب شوی دی. د خپلواکو ارگانونو د څارنی نقش چی د کنترول څلورم بنسټ جوړوی، ډیر زیات د عامو خلکو د مراقبت، د څیړن ایز رپوټ ورکونکو او د پارلمان د خپلواکو کمیسیونو له خواسرته رسول کیږی. همدا رازپه دغه ډول کنترول کی د عاموخلکو، د حکومت د اجرائیه پالیسی(د مثال په توگه د عمومی پلټونکی له لاری) او د مالیه ورکونکو (د خپلواک مالی حسابی دفترونو له لاری) نظر هم شامل دئ.

د دیمکوکراتیکی څارنی په دغی طرحی کی دوه نور مهم بنسټونه شامل کړای شوی نه دی چی هغه د قضائیه قوی او مدنی ټولنی څخه عبارت دی. قضائیه قوه په دی وجه شامله شوی نه ده چی د هغی

دندې د څلورو نومومول شوو بنسټونو په چوکات کی روښانه کړای شوی دی. د بیلګی په توګه د خاصو صلاحیتونو څخه د کار اخیستو او یا شکایتونو ته د ځواب ورکونی په فصل کی د هغی قوی دندی بیان شوی دی. د څارنی د یو بنسټ په توګه مدنی ټولنه په دی وجه په ځانګړی توګه بحث لاندی نه ده نیول شوی چی په دی رسالی کی تر زیاته حده د دولت خپلواکو ارګانونو ته پام اړول شوئ دئ، د بیلګی په توګه پر دوسیو باندی د کار کونی او معلوماتو په موضوع کی او یا د خلکو د استازیتوب په توګه د پارلمان نقش او یا شکایتونو ته د ځواب ورکونی تر عنوانونو لاندی، د مدنی ټولنی نقش روښانه کړای شوئ دئ.

په دیموکراتیکو ټولنو کی د قانونی معیارونو او د کارلاری چاری مثالونه د هراړخیز مقایسوی څیړنی پر بنسټ ولاړ دی. د څیړل شوو نورو هیوادونو ترڅنګ ددغو هیوادونو معیارونه د بیلګی په توګه راخیستل شوی دی: ارجنتاین، آسترالیا، بلجیم، بوزنیا او هرزیکووینا، ستونیا، آلمان، هنګری، لوکزامبورګ، هالند، ناروی، پولند، جنوبی افریقا، ترکیه، بریتانیا او د امریکا متحده ایالات. دا هغه هیوادونه دی ، چیرته چی د هغو تقنینی ارګانونو د استخباراتی څارنو قوانین جوړ او تصویب کړی دی. سر بیره پردی، دا د هغو هیوادونو بیلګی هم دی چیرته چی ریاستی یا پارلمانی سیستمونه واکمن دی. همدا راز هغوی د پخوانیو او یا نوو دیموکراسیو مثالونه دی او په پای کی هغوی هغه بیلګی دی چی د مختلفو سیاسی فرهنګی پس منظر لری.

د لومړی برخی لمن لیک - وړاندیز

1. د اقتصادی او پراختیا د همکاری سازمان، د پراختیا لپاره د مرستی کمیته، د۲۰۰۰ کال د پراختیا لپاره د همکاری رپوټ، ۸۷ پاڼه، دغه رپوټ په لاندی انترنتی پاڼه کی میندل کیږی:
2. OECD, Development Assistance Committee, Development Co-operation Report 2000, p. 8. Report available at:

> http://www.oecd.org/home.</

2. د ملګرو ملتو پراختیایی پروګرام، د ۲۰۰۰ کال د پراختیا رپوټ، په یوی ټوټی ټوټی نړی کی د دیموکراسی ژورول، ۸۷ پاڼه، ، دغه رپوټ په لاندی انترنتی پاڼه کی میندل کیږی: .

UNDP, Development Report 2002, Deepening democracy in a fragmented world, p. 87. Report available online at:

<http://hdr.undp.org/reports/global/2002/en.<

3. په اروپا کی د امنیت او همکاری سازمان، د سیاسی - پوځی امنیت په هکله د چالچلند مقررات،۱۹۹۴، له ۲۰ تر ۲۱ پاراګرافونه

OSCE, Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security, 1994, paragraphs 20-21.

4. د اروپا د شورا پارلمانی غونډه، ۱۴۰۱ سپارښتنه، ، په لاندی انترنتی پاڼه کی میندل کیږی:.

Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Recommendation 1402. Available online at:

<http://assembly.coe.it/Documents/AdoptedText/ta99/EREC1402.htm.<

5. ښاغلی

Born,H.,FlurimPh.,Johnsson,A.(eds) ، پر امنیتی برخی پارلمانی څارنه، اصول، میکانیزم او چالچلندونه(جینوا: بین الپارلمانی اتحادیه، په جینوا کی د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول مرکز، ۲۰۰۳)، له ۶۴ تر ۶۹ پاڼی

Born, H., Fluri, Ph., Johnsson, A. (eds.), Parliamentary Oversight of the Security Sector; Principles, Mechanisms and Practices, (Geneva: IPU/DCAF, 2003), pp. 64-69.

6. همدا راز د دغو ښاغلو لیکنی دی هم وکتل شی:

See also Hänggi, H., ‘Making Sense of Security Sector Governance’, in: Hänggi, H., Winkler, T. (eds.), Challenges of Security Sector Governance. (Berlin/Brunswick, NJ: LIT Publishers, 2003.

7. د دغو ښاغلو لیکنی.....

Leigh, I., ‘More Closely Watching the Spies: Three Decades of Experiences’, in: Born, H., Johnson, L., Leigh, I., Who’s watching the Spies? Establishing Intelligence Service Accountability (Dulles, V.A.: Potomac Books, INC., 2005

8. د ښاغلی .....

Based on Born, H. et al., ‘Parliamentary Oversight’, p. 21.

9. مجمع پارلمانی شورای اروپا، سفارش ۱۴۰۲ .....

Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Recommendation 1402, pnt. 2.

10. وکتل شی.....

Ibid., pnt. 5.

11. همدا راز د ملکی او سیاسی حقوقو په نړیوال منشور کی دی د محدودولو او کملو د احکامو په هکله د Siracusa اصول وکتل شی....

See also the Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights (UN Doc, E/CN.4/1985/Annex 4), available at: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/siracusaprinciples.html>; Lillich, R. B., 'The Paris Minimum Standards of Human Rights Norms in a State of Emergency', American Journal of International Law, Vol. 79 (1985), pp. 1072-1081.

12. د بشری حقوقو په هکله اروبایی منشور، ۶،۸،۹،۱۰، ۱۱ مادې

European Convention on Human Rights, Arts. 6, 8, 9, 10, and 11.

13. سلوانیا: د دفاعی مسایلو په هکله قانون، ۱۹۹۴ کال د دسمبر ۲۸، ۳۳ تر ۳۶ مادې؛ د لتوانیا د ملی امنیت بنسټونه، ۱۹۹۶، استونیا: د امنیتی ارگانونو د قانون سند چی د ۲۰۰۰ کال د دسمبر په ۲۰ تصویب شو؛ د جنوبی افریقا جمهوریت: د استخباراتی خدمتونو د قانون سند، ۱۹۹۴

Slovenia: Law on Defence, 28 December 1994, Arts. 33-36; The Basics of National Security of Lithuania, 1996; Estonia: Security Authorities Act passed 20 December 2000; RSA: Intelligence Services Act, 1994.

14. د زیگنالونو د استخباراتی اداری د ورته سند، د حکومت مخابراتی مرکزونه (بریتانیا)

The same Act also covers the signals intelligence agency, GCHQ.

15. د بیلگی په توگه د هالند د ۲۰۰۲ کال د استخبارتی او امنیتی خدمتنو د سند ۷ مه ماده دی وکتل شی.

See, for example, the Netherlands, Intelligence and Security Services Act 2002, Art. 7.

16. د هالند د ورته قانون ۵ ماده؛ د جنوبی افریقا د جمهوریت د ملی ستراتیژیک استخباراتو د ۱۹۹۴ کال د قانون سند.

Article 5 of the same Netherlands Act; National Strategic Intelligence Act 1994 of the Republic of South Africa.

17. وکتل شی.....

Harman and Hewitt v UK (1992) 14 E.H.R.R. 657 .

18. وکتل شی.....

Ibid., para. 40.

19. وکتل شی.....د یونان په اړه

Tsavachadis v Greece, Appl. No. 28802/95, (1999) 27 E.H.R.R. CD 27.

20. مختلفی سرچینی دی وکتلی شی.....

V and Others v Netherlands, Commission report of 3 Dec. 1991; and see also in applying the 'authorised by law' test to various forms of surveillance: Malone v UK (1984) 7 E.H.R.R. 14; Khan v UK, May 12, 2000, European Ct HR (2000) 8 BHRC 310; P G. and J.H. v UK, European Court of Human Rights, 25 Sept. 2001, ECtHR Third Section.

21. د می دخلورمی ۲۰۰۰ کال ۹۵/۲۸۳۴۱ شمیره. همدا راز د سویدن قانون دی وکتل شی(۱۹۸۷)، په هغه کی راغلی دی: د دی لپاره چی د قانون سره سم عمل وشی،په شخصی مسایلو کی لاس وهنه

باید د وړاندوینی وړ وی او هر وګړئ قانون ته د لاس اوږدولو حق ولری. د امنیتی پلټنی په اړه دا قانون د دی غوښتنه نه کوی چی عرض کونکی دی د ټولی پروسی وړاندوینه وکړای شی، بلکه قانون باید په خپله له کافی څرګندونی څخه برخه من وی چی د چالچلند لپاره لارښونه وکړی.

No. 28341/95, 4 May 2000. See also Leander v Sweden (1987) 9 E.H.R.R. 433, holding that in order to be 'in accordance with law' the interference with privacy must be foreseeable and authorised in terms accessible to the individual. In the context of security vetting this did not require that the applicant should be able to predict the process entirely (or it would be easy to circumvent), but rather that the authorising law should be sufficiently clear as to give a general indication of the practice, which it was .

22. دغه لاره د ستونیا په هیواد کی ټاکله شوی ده (د امنیتی چار واکو د قانون سند، ۳ پارګراف)
This is the approach taken in Estonia (Security Authorities Act, paragraph 3.

23. د ۲۰۰۲ کال د استخباراتی او امنیتی خدمتونو د سند د قانون ۱۷ تر ۳۴ مادی
Intelligence and Security Services Act 2002, Articles 17-34.

24. نړیوال بانک، د نړیوال بانک تجربه......
The World Bank, 'Governance: The World Bank's Experience,' cited in Born, H. et al, 'Parliamentary Oversight', p. 23.

25. د دیموکراتیکی واکمنی د تمرین د منیجری،Magdy Martinez Soliman د UNDP د پراختیا د پالیسی لپاره د دفتر، د لیکنی په هکله باید خاصه یادونه وشی، هغی په دی برخه کی غوره واکمنی په هکله ارزښت لرونکی کتنه کړی ده. په دی اړه د دی رسالی د اصطلاحاتو د معنی فهرست ته مراجعه وشی. همدا راز په دی موضوع کی ځینی نوری طرحی د UNDP په انترنتی پاڼه کی کتلای شی:
Special mention must be made of Magdy Martinez Soliman, Democratic Governance Practice Manager, Bureau for Development Policy UNDP, for her valuable insights on the principles of good governance. For the purpose of this publication, refer to the Glossary which features a selection of the most relevant concepts for intelligence accountability. Regarding the other concepts, refer to, for example the UNDP glossary, available at:
<http://www.undp.org/bdp/pm/chapters/glossary.pdf<

26. وکتل شی....
Ibid.

27. دغه لاندی سرچینی:
Lustgarten,L, Leigh, I, In From the Cold: National Security and Parliamentary Democracy (Oxford: Oxford University Press, 1994), Chapters 15 and 16, which gives a fuller treatment of the issue of accountability.

دوهمه برخه

اداره

څلورم فصل

د واک او اختیار تعریف

د امنیتی او استخباراتی ادارو د ځواب ورکونی مهم اړخ دا دئ چی د هغو نقش او د عمل ډګر په روښانه او څرګنده توګه تعریف شی. دغه کار باید د تقنینی ارګانونو له خوا سرته ورسیږی ـ څرنګه چی ټینګار پر دی وی چی د امنیتی او استخباراتی ادارو د دندو د تعریف مسؤلیت د پارلمان د صلاحیت په حد کی دئ او دغه نقش د تقنینی ارګانونو له لارښونی څخه پرته باید بدلون ونه مومی. په انتقالی دیموکراسی لرونکو دولتونو کی دغه کار له هغو ادارو څخه د حکومت د ناوړو استفادو په مخ نیوی کی مرسته کوی. د یو قانونی بنسټ لرل له دی امله هم ضروری دی چی هغو ادارو ته خاص صلاحیتونه سپارل کیږی.

دا مسأله هم د اهمیت وړ ده چی امنیتی او استخباراتی اداری د دولت د نورو ارګانونو په پرتله توپیر لری. په دی وجه هم د یو قانونی لارښود ـ لیک لرل ضروری دی. پرتله له دی د هغو ادارو د ځواب ورکونی مسؤلیت ګډوډیږی او د دی خطر شته دئ چی هغه اداری په نا بیړنیو حالاتو کی هم چی دولت ته کوم ګواښ نه وی، له خپلو ځانګړو صلاحیتونو څخه کار واخلی.

ډیری وختونه د ملی امنیت د ګواښ او جنایی عملونو تر مینځ توپیر کول ډیر ګران وی.[1] تروریزم او جاسوسی هغه جنایی قضیی دی چی د دیموکراسی پروسی ته نیغ تاوان رسوی. دغه عملونه د دیموکراسی پرضد دی او د هغی بشپړتیا او مهمو ارګانونو ته ګواښ پیدا کوی. خو سازمان شوی جنایی اعمال بل څه دی. د اروپا شورا دغه اعمال داسی تعریفوی:

> **جنایی سازمان شوی اعمال: هغه غیرقانونی فعالیتونه دی چی د دری یا ډیر کسیزو سازمان شو ډلو له خواد یوی اوږدی مودی لپاره په لاره واچول شی او هدف یی دا وی چی د ګواښ کونی، زورزیاتیو، اختلاس یا نورو داسی لارو څخه په کار اخیستو او یا د یو لړ جنایی اعمالو په سرته رسولو سره په مستقیمه یا غیر مستقیمه توګه مالی یا مادی ګټه ترلاسه کړی.**[2]

د ځینو دولتونو په نظر سازمان شوی جنایتونه او همدا راز د نشه یی توکو او انسانانو قاچاق د ډیرو سختو ټولنیزو او اقتصادی تاوانونو څخه شمیرل کیږی، خو تر اوسه پوری یی د یو حکومت جوړښت او ثبات ته ګواښ پیدا کړی نه دئ. سره له دی هم په ځینو هیوادونو، په خاصه توګه انتقالی دیموکراسیو کی، دغه جرمونه کیدای شی چی یو ګواښ وګرځی، همدا ده چی هغو سره ملی امنیت ته د خطر په توګه مقابله کیږی.[3] په ډیرو حالاتو کی سازمان شوی جرمونه د هغو د ستروالی، وخت او د هغو بنسټیز پلان له مخی تشخیص او له نورو جرمنو څخه یی توپیر کیږی، خو هیڅ کله په دی کچه ورته نه لیدل کیږی چی هغو سره دی د استخباراتی امکاناتو په کار اخیستو سره مقابله وشی. سره له دی هم البته په ټولو حالاتو کی داسی فکر نه کیږی. همدا ده چی په ځینو هیوادونو کی، په داسی حال کی چی له سازمان شو جرمونو سره د مقابلی لپاره امنیتی او استخباراتی اداری مسؤلیت نه لری، خو هغو ته واک ورکول کیږی چی د حکومت له اجرائیی ارګانو سره په دی برخه کی ملګرتیا وکړی. [4]

۶ چوکاټ:

د بشر د حقوقو اروپایی محکمه او«ملی امنیت»

د دغی محکمې د قوانینو له مخی د یو شمیر نورو تر څنګ دغه لاندی فعالیتونه کیدای شی چی ملی امنیت ته د ګواښ په توګه وپیژندل شی:

- جاسوسی (د بیلګی په توګه د اتحادی آلمان د کلاس قضیه، د ۱۹۹۸ کال د سپتمبر د ۶ نیټې قضایی حکم، ۴۸ پاراګراف)؛
- تروریزم (idem)؛
- د تروریزم هڅول یا هغه سره ملګرتیا (د ۱۹۹۷ کال د دسمبر د ۱۹ د Zana قضایی حکم، ۴۸-۵۰ پارګراف)؛
- د پارلمانی دیموکراسی نسکورول (د ۱۹۸۷ کال د مارچ د ۲۶ دLeander نومی قضایی حکم، ۵۹ پارګراف)
- جلاغوښتونکی افراطی سازمانونه چی د زورزیاتیو او تیریو له لاری د یو دولت یووالی او امنیت ته ګواښ پیدا کوی (د ترکیی د کمونست یووالی ګوند او د نورو په قضیه کی د ۱۹۸۸ کال د جنوری د ۳۰ نیټی قضایی حکم، ۳۹-۴۱ پارګراف)
- د ناراضیتوب لپاره د پوځی افرادو هڅول

(Application N 7050/75 Arrowsmith vs. United Kingdom-
د اروپایی کمیسیون د بشر د حقوقو ۱۹۷۸ کال د اکتوبر د ۱۲ تصویب شوئ رپوټ)
سرچینه: د بشری حقوقو اروپایی محکمه

په هر حالت کی غوره ده چی د ملی امنیت د مختلفو اړخونو تفصیلی قوانین روښانه شی، نسبت ودی ته چی د«دولتی امنیت د ساتنی» تر عنوان لاندی فقرو په ځیر د امنیتی او استخباراتی ادارو واک او اختیارات او مجهول پریښودل شی. د دی مسألی چی د ملی امنیت طرح باید څرګنده محتوا ولری، کیدای شی چی په دغو دوومثالونو کی بیان شی: لومړئ مثال د یوی نړیوالی معتبری محکمی (د بشرد حقوقو اروپایی محکمه، ۶ چوکاټ دی وکتل شی) په قوانینواو دوهم مثال د بوزنیا او هرزګووینا د یو تصویب شوی قانون په یوی برخی کی میندلی شی (۷ چوکات دی وکتل شی).

سر بیره پر دی د اروپا د شورا د کار پوهانو له رپوټ څخه کار اخیستل هم په دی برخه کی ګټور تمامیږی. په دغه رپوټ کی راغلی دی چی: هغه نور موضوعات چی کیدای شی د ملی امنیت لپاره یو ګواښ وګڼل شی عبارت دی له: الف - د دولت اقتصادی سوکالی ته بهرنی ګواښونه، ب - د پیسو مینځل (توری پیسی سپینول) تر هغی کچی چی بانکی او د پولیسی سیستم ته تاوان ورسوی، ج - په دفاعی، بهرنیو او د دولت د نورو ارګانونو چارو پوری اړوند الترونیکی معلوماتو کی لاس وهنه او دال - سازمان شوی جرمونه تر هغی کچی چی عامه امنیت او سوله یا د هغی یو برخه اغیزمنه کړی.[5]

د بوزنیا او هرزګووینا د قانون مثال د ملی امنیتی مسایلو لپاره د یو مشخص قانون درلودلو باندی ټینګار کوی. لومړی، دغه قانون د پارلمان غړو ته صلاحیت ورکوی چی د ملی امنیت په مهم بحث کی په مستقیمه توګه برخه ولری. ډیری وخت دغه ډول عام غونډی پرانیستی او ګټوری وی چی د قانون پر کیفیت اغیزه لری. دوهم، د استخباراتی اجراآتو د قانون تعریف او بیان چی د ملی امنیت د ګټو تر نامه لاندی څارل کیږی، د هغه قانونیت نور هم غښتلی کوی. د هغه قانون درلودل چی د ملی امنیت اړخ په روښانه توګه تعریف او بیان کړی، په حقیقت کی د استخباراتی ادارو د سیاسی کولو په وړاندی د یو اولس په ساتنه او له هغو ادارو څخه د ناوړه استفادی په مخ نیوی کی مرسته کوی.

د هغو ادارو د واک او اختيار يو بل مهم اړخ د يو هيواد په مختلفو سطحو کی د هغوی صلاحيتونو پوری اړه نيسی. په دی برخه کی څلور مختلف ارګانونه د توپير وړ دی. کورنی اداره، بهرنی اداره، هغه واک او اختيار چی يواځی د معلوماتو په راټولولو او ارزونو پوری محدود کړای شوی دی او هغه واک او اختيار چی نوموړو ادارو ته اجازه ورکوی تر څو د بهرنيو او کورنيو ګواښونو پر ضد عمل وکړی. په لومړيو دوو ارګانونو کی عام مقررات داسی دی چی : هغه اداری چی د بهرنيو اختياراتو څخه برخه منی دی په استخباراتی مسايلو کی او هغه اداری چی کورنيو اختياراتو څخه برخه من دی په امينتی مسايلو کی ورته مراجعه کيږی. امنيتی اداره او استخباراتی اداره دواړه د معلوماتو د راټولولو او تحليلولو لپاره صلاحيونه لری چی کيدای شی پراخ او يا محدود کړای شی. د نوموړو ارګانونو له ګډولو سره د نړی دولتونو په خپلو استخباراتی او امنيتی مسايلو کی مختلف تأسيسات جوړ کړی دی:

الف ـ د امنيتی او استخباراتی چارو لپاره يواځی د يوی اداری درلودل(بهرنی او کورنی): دغه ډول تشکيلات، د بيلګی په توګه په بوزنيا اوهرزګووينا، هالند، اسپانيا او ترکيی کی ميندل کيږی.
ب ـ د کورنی او بهرنی امنيت اواستخباراتو لپاره د مختلفو ادارو درلودل، دا په داسی حال کی چی يا هر يو بيلابيل صلاحيتونه ولری او يا ګډی وجهی. د دغه ډول تشکيلاتو بيلګی په پولند، هنګری او آلمان کی ليدل کيږی.
ج ـ يواځی او يواځی د کورنی امنيت د اداری درلودل، پرته له دی چی بهرنی استخباراتی اداره ولری. کانادا کی دغسی تشکيلات موجود دی.

۷ چوکاټ:

د ملی امنيت قانونی تعريف په (بوزنيا او هرزګووينا کی)

په دغه قانون کی راغلی دی چی: د بوزنيا او هرزګووينا امنيت ته ګواښ بايد ددغه هيواد خپل واکمنی، خاوری بشپړتيا، قانونی نظم او اقتصادی ثبات ته ګواښ وګڼل شی او همداراز هغه نړيوال ګواښ چی بوزنيا او هرزګووينا ته تاوان رسوی، دغه هيواد ته ګواښ ګڼل کيږی. دغه ګواښونه عبارت دی له:

۱. د نړيوال تروريزم په ګډون تروريزم؛
۲. د بوزنيا او هرزګووينا پرضد جاسوسی او يا هغه فعاليتونه چی د دغه هيواد امنيت ته تاوان رسوی؛
۳. د بوزنيا او هرزګووينا دملی بنسټيزو تأسيساتو او په مجموعی توګه د هغه هيواد پر ضد ورانکاری ؛
۴. د بوزنيا او هرزګووينا پرضد د سازمان شوو جرمونو او يا نورو داسی فعاليتونو سرته رسول چی د بوزنيا او هرزګووينا ملی امنيت ته تاوان رسوی؛
۵. د نشه يی توکو قاچاق، د وسلو او يا انسانانو قاچاق او يا نور داسی فعاليتونه چی د هغه هيواد امنيت ته تاوان ورسوی؛
۶. د ډله ايزو وژنو د وسلو خپرول، يا د هغو اړوند تجهيزات، همدا را هغه توکی او وسايل چی د هغو وسلو د توليد لپاره په کار لويږی،
۷. د غير قانونی توليداتو او تکنولوجيو قاچاق چی نړيوال بنديز پری لګول شوئ وی؛
۸. هغه اعمال چی د نړيوال بشری قانون له مخی د سزا ورکونی وړ وی؛ او په بوزنيا او هرزګووينا کی د مذهبی ، قومی خلکو پر ضد سازمان شوی اعمال لکه، زورزياتی، ګواښ او داسی نور؛

سرچينه: ۵ ماده، د بوزنيا او هرزګووينا د ۲۰۰۴ کال استخباراتی او امنيتی اداری قانون.

په دی هکله فدرالی هيوادونو لکه امريکا او آلمان کی د استخباراتی ادارو خاص حالت ته ګوته نيول د يادونی وړ ده. د فدرالی نظام درلودلو په وجه د آلمان هر ايالت خپله ځانګړی استخباراتی اداره لری چی د Landesamt für Verfassungschutz په نامه ياديږی. دغه اداری په خپلو مينځ او له فدرالی

استخباراتی اداری Bundesverfassngschutzسره همکاری لری. داهم د یادونی وړ ده چی څومره د استخباراتی ادارو شمیر زیات وی، هومره د څارنی د ګډوډیو خطر زیات دئ.

که چیری یوه استخباراتی اداره بهرنی اجرائی قدرت ولری، کولای شی چی د خپل دولت اړوندو وګړو ته مصؤنیت خوندی کړی. (د بیلګی په توګه، هغه قانون چی د آسترالیا پر استخباراتی داری او د زیګنالونو مدیریت باندی واکمن دئ، وکتل شی). [6] د استخباراتی ادارو د خاصو صلاحیتونو څخه استفاده او کنترول باید په خپله تر بحث لاندی ونیول شی. (۶ فصل دی وکتل شی)

د سیاسی ناپلویتوب ساتل

هغو ټولنو کی چی مطلق العنان رژیمونه واکمن ؤ، ډیری هغه خاطری لا تراوسه ژوندی دی چی استخباراتی او امنیتی اداری د خلکو د مخالفت پرضد د دیکتاتورو مشرانو د ساتنی لپاره د ډیرو زیاتو صلاحیتونو څخه برخه من ؤ. حاکمو رژیمونو له هغو ادارو حخه کار اخست ترڅو د خلکو مخالفت وټکوی، د هرډول اعتصاب او مظاهری مخه ونیسی، د کارګری اتحادیو، د ډله ایز رسنیو د وسایلو، د سیاسی ګوندونو او د مدنی ټولنی مشران له صحنی څخه لیری کړی. د دغو هدفونو د ترسره کولو لپاره استخباراتی او امنیتی ادارو د خلکو په ورځنی ژوند کی لاس وهنه کوله. په دغو هیوادونو کی د دیموکراسیو د رامینځ ته کیدو څخه وروسته نوو مشرانو پریکړه وکړه چی د هغو اداروصلاحیت او قدرت محدود کړی او د هغو د ناپلویتوب ضمانت وکړی. د دغه اقدام یو روښانه مثال د ارجنتاین د ۲۰۰۱ کال قانون کی کیدای شی ومیندل شی. دغه قانون د نورو مسایلو سر بیره، ساتونکی احکام لری چی اجازه نه ورکوی چی حکومتی چارواکی له استخباراتی ادارو څخه د خپلو سیاسی مخالفینو پرضد کار واخلی(۸ چوکاټ دی وکتل شی).

۸ چوکاټ:

د کورنی سیاسی مخالفینو پرضد د استخباراتی ادارو څخه د حکومتی چارواکو د ناوړه استفادی د مخ نیوی لپاره ساتونکی قانونی احکام (ارجنتاین)

هیڅ استخباراتی اداره باید په دغو لاندی فعالیتونو، کارونو او چارو لاس پوری نه کړی:

۱. زورپالونکی کارونه، اجباری قدرت، د پولیسی ماموریت یا جنایی تحقیقاتو سرته رسول، مګر داچی یو عدلی ارګان د یوی قضایی دوسیی یا قانون له مخی اجازه ورکړی.

۲. د یو شخص په هکله د هغه نژاد، دین، شخصی عمل، سیاسی ایدیولوژی یا په یو ټولنیز سازمان، صنفی اتحادیی، کوپراتیفی، مرستندوی، فرهنګی یا کارګری انجمنونو کی د غړیتوب او یا نور داسی فعالیتونو له کبله معلومات راټولول.

۳. د هیواد پر بنسټیز، سیاسی، پوځی، ټولنیز او اقتصادی وضیعت یا د هغه پر بهرنیو پالسیو، سیاسی قانونی ګوندونو باندی زور راوستل او یا پر عامه ذهنیت، یا یو شخص او یا ډله ایز رسنیو او یا ټولنو او داسی نورو ډلو باندی نفوذ ټینګول.

سرچینه: د ملی استخباراتو د ۲۵۵۲۰ قانون ۴ ماده (ارجنتاین)

غوره چالچلند

- د يوی امنيتی او استخباراتی اداری نقش بايد په ښکاره او ځرګنده توګه تعريف شی او هغوموضوعاتو پوری محدود شی چی جزئيات مشخص وی او په هغو کی هغه ګواښونه وښودل شی چی رښتيا هم د ملی امنيت او د مدنی ټولنی جوښت ته ځير وی؛
- ملی امنيت او مدنی ټولنی جوړښت ته ځير شوی احتمالی ګواښونه بايد د قانون له مخی مشخص شوی وی؛
- د يوی استخباراتی اداری کورنی واک او اختيار بايد په روښانه توګه تعريف شی او هم هر هغه يو صلاحيت چی له هيواد څخه بهر عملی کيږی، بايد د قانون د احکامو سره سم وی؛
- د هغی اداری دندی او قدرت بايد د هغی د صلاحيت په چوکاټ کی په هغه يو قانون کی روښانه کړای شی چی د پارلمان له خوا تصويب شوی وی؛
- په خاصه توګه په هغو دولتونو کی چی پخوا مطلق العنان رژيمونه يی درلودل، د قانون ساتونکی احکام ضروری دی ترڅو د سياسی مخالفينو پرضد د امنيتی او استخباراتی ادارو د ناوړه استفادو مخه ونيول شی.

پنځم فصل

د امنیتی او استخباراتی ادارو د رئیس ټاکل

پر استخباراتی او امنیتی ادارو د واکمنو قانونو یوه مهمه برخه د هغو ادارو د رئیس ټاکل دی. هغه څوک چې دی ماموریت ته ټاکل کیږی باید له حقوقو شخصیت او خپلواکی څخه برخه من وی. پرته له شک څخه چې دغه مقام ډیر مهم دئ او پکار ده چې دی څوکی د ټاکنې په پروسه کی له ډیری پاملرنی څخه کار واخیستل شی. پکار ده چې دی مقام ه د ټاکنی لپاره د دولت د اجرائیی غړی (د دولت رئیس یا په مختلط نظام کی صدراعظم) د مشوری پر بنسټ په عمل لاس پوری کړی.

همدا راز دی مقام ته د ټاکنی پروسه باید د اجرائیی قوی څخه بهر ارګانونو پر مخ پرانیستی وی.البته په دی اړه چې لوړ پوړی چارواکی په څه ډول ټاکل کیږی، د هیوادونو قانونی چالچلندونه یو بل سره توپیر لری. په ځینو هیوادونو لکه بریتانیا کی، د سرغړونو ضد ساتونکی قانونی احکام پر دی بنسټ ولاړ دی چې له قانون حخه سرغړونی د سیاسی ګوت نیونی او ښایی هم د خپلواکو ارګانو د غږ پورته کونی لامل وګرځی. په ځینو نور دولتونو کی د استخباراتی اداری د رئیس د ټاکنی پروسه له نورو ارګانونو سره په سلا مشوره سرته رسیږی. د بیلګی په توګه، تقنینی ارګان کولای شی چې د هغی اداری د رئیس د ټاکنی په وړاندی د فسخه کولو (ویتو) حق څخه کار واخلی او یا خپل ځانګړی نظر وړاندی کړی. دغه پروسه کیدای شی چې په اساسی قانون کی قید شی، څرنګه چې د لوړپوړو چارواکو ټاکل د پارلمان په پریکړی پوری وتړل شی چې یا به هغه تصوبیوی او یا به یی ردوی (څرنګه چې په امریکا متحده ایالاتوکی د فدرال د چارواکو او قاضیانو ټاکل د کانګرس په خوښه سرته رسول کیږی). د یادونی وړ ده چې د پارلمان له خوا د کاندید شوی لوړپوړی چارواکی وړاندیز نه منل، یوه الزامی پریکړه نه بلکه غالبا بالفعل پریکړه ګڼل کیږی. لوړپوړو مقاماتو ته د ټاکلوطریقه په ځینو نورو هیوادونو لکه بلجیم، آسترالیا او هنګری کی بل ډول ده. مثلا په بلجیم کی د استخباراتی اداری رئیس مخکی له دی چې خپله څوکی اشغال کړی باید د پارلمان د استخباراتی او امنیتی څارنی د کمیتی د مشر په وړاندی لوړه وکړی.[7] په آسترالیا کی باید صدراعظم په پارلمان کی د مخالفو مشرانو سره د استخبارتی او امنیتی اداری د پیشنهادی رئیس په هکله مشوره وکړی. له دغه چلند څخه مقصد دا دئ چې د استخباراتی او امنیتی اداری د رئیس د ټاکنی لپاره یو پراخ سیاسی ملاتړ لاس ته راوړل شی. خو د ټاکنی په هرډول چلند کی ابتکار د حکومت په لاس کی دئ، ځکه یوازې حکومت هغه مقام ته د نومولو صلاحیت لری، وروسته بیا پارلمان په دی برخه کی پلټونکئ نقش لوبوی. د پلټنی دغه نقش خورا مهم دئ، ځکه له دی لاری د حکومت له خوا د نامطلوبو کاندیدانو د ټاکنی مخه نیوله کیږی او یا په ځینو حالاتو کی له نورو سیاسی کړیو سره خبری کیږی ترڅو د سیاسی اړودوړ مخه ونیوله شی او د منلو وړ یوه اقدام ته لاره اواره کړای شی.

۹ چوکاټ:

د استخباراتی او امنیتی اداری د رئیس په ټاکلو کی د پارلمان مداخله (آسترالیا)

»(....) مخکی له دی چې هغی اداری ته یو څوک د رئیس په توګه ونومول شی، صدراعظم د استازو په مجلس(اولسی جرګه) کی له مخالف مشرانو سره مشوره کوی.«

سرچینه: د ۲۰۰۱ کال د استخباراتی اداری د قانون سند (Cht),Part 3,Section 17 (3)

د امنیتی او استخباراتی اداری د رئیس په ټاکلو کی د اجرائیه قوی د ونډی په پام کی نیونی سره د هنګری قانون (۱۰ چوکاټ دی وکتل شی) د اهمیت وړ ده ځکه هم صدراعظم و هم وزیرانو ته

صلاحيت ورکوی چی په دی برخه کی تصميم ونيسی. د استخباراتی او امنيتی اداری د رئيس د ټاکلو په پروسه کی زياتو وزيرانو ونډه په دی موخه ده چی د سياسی تصميم نيونکو تر مينځ په دی موضوع کی د سياسی توافق لپاره لاره اواره شی.

۱۰ چوکاټ:

د استخباراتی او امنيتی اداری د رئيس په ټاکلو کی د اجرائيه قوی مداخله (هنګری)

۲،۱۱ برخه
د خپل واک په حدودو کی د (....) وزير
ی ـ کولای شی د امنيتی او استخباراتی اداری د رئيس په ټاکلو او ګوښه کولو کی صدراعظم ته وړانديز وکړی.
سرچينه: د امنيتی ادارو په هکله د هنګری قانون،د ۱۹۹۵ کال CXXVسند

د ټاکلو له پروسی څخه جلا، بايد د نوموړی اداری پر رئيس باندی د فشار راوړلو او له هغه مقام څخه د ناوړه استفادی پر ضد قانون کی ساتونکی احکم موجود وی. همدارازدامنيتی اداری د مسؤل له خوا د سرغړونی په صورت کی د هغه د ګوښه کيدو لپاره ساتونکی احکام خورا مهم دی، څرنګه چی په ۱۱ چوکاټ کی د پولند مثال دغه مسأله روښانه کوی (۱۱ چوکاټ دی وکتل شی).

۱۱ چوکاټ

د استخبارتی اداری د رئيس د ګوښه کولو لپاره دليلونه (پولند)

۱۶ ماده
په دغو لاندو حالتونو کی د نوموړی اداری رئيس ګوښه کيږی:
په خپله خوښه له مقام څخه استعفا، د پولند د تابيعت له لاس ورکول يا د بل هيواد تابيعت لاس ته راوړل، د کوم جنايی يا مالی جرم په تور د محکمی له خوا محکوميدل، د خپل ماموريت په ترسره کوو کی اهليت او کفايت له لاسه ورکول، له دری مياشتو حخه د اوږدی مودی په مخ د ناروغی له کبله دخپلی دندی نه سرته رسول.
سرچينه: د کورنی امنيت اداره او د بهرنی استخباراتو قانون، د ۲۰۰۲ کال د می ۲۴و وارسا

غوره چالچلند

- تقنینی ارګان باید د امنیتی او استخباراتی اداری د رئیس د ټاکلو او ګوښه کولو لپاره هغه قانون او مقررات وضع کړی چې نوموړی مقام ته د هغه د ټاکلو لپاره د اهلیت او کفایت اصغری معیارونه او د هغه د ګوښه کولو لپاره لامونه تشریح کړی؛
- د حکومت د اجرائیه قوی سر بیره پارلمان هم باید د ټاکلو په پروسه کی د لاس وهنی حق ولری؛
- غوره ده چی په پارلمان کی دحکومت مخالف اړخ هم په دی تاکلو کی د تصرف حق ولری؛
- باید د نوموړی اداری پر رئیس باندی د فشار راوړلو او له هغه مقام څخه د ناوړه استفادی پر ضد قانون کی ساتونکی احکم موجود وی. همداراز دامنیتی اداری د مسؤل له خوا د سرغړونی په صورت کی د هغه د ګوښه کیدو لپاره ساتونکی احکام خورا مهم دی؛
- د ټاکلو او ګوښه کوو لپاره باید په قانون کی معیارونه څرګند وی؛
- غوره ده چی د ټاکلو په پروسه کی د کابینی له یوه غړی حخه زیات ګډون ولری، د بیلګی په توګه د دولت د رئیس یا صدراعظم سربیره د کابینی اړوند وزیر.

شپږم فصل

له ځانګړو اختياراتو څخه د کار اخيستو لپاره اجازه ورکول

ځينې استخباراتي ارګانونه يوازې له رپوټ ورکونې او تحليل (د بېلګې په توګه د آستراليا د ملي ارزنو دفتر)، د معلوماتو هيأت (استونيا) او يا ګډه استخباراتي کميټې (بريتانيا) سره کار کوي. خوکله چې امنيتي او استخباراتي اداری د معلوماتو راټولولو مسؤليت په غاړه ولري، هغو ته معمولا ځينې ځانګړې صلاحيتونه ورکول کيږي چې په هغو کې د امنيتي ګواښونو مخ نيوئ او شنډول، په فعاله توګه د اطلاعاتو راټولول او د امنيت په ساحه کې د قانون اجراآت شامل دي. لنډه دا چې له »له ځانګړو اختياراتو« څخه مقصد هغو ادارو ته د اضافي صلاحيتونو منل دي چې پر ملکي آزاديو باندې مستقيمي او غيرمستقيمي اغيزې لري (۱۲ چوکاټ دې وکتل شي).

> **۱۲ چوکاټ:**
> **د امنيتي او استخباراتي ادارو ځانګړې اختيارات**
>
> د معلوماتو راټولول د دې غوښتنه کوي چې هغو ادارو ته استثنايي يا ځانګړي اختيارات ورکړ شي چې دا په خپله د بشري حقوقو د محدوديدو لامل ګرځي، په خاصه توګه د شخصي حقوقو. دلته له ځينو ځانګړو صلاحيتونو څخه کيداى شي چې نوم واخيستل شي:
>
> ۱ـ څارل، د معلوماتو ثبتول او د معلوماتو پسې ګرځيدل؛
> ۲ـ د پرانيستو ځايونو او تړلو ودانيو پلټل؛
> ۳ـ د پاکټونو، ليکونو او محمولو (ليږل شوی مال او جنس) د استونکي او اخيستونکي له خبرتيا څخه پرته خلاصول؛
> ۴ـ ځايونو ته د پټو ننوتلو، د کامپيوټري معلوماتود مخزن د کاپي کولو يا ويجاړولولپاره له غلا شوو يا جعلي هويتونو، کلي ګانو،دسکتونو يا سي دي ګانو او رمزنو څخه کار اخيستل؛
> ۵ـ د تيلفوني خبرو يا نورو معلوماتي تبادلو څارل، اوريدل، ثبتول او ليږدول د هيواد په دننه او يا بهرکې؛
> ۶ـ عامه مخابراتي خدماتو او شخصي مخابراتي شرکتونو ته ويل چې د مشتريانو د مخابراتي اړيکو ، تبادلو او پيژند په هکله معلومات ورکړي؛
> ۷ـ د مراقبت او څارنې لپاره ټولو ځايونو ته لاره درلودل.
>
> سرچينه: Richard Brst، د کانګرس لپاره استخباراتي مسايل، د کانګرس څيړن ايز خدمات، د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر ۱۲، واشنګتن دی سی.

څرنګه چې له دې چوکاټ څخه ښکاري، د پوليسو او د دولت نورو اجرائي ارګانونو په پرتله استخباراتي او امنيتي ادارو ته ډير زيات اختيارات ورکړل شوي دي، ځکه د عادي جرمونو په پرتله امنيت ته ګواښونه جدي ګڼل کيږي.

مونږ البته دلته دا هڅه نه کوو چې هغه صلاحيتونه چې د هغو لپاره لامونه موجود دي، محدود شي، بلکه هدف مو دا دی چې دغو صلاحيتونو سره بشري حقوق چې نړيوالو معيارونو د هغو ضمانت کړی، په ډيره کوچنۍ کچه هم ژوبل بايد نه شي او يا هغو کې کموالی راوستل شي. د بيلګې په توګه،

وژل یا ربړول باید په هیڅ حالت کی هم د امنیت د خوندی ساتنی تر نامه لاندی د دولت د یوه کار کونکی وسیله ونه ګرځی.
د سپتمبر د ۱۱ پیښی څخه وروسته د اروپا شورا په دی لټه کی شوه چی هغه معیارونه وټاکی چی د هغو پر بنسټ د نړیوال تروریزم سره د مبارزی لپاره د امنیتی او استخباراتی ادارو ځانګړی صلاحیتونه کنترول کړای شی (۱۳ چوکاټ دی وکتل شی).

۱۳ چوکاټ:

د بشری حقوقو او د تروریزم پرضد د مبارزی په هکله د اروپا د وزیرانو د شورا ټاکل لاربنود لیک

۲ ـ د خپل سرو چالچندونو منع:

په ټولو اقداماتو کی چی دولتونه ئی د تروریزم پرضد د مبارزی لپاره لاس لاندی نیسی باید بشری حقوق او د قانون واکمنی مراعات شی او له هرډول خپل سرو تصمیمونواو نژاد پالنی چلندونو څخه دی مخ نیوی وشی. د دولتونو اقدامات باید تر څارنی لندی ونیول شی.

۳ ـ د قانون پر بنسټ د تروریزم پرضد اقدامات:

الف ـ د تروریزم پرضد د دولتونو ټول اقدامات باید قانونی بنسټ ولری. ب ـ کله چی یو اقدام بشری حقوق محدود کړی، هغه باید تر کومه ځایه چی امکان لری په دقیقه توګه تعریف شی او د هغه هدف لپاره چی تری کار اخیستل کیږی اړتیا او اړیکه ولری.

۴ـ د ربړولو منع کول په مطلقه توګه

له ربړولو یا نانسانی یاسپکاوی یا سزا ورکونی چلند په هر حالت کی منع دئ، په خاصه توګه دتروریستی عمل د کولو په تور د یو شخص (ښځه یا نارینه) د نیونی، پلټنی یا د پوښتنی او ګرویځنی په وخت کی.

۵ ـ د امنیتی ارګانونو له خوا د شخصی راټول کړای شوو معلوماتو او د هغو حخه استفاده:

د شخصی معلوماتو راټولول او له هغو څخه کار اخیستل یواځی په دی شرط اجازه لری چی: الف ـ د کورنی قانون په چوکاټ کی څرګند وی؛ ب ـ دهغه مقصد لپاره چی هغه په کار لویږی، قانونی اړتیا وی؛ ج ـ د دولت څخه بهر د یو خپلواک ارګان تر څارنی لاندی راوستل شی.

۶ ـ هغه اقدامات چی په شخصی مسایلو کی مداخله کوی:

الف ـ هغه اقدامات چی د تروریزم پرضد د مبارزی لپاره نیول کیږی او په شخصی چارو کی د لاسو وهنی لامل ګرځی(لکه: شخصی پلټنه، د کور پلټنه، د تیلفونی خبرو اوریدل، د تیلفونی خبرو ثبتول، د لیکی اړیکو څارنه او د مخفی اجنټانو ټاکل) باید قانونی اجازه ولری. همداراز اغیزمن وګړی باید اجازه ولری چی د دغو اقداماتو پرضد په محکمه کی اعتراض وکړی. ب ـ هغه اقدامات چی د تروریزم پرضد د مبارزی لپاره لاس لاندی نیول کیږی باید د مسؤلو چارواکو له خوا پلان او کنترول شوی وی ترڅو تر کومی کچی چی امکان ولری له قوی حخه د کار اخیستو مخه ونیوله شی او دغه اقدامات هم باید د قانون په چوکاټ کی سرته ورسیږی. د امنیتی ځواکونو له خوا له وسلی څخه کار

اخیستل باید یقینا د هغه هدف او مقصد سره جوړښت ولری چی د یو تیری کونکی عمل پرخلاف د یو وګړی د ساتنی لپاره تعریف شوی وی او یا د قانون له مخی د نیونی لپاره ورته اړتیا وی. =>
۷ ـ احتمالی بی برخی کونه

ب ـ دولتونه باید هیڅ وګړئ چی په تروریستی عمل تورن وی او یا د هغه مرتکب شوئ وی، له بنسټیزو بشری حقوقو څخه بی برخی نه کړی، د مثال په توګه د ژوند کولو حق، څرنګه چی په نړیوالو معیارونو کی یی ضمانت شوی دی، همداراز نه ربړول یا نا انسانی چلند نه کول او یا قانون ته د لاس اوږدولو حق.
سرچینه: د بشری حقوقو او د تروریزم پرضد د مبارزی په هکله لارښود لیک چی د اروپا د وزیرانو د شورا د کمیتی له خوا د ۲۰۰۲ کال د جولای په ۱۱ طرح او تصویب شوو. دغه لارښود لیک کولای شی چی په دغی انترنتی پاڼه کی وګوری:
http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/terrorism/CM_Guidlines_20020628.asp

په محاکمو کی له استخباراتی معلوماتو څخه کار اخیستل

که چیری نړیوال قانون مراعات شی، هغه ځانګړی صلاحیتونه چی امنیتی او استخباراتی ادارو ته ورکړ شوی دی، باید اجرائی ارګانونو ته د عادی ورکړ شوو صلاحیتونو په توګه او د جنایی قانون د چوکاټ په توګه وپیژندل شی. په ځانګړو صلاحیتونو کی د تیلفونی خبرو اوریدل او ثبت، پستی او بریښنا لیکی اړیکی، په پټه توګه فلم نیونی، په شخصی شتمنیو کی مداخله، د نقلیه وسایلو او د کامپیوتر سیستم کنترول شامل دی. د دی خبری په پام کی نیونی سره چی له دغو وسایلو څخه کار اخیستل تر کومی کچی له عامو اصولو سره تناقض کی دی ، بیلابیل قانونی سیستمونه شته دی، د بیلګی په توګه د شتمنیو قانون. خو هغه څه چی په عامو قوانینو منل شوی خبره ده،دا ده چی په شخصی چارو کی مداخله باید د قانون له مخی وی او له یاد شوو وسایلو څخه کار اخیستل باید تر څارنی لاندی ونیول شی.

په ځینو هیوادونو، لکه آلمان کی د استخباراتی ادارو له شواهدو څخه د محکمو په تحقیاتو کی هم د استفادی وړ دی. په ځینو نور هیوادو، لکه اسپانیا او آیرلند کی د تروریستی قضیوو لپاره ځانګړی محکمی تاکلی شوی دی چی هغو ته اجازه شوی چی له استخبارتی شواهدو څخه کار واخلی. دغه ډول محاکمه یی توپیرونه حتی د جنایی مسایلو په تحقیقاتو کی هم لیدل کیږی. په ځینو هیوادونو کی د تحقیقاتو قاضی او په ځینو کی خپلواک څارنوال پر دی قضییو کار کوی او د دی پلټنه کوی چی د هغو شواهدو څخه کار اخیستل په یو محاکمه کی تحقیقی یا مشورتی اهمیت لری.

د ځانګړو صلاحیتونو څارنه

د څارنی یا مراقبت په معنی د پوهیدو لپاره عملی لارښونه د میک دونالد نومی رپوټ (د کانادایی پولیس،Royal Canadien Mounted Police، د سرغړونو په دوسیه کی ګمارل شوی کمیسیون) کی چی په ۱۹۸۰ کال کی خپور شوو، کیدای شی ومیندله شی. له څارنی څخه د شخصی حقوقو د ساتنی لپاره میک دونالد د څلورو اصولو وړاندیز کړی دی:

- **د قانون واکمنی باید په ټینګه توګه مراعات شی؛**
- **د پلټنی تخنیکونه باید تر پلټنی لاندی امنیتی ګواښ سره تناسب ولری او د ملکی آزادیو او د دیموکراتیک جوړښتونو په وړاندی د هغه د احتمالی تاوانونو ارزونه وشی؛**

- **تر کومه ځایه چې امکان ولری به شخصی چارو کی له لاس وهنی حخه مخ نیوی وشی؛**
- **د اختیاراتو کنترول باید داسی اعیار شی چی، تر هغی کچې چی په شخصی چارو کی مداخله کیږی، هومره قانونی صلاحیتونه هم ورته وغوښتل شی.[8]**

د میک دونالد د کمیسیون اصولو ته باید پنځم ټکی هم ورزیات شی او هغه داچی: هغه قانون چی پر ځانګړو صلاحیتونو جاری دئ، باید هر اړخیز وی. که چیری قانون د معلوماتو د راټولولو په برخه کی له محدودو تخنیکی امکاناتو حخه برخه من وی، دا خطر موجود دئ چی یوه استخباراتی یا امنیتی اداره په داسی چالچلندونو لاس پوری کړی چی ډیر منظم نه وی (د بیلګی په توګه: هغه ډول چالچلندونه چی له اداری څخه بهر د تائید لپاره غوښتنه ونه کړی). دغه مسأله د میک دوناد د کمیسیون دریم اصل غښتلی کوی. د هر اړخیز قانون مثالونه سړی کولای شی چی په آلمان، هالند او بریتانیا کی وموموی.[9] د یادونی وړ ده چی وروستئ اصل نه یواځی ځارنی بلکه د بشری سر چینو له لاری د معلوماتو راټولولو ته هم اشاره ګوی.

سره له دی هم د میک دونالد د کمیسیون اصول د ځارنی پر سر د بحث تر عنوان لاندی: د قانون د حاکمیت؛ تناسب او له ځانګړو صلاحیتونو څخه د ناوړه استفادی پر ضد د کنترول لپاره یو ګټور چوکاټ جوړ کړی دئ.

لومړی د قانون واکمنی: د قانون د واکمنی یوه غوښتن دا ده چی له هغو صلاحیتونو حخه چی امنیتی اداری کار اخلی باید له قانون سره سم وی. په دی وجه د مشخصو قانونی صلاحیتونو درلودل ضروری دی، د بیلګی په توګه د تیلفونونو د اورید او ثبت لپاره. دا هم خورا د اهمیت وړ خبره ده چی قانون په دی برخه کی صراحت ولری. د مثال په توګه، له ځانګړو صلاحیتونو څخه د کار اخیستو په وخت کی، کله چی یو تورن سړی ځارنی لاندی نیول کیږی، د ځارنی موده باید ټاکل شوی وی. ځینی دغسی مسایل باید د یوی صلاحیت لرونکی مرجعی له خوا په یوه لیکل شوي حکم کی مشخص شوی وی، خو مهمه خبره دا ده چی په دی اړه مشخصه لارښونه وشی.

۱۴ چوکاټ:
د شخصی حقوقو په هکله د اروپا د بشری حقوقو د محکمی ځینی قضیی

د اروپا د بشری حقوقو د محکمی د قانون د اتمی مادی له مخی، په ځینو قضیو کی هغی محکمی د استثنایی صلاحیتونو په اړه (د تیلفونونو اوریدل او ثبتول، په شخصی لیکی اړیکو کی مداخله او داسی نور) د یو څرګند قانونی بنسټ پردرلودلو ټینګار کړئ دئ. سربیرن پر دی، هغی محکمی د استثنایی صلاحیتونو په اړه، »دقانون د کیفیت آزماینت« څخه کار اخیستی دی، څرنګه چی د قانون په نظام کی څرګندوالی، وړاندوینه او قانون ته د لاس رسیدو امکاناتو ته ځانګړی پاملرنه کړی ده (۵ چوکاټ دی وکتل شی). له دغی آزموینی څخه د تیلفونی خبرو د ثبتونی قانون بریالی ونه ووت، ځکه په هغه کی د مسؤلو چاراوکو صلاحیتونه له ربتیینی څرګندوالی څخه برخه من نه ؤ، په خاصه توګه په دی موضوع کی چی د کوم شخص تیلفونی اړیکی یا د کومی سرغړونی په وجه او یا د څه مودی لپاره ثبت شی. همداراز په دی قانون کی د ثبت شووخبرو او هغو نسخو د له مینځه وړلو په هکله وضاحت نه شته. سر بیره پر دی د وکیل او مؤکل تر منیځ قانونی خبری باید له مداخلی حخه خوندی وی. ځکه کله چی تصمیم نیول کی چی دا ډول خبری دی ثبت شی، هرمرو هغه کاتب چی دغه خبری لیکی پرته له کوم حق څخه د هغو له محتوی څخه خبریږی.
که څه هم دغه ډول تصمیمونه د بشری حقوقو د ژمنو له نړیوالو معیارونو سره(که څه هم په ټولوځایونو کی نه پلی کیږی) اړه نیسی، بیاهم هغه د استثنایی صلاحیتونو څخه د کار اخیستو ډیری ښی نښانی ګڼل کیږی. =>

سرچینه:
Harman and Hewitt v UK (1992) 14 EHRR 657; Tsavachadis v Greece, Appl. No. 28802/95, (1999) 27 EHRR CD 27; Malone v UK (1984) 7 EHRR 14; Khan v UK, May 12, 2000, European Ct HR (2000);BHRC 310; P G; J.H. v UK, European Court of Human Rights, 25 Sept. 2001, ECtHR Third Section; Leander v Sweden (1987) 9 E.H.R.R. 433

دوهم مهم اصل ـ متناسب توب ـ: دغه اصل هم د بشری حقوقو د اروپایی منشور له مخی د استثنایی صلاحیتونو په برخه کی د پلی کیدو وړ ده (د بیلگی په توگه د څارنی، د معلوماتو راټولولو او د امنیتی و استخباراتی ادارو لپاره د امتیازونو او استثناآتو په برخه کی). په نتیجه کی د اروپاد بشری حقوقو محکمی یوه آزموینه وکړه چی آیا هغه قوانین چی د ملی امنیت د خوندی ساتنی په موخه د تیلفونی اړیکو د ثبتونی اجازه ورکوی، د هغی محکمی د ۸ مادی په پام کی نیونی سره د دیموکراتیکی ټولنی له ښیگڼو سره سمون لری که نه.[10] د دغه کار د تر سره کولو لپاره هغی محکمی په څو هیوادونو کی د نوموړو صلاحیتونو قوانین او د هغه بنسټیز جوړښتونه تر څیړنی لاندی ونیول. همدا راز د هغو قوانینو په اړه چی د امنیتی دوسیو د پرانیستلو او حفظولو اجازه ورکوی، دغه ډول ته ورته اقدام څخه کار واخیستل شوو.[11]

دریم اصل ـ د ځانگړو صلاحیتونو کنترول ـ: مهمه خبره دا ده چی له ځانگړو صلاحیتونو څخه د ناوړه کار اخیستو د مخ نیوی لپاره یو ډول کنترول باید موجود وی. دغه کنترول کیدای شی چی دغو مسایلو پوری اړه ولری: له ځانگړو صلاحیتونو څخه د کار اخیستو لپاره د اجازی ورکولو پروسه، هغه موده چی د دغو صلاحیتونو د کار خیستو لپاره ورکوله کیږی، له هغو موادو څخه د کاراخیستو چی په دی برخه کی لاس ته راځی او د هغو کسانو څخه قانونی ساتنه چی د ناوړه استفادو و سرغړونو بربنډول کوی (۲۱ فصل دی وکتل شی). کنترول کیدای شی چی له ځانگړو صلاحیتونو څخه د کار اخیستلو څخه مخکی یا وروسته سرته ورسیږی، څرنگه چی دغه لاندی مثال دا مسأله روښانه کوی:

ډیر قانونی سیستمونه له څارنی او د معلوماتو له راټولولو څخه مخکی د امنیتی او استخباراتی اداری څخه بهر د یو صلاحیت لرونکی څارونکو د درلودلو لپاره غوښتنه کوی. دغه څارونکی کیدای شی چی یو قاضی (لکه په بوزنیا او هرزگوینا، استونیا او کانادا) یا یوه محکمه (مثلا په هالند، امریکا متحده ایالات کی چی د بهرنیی استخباراتو تر قانون لاندی عمل کوی) یا یو وزیر (لکه په بریتانیا کی) وی. په وروستی مثال کی، دا چی وزیر د څارونکی په توگه عمل کوی او هغه د اجرائیه قوی غړی دی، باید له قدرت څخه د ناوړه استفادی د مخ نیوی لپاره یو ډول کنترول موجود وی. په دی اړه البته د یادونی وړ ده چی که څه هم په آلمان کی هغو ادارو ته د ځانړو اختیاراتو د ورکوو صلاحیت یو وزیر لری، خو هغه مکلف دئ چی د استخباراتی څارنی په هکله پارلمانی کمیتی ته رپوټ ورکړی. [12]

له ځانگړو اختیاراتو څخه له کار اخیستو څخه وروسته کنترول کیدای شی چی دغو قوانینو کی شامل شی: څه ډول مواد راټولیږی (د تیلفونونو ثبتول، عکسونه، کاپی اخیستل)، د څه مودی لپاره ، دغه مواد د چا په اختیار کی دی، او د څه مقصد لپاره راټولیږی. د هر هیواد د قانونی سیستم په پام کی نیونی سره د موادو راټولول یا ساتل، د قانون د ماتولو په صورت کی، ښایی اجازه نه وی. حتی که چیری دغسی یو قانونی ممانعت موجود هم نه وی، په لومړی پړاو کی یو ډول کنترول ضروری دئ.

غوره چالچلند

- د قانون د واکمنی یو غوښتنه دا ده چی د استخباراتی او امنیتی ادارو خانګړی صلاحیتونه باید قانونی بسټ ولری؛
- قانون باید روښانه، ځغرده او هراړخیز وی ترڅو هغه اداری ونه شی کړای چی له کمزورو قانونی امکاناتو حخه استفاده وکړی؛
- په هر قانون کی چی د څارنی لپاره جوړیږی باید انډول خوندی وساتل شی؛
- د استخباراتی و امنیتی ادارو له خوا د ځانګړو اختیاراتو څخه د ناوړه استفادی د مخ نیوی لپاره باید له هغو ادارو څخه بهر څارونکي وټاکل شی.
- ټول هغه اقدامات چی د هغو ادارو له خوا د تروریزم پرضد د مبارزی لپاره لاس لاندی نیول کیږی، باید بشری حقوق او د قانون واکمنی مراعات کړی. په یو وګړی باندی د تروریستی فعالیتونو د تور یا د هغو د کولو سره سره، امنیتی او استخباراتی اداری باید د هغه بنستیزبشری حقوق (لکه ژوند کول، نه ربړول او داسی نور)، څرنګه چی د اروپا د بشری حقوقو محکمی او د مدنی او سیاسی حقوقو نړیوال منشور منلی دی، پښنو لاندی نه کړی؛
- له ځانګړو صلاحیتونو څخه د ناوړه کار اخیستو او زورزیاتیو د مخی نیوی او بشری حقوقو د خوندی ساتنی لپاره باید د هغو ادارو چلند تر څارنی او ارزونی لاندی ونیول شی.

اووم فصل

معلومات او دوسيې

څرنګه چې ليدل شوې دې د امنيتي او استخباراتي ادارو د کار زياته برخه د وګړو دکړو او وړو او د هغو د مقصدونو په هکله د معلوماتو(چې ځينې شخصي دي) راټول دي. دغه معلومات په دې موخه راټولول کيږي چې ښايي وګړي له تروريستي او ويجاړونکو او يا جاسوسوې فعالليتونو سره تړاو ولري. د دغو فعاليتونو د کشف او يا د هغو پر ضد د مقابلې سر بيره، د وګړوپه هکله شخصي معلومات د هغو د روښانه کولو يا تصفيې په موخه راټوليږي، به خاصه توګه، کله چې ګمان وشي چې تورن شخص بنستيزو ملي هدفونو ته لاره پيدا کړي ده.

د داسې ګمان سره سره، د تورنو کسانو په هکله د دوسيوپرانيستل او يا د هغو په هکله معلومات راټولول له ځينو خطرونو سره جوخت دي. دغه خطرونه عبارت دي له: د ډيرو زياتو معلوماتو راټولول(په دې موخه چې ګواکې هغه ښايي ګټور وي، نه په دې مقصد چې د تاکلي هدف لپاره ترې کار واخيستل شي)، د غلطو معلوماتو راټولول، د بې بنسټه او يا تير ايستونکو معلوماتو راټولول (د داسې معلوماتو سره کيداى شي چې بې ګناه خلک تر څارنې لاندې ونيول شي او يا د يو غلط مقصد لپاره معلومات وي) و هغه معلومات چې د يو شخص کار او بار ته تاوان رسوې، خو د استخباراتي مقصد لپاره کومه ګټه نه کوي.

د داسې خطرونو د پيښيدو په وجه، د معلوماتو د راټولولو او دشخصي معلوماتو د ساتلو په هکله نړيوال معيارونه تا کل شوي دي. د دغو معيارونو يوه بيلګه د اروپا د شورا د ۱۹۸۱ کال د جنوري د ۲۸ نيټې منشور دئ چې د فردي حقوقو او د شخصي معلوماتو د خوندي ساتنې لپاره تصويب شوو. دغه منشور د ۱۹۸۵ کال د اکتوبر له لومړي څخه نافذ دئ. د دغه منشور هدف د فردي حقوقو خوندي ساتل، د معلوماتو حخه د استفادې په پام کې نيونې سره د وګړو شخصي ژوند ته درناوې درلودل دي (لومړې ماده). د بيلګې په توګه د هالند د ملي مقرراتو وروستي قانون ته نظر واچوئ (۱۵ چوکاټ دې وکتل شي).

د د اروپا د بشرې حقوقو محکمه د يو دولتي ارګان له خوا د يو وګړي د شخصي ژوند په هکله معلومات راټولول او له هغو څخه استفاده او د دغه کار د ردولو لپاره اجازه نه درلودل د شخصي ژوند په حق کې لاس وهنه ګڼي (۸ ماده، لومړې بند). د هغې محکمې قانون غوښتنه کوې چې د معلوماتو راټولول او له هغو څخه استفاده بايد کورنې قانوني اساس ولري. د دې لپاره چې دغه قانون د » قانون د کيفيت له آزمايښت« سره جوړښت ولري، بايد اړوند وګړي حق ولري چې د هغه په هکله د راټول شوي معلوماتو ته لاره ولري او د لازمي مشورې په صورت کې په خپل چلند کې سمون راولي.[13]

۱۵ چوکاټ: **د معلوماتو د پلټنې حق (هالند)** **۴۷ ماده ـ د شخصي معلوماتو د پلټنې حق** ۱ ـ اړوند وزير، د هغه وګړي چې د هغه په هکله معلومات راټول شوي د هغه د خپلې غوښتنې له مخې څومره چې ژر کيداى شي يا د درې مياشتو په موده کې نوموړې وګړې خبروې چې آيا دغه معلومات د کومې ادارې له خوا يا د هغې په استازيتوب د استفادې وړ ګرځيدلي دي او که نه. اړوند وزير کولاى شي چې په خپل صلاحيت خپل تصميم تر څلورو اونيو پورې وځنډوي. د ځنډونې په=>

صورت کی وزیر د ټاکلی مودی له پای ته رسیدو څخه مخکی نوموړی وګړی ته لیکلئ خبر ورکوی.

۲ ـ اړوند وزیر، څرنګه چې په پاسنی پاراګراف کی یاده شوی، د خپل تصمیم د ځنډولو څخه وروسته څومره چې ژر امکان ولری، البته له څلور اونیو څخه په لږه موده کی، غوښتونکی وګړی ته اجازه ورکوی چې د هغه په هکله راټول شوی معلومات وپلټی.

۳ ـ اړوند وزیر مکلف دئ چې د غوښتونکی وګړی هویت په صحیحه توګه تشخیص کړی.

۵۱ ماده ـ د غیر شخصی مسایلو په هکله د معلوماتو د پلټلو حق:
۱ ـ اړوند وزیر، د هغه وګړی چې د هغه په هکله معلومات راټول شوی د هغه د خپلی غوښتنی له مخی څومره چې ژر کیدای شی یا لږ تر لږه د دری میاشتو په موده کی نوموړئ وګړئ خبروی چې آیا د هغه په هکله غیر شخصی معلومات د هغه له خوا تر پلټنی لاندی نیول کیدای شی او که نه. اړوند وزیر کولای شی چې په خپل صلاحیت خپل تصمیم تر څلورو اونیو پوری وځنډوی. د ځنډونی په صورت کی وزیر د ټاکلی مودی له پای ته رسیدو څخه مخکی هغه ته لیکلئ خبر ورکوی.
۲ ـ اړوند وزیر، څرنګه چې په پاسنی پاراګراف کی یاده شوی، د خپل تصمیم د ځنډولو څخه وروسته څومره چې ژر امکان ولری، البته له څلور اونیو څخه په لږه موده کی، غوښتونکی وګړي ته اجازه ورکوی چې د هغه په هکله راټول شوی معلومات وپلټی.
سرچینه: د امنیتی او استخباراتی ادارو قانون، ۲۰۰۲ کال، ۴۷ او ۵۱ مادی هالند.

غوره چالچلند

- د استخباراتی ادارو قانونی اختیارات باید د هغو مقصدونو او په هغو شرایطو کی چې د یو وګړی په هکله معلومات راټولیږی او دوسیه پرانیستله کیږی، د هغو ادارو د قانونی هدفونو سره سمون ولری؛
- قانون باید په دی موخه چې دغه معلومات د څه مودی لپاره وساتل شی، له هغو څخه د استفادی څرنګوالی څنګه دئ او د چا په اختیار کی دی، د یو اغیزمن کنټرول لپاره لاره اواره کړی او هم د معلوماتو د ساتنی له نړیوالو اصولو سره سمون ولری. په دی برخه کی باید یو روښانه پروسه موجوده وی، څرنګه چې له هغو ادارو څخه بهر کسان صلاحیت ولری چې د دغی لاربښودنی د پلی کیدو څارنه وکړی؛
- امنیتی او استخباراتی اداری باید د معلوماتو ورکونی له حق او د قانون وثیقو ته د لاری درلودو څخه بی برخی نه وی. هغوی باید اجازه ولری، تر کومه ځایه چې امکان ولری، د ملی امنیت پوری اړوند اصول او د هغو ادارو صلاحیتونه بربنډ کړی؛[14]
- محکمی او نور خپلواک تأسیسات چې د قانون پر بنسټ جوړیږی، باید په دی برخه کی پوره آزادی ولری چې د هغو ادارو معلوماتی دوسیی ته لاس رسیدو سره پلټنه وکړی چې آیا د یو وګړی د شکایت په هکله قانون پلی شوی دی که نه.
- کله چې معلومات له بهر یا کومی نړیوالی مؤسسی له خوا لاس ته راشی، هغه باید هم استونکی او هم د اخیستونکی هیوادونو د کورنیو قوانینونو د څارنی د معیارونو تر کنټرول لاندی ونیول شی؛
- یواځی په هغه صورت کی دی بهرنیو امنیتی ادارو یا وسلوالو ځواکونو یا یوی نړیوالی اداری ته معلومات وسپارل شی چې هغوی هم لکه د استونکی هیواد په څیر له معلوماتو څخه د استفادی لپاره ورته قوانین او معیارونه لری.

اتم فصل

کورنی لاربنونه او د اداری کنترول

د یوی امنیتی او استخباراتی اداری په دننه کی د قانون ساتونکی احکام په دی فصل کی تر څیړنی لاندی نیول شوی ترڅو قانونیت او اصولیت خوندی وساتل شی. البته به دی کی شک نه شته چی دامنیتی او استخباراتی ادارو د هری اپراتیفی موضوع لپاره د قانون د ساتونکو احکامو ټاکل امکان نه لری. ښایی دی ته اړتیا هم نه وی، ځکه دا ښایی د هغو ادارو د اپراتیفی تخنیکونو په وړاندی د عامو خلکو په سطح حساسیتونه راوپاروی. خومهمه خبره دا ده چی د هغو ادارو د اجرایی چارو لپاره په اساسی قانون کی څرګندونی او د ناوړه استفادو د مخ نیوی لپاره معیارونه موجودی وی او هم څارونکئ ارګان د اړوندی اداري مقرراتو ته لاره ولری.

د غیر قانونی د چلند په هکله رپوټ ورکول

د امنیتی او استخباراتی ادارو د غیر قانونی چلند په هکله ډیر ښه باوری معلومات هغه دی چی د هغو ادارو له دننی څخه لاس ته راشی. په دی وجه هر اداره دنده لری چی د خپل غیر قانونی چلند په هکله خپله رپوټ ورکړی او هغه د سمون په لټه کی شی. له دی کار سره هغه اداره خپل او د خپلو کار کونکو اعتبار او حیثیت زیاتوی او په راتلونکی کی د غیر قانونی چلندونو مخه نیسی. د بیلګی په توګه په دی اړه د امریکا د دفاع وزارت د خپلو شخړه ایزو او نامناسبواستخباراتی فعالیتونو لپاره یو کورنی چینل پرانیستی دئ چی د هغه له لاری د استخباراتی څارنو لپاره د دفاع وزارت معیین او »جنرل قونسل« ته معلومات ورکول کیږی او هغوی په خپل وار سره د دفاع وزیر او د هغه مرستیال ته د خبر ورکونی دنده لری.[15]

دغه مسأله (داخلی رپوټ ورکونه) د Whistle-blower (بربنډونکئ یا شکایت کونکی) نومو احکامو په هکله هم صدق کوی. د قانون د دغو احکامو له مخی هغه څوک چی څارونکو ارګانونو ته د غیر قانونی چلندونو په هکله بربنډونه کوی، له مصؤنیت څخه برخه من دي. دبوزنیا او هرزګووینا مثال ښیی چی د غیر قانونی چلندونو په هکله رپوت ورکول څرنګه د استخباراتی او امنیتی ادارو په چوکاټ کی تنظیم شوی دی.

> **۱۶ چوګاټ:**
> **په بوزنیا کی د امینتی او استخباراتی ادارو په قانون کی د غیر قانونی چلندونو په هکله احکام**
>
> **۴۱ ماده**
> کله چی یو کارکونکی پوه شی چی هغه ته د یو غیر قانونی چلند د کولو امر شوئ دئ، باید په لومړی سر کی امر ورکونکي مامور ته باید روښانه کړی چی دغه امر غیر قانونی دئ. د تکرار په صورت کی هغه باید د امر له ورکونکی څخه لیکلئ هدایت واخلی. که چیری کار کونکی د هغه امر په غیر قانونی توب باندی ډاډه وی ، نو مسأله دی خپل یو لوړ پوړی آمر ته وړاندی کړی او عمومی آمر یا رئیس دی له مسألی څخه خبر کړی. کارکونکئ کولای شی چی د ورکړ شوی امر له اجرا کولو څخه ډه ډه وکړی.
> سرچینه: د استخباراتی او امنیتی اداری په هکله د بوزنیا قانون.

همدا راز هغه کار کونکۍ چی د قانون پر ضد عمل کوی، باید په جدی توگه ځواب ورکونی ته وړاندی کړای شی (د غیر قانونی امر د تعقیب په شمول). د سلسله مراتب او ټینگ اداری مقرراتو لرونکو ارگانونو کی کار کونکو ته د انظباطی سزاگانو ورکول نسبت ودی ته چی د هغو ارگانونو څخه بهر هغو باندی د جنایی جرمونو الزام ولگول شی اغیزمن دي.[16]

هغه کار کونکی چی د غیر قانونی چلندونو په هکله رپوټ ورکوی، باید د انظباطی او جنایی تعقیب لاندی ونه نیول شی. د عامه گټو د خوندی ساتنی لپاره د غیر قانونی چلندونو د بربنډولوپه خاطر د جنایی تور څخه د ساتنی موضوع یوه تفصیلی شرح کولای شی چی د کانادا د امنیتی قانونی سند په ۱۵ (۴) برخه کی ومومی. د یو جنایی جرم بربنډولو سره عامه گټی خوندی ساتل کیږی، البته په دی شرط چی د داخلی چینلونو له لاری د وزیر مرستیال او د څارنی ارگانونو ته د موضوع د وړاندی کولو سره سره، هغی ته پاملرنه ونه شی (۱۷ چوکاټ دی وکتل شی).[17]

۱۷ چوکاټ: **د بربنډولو د ساتنی مقررات (کانادا)** د دی تصمیم په اړه چی آیا د عامه گټود خوندی ساتنی لپاره بربنډول غوره یا نه بربنډول غوره دی، یو قاضی یا محکمه دغه لاندی مسایل په پام کی نیسی: الف ـ باید وپلټل شی چی آیا د بربنډونی اقدام د سرغړونی د عمل دبربنډونی لپاره د اړتیا وړ دلایل لری که نه او که د سرغړونی د څارنی او تحقیق مخ نیوی پکار دئ؛ ب ـ د سرغړونی د عمل جدیت باید وپلټل شی؛ ج ـ له بربنډونی څخه مخکی باید وپلټل شی چی سرغړونکی له کومی بلی لاری چاری څخه کار اخیستی دی که نه ، که چیری اخیستی وی، نو ودی پلټل شی چی آیا هغه په دی برخه کی کومه قانونی لارښونه، مقررات او یا داسی نوری قانونی لاری مراعات کړی دی که نه؛ دال ـ ودی پلټل شی چی آیا بربنډونکی د خپل دی باور لپاره کافی دلایل لری چی بربنډونه دعامه گټی لپاره ده؛ هـ ـ له بربنډونی څخه مقصد باید عامه گټه وی؛ و ـ د بربنډونی په پایله کی د تاوان یا د تاوان د خطر کچه؛ ز ـ د سختو شرایطو شته والی چی د بربنډونی اقدام هڅوی. سرچینه: کانادا، د معلوماتو د قانون مصؤنیت ۱۹۸۵، پاڼه: ۱۵ (۴)

د استخباراتی او امنیتی ادارو لپاره د مسلکی چلند لارښود لیک

ډیري ډلی چی د خپلو چارو په تر سره کولو کی د ډیرو زیاتو گټو او یا تاوان مسأله ورته مطرح ده، د کار یو لارښود لیک لری چی د هغوی مسلکی چلند بیانوی. دغه لارښود لیک له یولړ مسلکی اخلاقی لارښوونو څخه عبارت دی چی په ښه وجه د دندو د تر سره کولو لپاه ضروری گڼل کیږی. د دغه مسلکی اخلاقی لارښونو د زده کولو لپاره باید ځینی کورسونه دایر شی. د دی ګټور اقدام سره د استخباراتی ادارو کار کونکی د خبرو اترو او د چلند گډ میتودونه زده کوی. دبلیگی په توگه د امریکا د دفاع وزارت د استخباراتی چارو معینیت د نورو مسایلو سر بیره د استخبارتی څارنی پروگرام کی د هغو ادارو د کار کونکو د اصولی کولو، خبرتیا او روزلو دنده په غاړه لری (د قانون واکمنی ته وفا لرل، د امریکایی اتباعو له بنستیزو او قانونی حقوقو څخه ساتنه).[18]

د جنوبی افریقا جمهوریت د خپلو استخباراتی کار کونکو لپاره د کار یو ډول لارښونی ټاکلی دی چی هغوته د اخلاقی کړو او وړ لارښونه کوی (۱۸ چوکاټ دی وکتل شی).

۱۸ چوکاټ:

د جنوبی افریقا د استخباراتی کار کونکو د کار لارښود لیک

د استخباراتی اداری د کار کولو لپاره په کال ۱۹۹۴ کی دغه لارښود لیک وړاندی شوو چی جنوبی افریقا د استخباراتی اداری د هر یوه کار کونکی په برخه کی د پلی کیدو وړ دئ.

د کار لارښود لیک د امنیتی او استخباراتی ادارو لپاره دغه لاندی احکام وضع کړی دی:

- د دولت او قانون په وړاندی د وفا کولو څرګندونه؛
- د هیواد له قوانینو څخه اطاعت او قانون واکمنی ته غاړه ایښودل؛
- له دیموکراتیکو ارزښتونو سره موافقت، لکه بشری حقوقو ته درناوی؛
- د اسرارو په ساتنه کی په خپلی لوړی باندی ټینګ پاتی کیدل؛
- د سیاسی ناپلویتوب څخه پیروی؛
- د واقعیتونو او د ناپلویتوب بر بنسټ د معلوماتو د ارزونی لپاره ژمنه؛
- د پالیسی جوړونکو او د استخباراتی کارپوهانو تر مینځ یو بل باندی د باور د رامینځ ته کولو لپاره ژمنه.

د یو دیموکراتیک حکومت تر لارښونی هغه اداری چی د استخباراتی ماموریت لپاره ګمارلی شوی دی، باید د خپلو دندو په تر سره کولو کی دغو لاندو چالچلندونو سره موافقت ولری:

- هغوی باید د دیموکراتیکی واکمنی د ړومبیتوب په توګه هغه قانونی ارګانونه ومنی چی د ټولنی له خوا ورته اختیار ورکړ شوی دی ترڅو د استخباراتی ړومبنیو چارو په ټاکلو او څارنی کی ونډه ولری؛
- هغوی باید دا ومنی چی د امنیتی اداری په فکرونو، جوړښت او د کار په څرنګوالی کی هیڅ ډول بدلون راتلای نه شی ، مګر دا چی د خلکو یا اړوندو ارګانونو له خوا پریکړه یی وشی؛
- او هغوی هغی یوی پریکړی ته پابندی ولری چی د اړوندو اړخونو له خوا په یو لړ نورمونو او د کار په څرنګوالی باند موافقه شوی ده.

سرچینه: د جنوبی افریقا جمهوریت، د استخباراتو په هکله رساله، ۱۹۹۴ کال اکتوبر، لومړی ضمیمه

پرته له شک څخه چی د هغو ادارو په دننه کی مسلکی اخلاقو ته پابندی خورا مهمه ده. دغه اخلاق یا کړه او وړه په دی وجه هم مهم دی چی د استخباراتی مامورینو لپاره د کار د لارښوونی یو قانونی چوکاټ باید جوړوی او دوه ګټی ورسره جوخت دی. لومړی دا چی اختیاری تصمیمونه د هغو ادارو په ټولو برخو کی په منظمه توګه نیول کیږی. دوهم دا چی دی کار سره، د اپراتیفی حساسو تخنیکونولپاره قانونی لاره پرانیځی. ۱۹ چوکاټ هغه موضوعات ښیی چی کیدای شی په همدی ډول ترتیب ښی.

۱۹ چوکاټ:

د استخباراتی او امینتی اداری په هکله د بوزنیا او هرزګووینا قانون

۲۷ ماده:

د اداری رئیس د نورو مسایلو سربیره د قوانینونو، مقرراتو او لارښوونو د صادرولو مسؤلیت لری:

الف ـ د اخلاقی چلند لارښونی؛

ب ـ د امنیتی پلان په هکله معلومات؛

ج ـ د پټو او ښکاره معلوماتو په هکله لارښود لیک؛ =>

دال ـ د امنيتی تصفيی د چالچلند په هکله لارښود ليک؛
هـ ـ د پټو اطلاعاتو د ساتنی په هکله لارښود ليک؛
و ـ د معلوماتو د خپرلو مقررات؛
ز ـ د مخبرانو د استخدامولو، گمارلو او هغو ته د پيسو د ورکړی لارښود ليک؛
ح ـ د مخصوصو تخنيکی اپراتيفی وسايلو او امکاناتو څخه د کار اخيستو او استعمال لارښود ليک؛
ط ـ له وسلی څخه د کار اخيستو لارښود ليک؛
ی ـ د کار کولو لارښود ليک؛
ک ـ د معاشونو لارښود ليک؛
ل ـ د انظباطی چالچلند لارښود ليک؛
م ـ په بهر کی د استخدام لارښود ليک؛
ن ـ د هغو ادارو د کار کونکو د بنسټيزو او عمومی حرفو لارښود ليک؛
س ـ په بوزنيا او هرزگووينا کی له ارگانونو او تأسيساتو سره د همکاريو لارښود ليک؛
خ ـ له نړيوالو ارگانونو سره د همکاريو او د استخباراتو د تبادلی لارښود ليک؛
ص – د رابط صاحبمنصبانو په هکله لارښود ليک؛
ض ـ د پيژند د کارتونو په هکله لارښود ليک
سرچينه: د بوزنيا د استخباراتی او امنيتی ادارو قانون، ۲۰۰۴

غوره چالچلند

- استخباراتی اداری بايد له قانون څخه لوړی نه وی. په همدی وجه هغه کار کونکی چی د ادارو په دننه کی د غير قانونی چالچلندونو او چارو په هکله شک او له هغو څخه خبرتيا پيدا کوی، دنده لری چی په دی هکله رپوټ ورکړی؛
- يو ډول چالچلند بايد موجود وی چی د هغه له مخی د اداری د پټو غړو امنيت او مصؤنيت خوندی وساتل شی.
- د استخباراتی ادارو کا ر کونکی بايد د اخلاقی چلندونو په برخه کی وروزل شی.
- د زده کړو دغه ډول کورسونه بايد د کار په ټوله موده کی داير شی.
- د کورنی ادارو پاليسی بايد د يو روښانه قانون په چوکاټ کی تعريف شی؛
- هغه موضوعات چی د حساس قوانينو په هنداره کی منعکس کيږی ، بايد د کورنی اداری پاليسيو تر احکامو لاندی ونيول شی.

د دوهمې برخې لمن ليکونه ـ اداره

1. د دې دواړو تر مينځ د توپير لپاره دې د دغو ښاغلو مقالې دې وکتل شي:
Brodeur, J.-P., Gill, P. in: Brodeur, J.P, Gill, P., Töllborg, D., Democracy, Law and Security: Internal Security Services in Contemporary Europe, (Aldershot: Ashgate, 2003).
2. د اروپا شورا، د جرمونو تحليل: سازمان شوی جرمونه ـ غوره چالچلند شميره ۴، شتراسبورگ: د اروپا شورا، ۲۰۰۲، ۶ پاڼه.
Council of Europe, Crime Analysis: Organised Crime - Best Practice Survey No. 4
(Strasbourg: CoE, 2002), p. 6 .
3. هر هيواد بايد خپله تشخيص کړی چی آيا د هغو چلندونه له دی معيارونو سره سمون لری او آيا د دی اهميت لری چی د ملی امنيت لپاره د گواښ لامل وگرځی، دا هم بايد په پام کی ونيوله شی چی د يو دولت امنيت په دی معنی هم نه ده چی يوائی د حکومت پايښت خوندی وساتل شی: د جنايی جرمونو د ستونزو په هکله د اروپا شورا، د امنيتی خدماتو په هکله د کارپوهانو رپوټ د وکتل شی:
‘Each country has to determine whether the actions with which it is concerned are on such a scale or of such significance as to amount to a threat o the national security of the State, bearing in mind that the security of the State is not the same thing as the continuance in power of a particular government.’ Council of Europe, Experts Report: European Committee on Crime Problems (CDPC), Group of Specialists on Internal Security Services (PC-S-SEC), Addendum IV, Final Activity Report, 40703, para. 3.2.
4. د بيلگی په توگه په بريتانيا کی د امنيتی اداری د ۱۹۹۶ کال قانون لومړی پاڼه دی وکتله شی، دغه قانون د جنايی جرمونو د کشف او د جدی جرايمو د مخی نيوی لپاره له پوليسی او د نور اجرايی ادارو څخه د ملاتړ لپاره د می درجی نقش ته گوته نيسی.
5. د اروپا شورا، د کار پوهانو رپوټ......
Council of Europe, Experts Report, par.3.2

6. د ۲۰۰۱ کال د استخباراتی قانون سند
Intelligence Services Act 2001 (Cth), s. 15.

7. پر پوليسو او استخباراتی ادارو د واکمن قانون سند، ۱۹۹۹ کال، ۱۷ ماده
(Act Governing the Supervision of the Police and Intelligence Services, 1991, Art. 17).
8. د کانادا د رويال نومو پوليسيو په اړه د تحقيقاتو له پام څخه غورځول
(ommission of Enquiry into Certain Actions of the RCMP, Freedom and Security under the Law, (Otttawa, 1980), Vol. 1, pp. 513 ff
9. د آلمان د ۱۹۹۴ کال د امنيتی پلټنی قانون، د هالند د امنيتی او استخباراتی قانون ۲۰۰۲، د بريتانيا د تحقيقاتی صلاحيتونو قانون ۲۰۰۰
(German Sicherheitsüberprüfungsgesetz 1994, Dutch Intelligence and Security Services Act 2002; UK Regulation of Investigatory Powers Act 2000).

10. د ښاغلو...... ليکنې:
Klass v FRG, (1979) 2 EHRR 214; Mersch v Luxembourg, (1985) 43 D and R 34

11. د ښاغلو...... ليکنې:
Leander v Sweden (1987) 9 E.H.R.R. 433; Esbester v UK App. No. 18601/91, 2 April 1993

12. د آلمان د استخباراتی اداری قانون......
German Bundesverfassungsschutzgesetz, 1990, § 9 (3)

13. د „ Rotaru v Rumania, Appl. No. 28341/95, 4 May 2000„ په قضيه کی د شتراسبورگ محکمی ومیندله چی د امنیتی دوسیو په هکله واکمن قانون د چالچند لپاره څرگندوالی نه لری، ځکه د دوسیو د وخت، له هغو څخه د کار اخیستو، هغه کسان چی د مشوری لپاره انتخاب شوی ؤ او د هغو دڅارنی لپاره د لاس لاندی نیول شوی میکانیزم په پام کی نیونی سره کوم ځانګړی چالچلند نه ؤ ټاکل شوی. په دی اړه د Leander v Sweden (1987) 9 E.H.R.R. 433 لیکنه دی هم وکتل شی. هغه په دی نظر دی چی د دی لپاره چی د قانون سره سم عمل وشی، باید په شخصی مسایلو کی مداخله د وړاند وینی وړ وی او وگړی هغه ته لاره ولری. د امنیتی پلټنی په بهیر کی حتمی نه ده چی عرض کونکی د ټولی پروسی وړاندوینه وکړی، بلکه غوره ده چی وضع شوی قانون د چالچند په برخه کی څرگنوالی ولری.
In Rotaru v Rumania, Appl. No. 28341/95, 4 May 2000 the Strasbourg Court held that the law on security files was insufficiently clear as regards grounds and procedures, since it did not lay down procedures with regard to the age of files, the uses to which they could be put, the persons entitled to consult them, the form the files were to take, or establish any mechanism for monitoring them. See also Leander v Sweden (1987) 9 E.H.R.R. 433, holding that in order to be 'in accordance with law' the interference with privacy must be foreseeable and authorised in terms accessible to the individual. In the context of security vetting this did not require that the applicant should be able to predict the process entirely (or it would be easy to circumvent), but rather that the authorising law should be sufficiently clear to give a general indication of the practice, which it was.

14. په کانادا کی د دغو معافیتونو په هکله د بحث لپاره دغو لیکونو ته مراجعه وکړی:
Leigh, I., 'Legal Access to Security Files: the Canadian Experience', Intelligence and National Security, Vol. 12:2, (1997), pp. 126-153

15. نور زیات معلومات په دغه انترنتی پاڼه کی دی ولیدل شی:
<http://www.pentagon.mil/atsdio/mission.html>

16. دبوزنیا- هرزگوونیا د استخباراتی قانون ۵۹ ماده دی وکتله شی. استخباراتی کارکونکی له قانون څخه د سرغړونو په وجه تر پوښتنو لاندی نیول کیږی. دغه لاندی مسایل له قانون څخه د سرغړونو په توگه گڼل کیږی: الف ـ د ماموریت پر خلاف چالچلند کول جنایی جرم دئ او یا نور ستر یا کوچنی سرغړونی چی د هغو ادارو شهرت ته تاوان رسوی. ب ـ د دولتی، پوځی یا رسمی اسرارو بربنډول چی د قانون خلاف وی؛ ج ـ له خپل ماموریت څخه سرغړونه او یا د هغه له حدودو څخه پښنه اړول؛دال ـ د آمر د امر سره نه عمل کول؛ هـ ـ د هغه یو عمل سرته رسول چی د وگړو د حقوقو د نه پلی کولو سب شی؛ و ـ د کار په وخت کی د مادی تاوان سبب گرځیدل، په قصدی یا د نیمگړتیا په نتیجه کی؛ ز ـ پرته له اجازی څخه له کار څخه غیابت؛ ح ـ د سپارل شوی ماموریت په سرته رسولو کی نیمگړتیا او یا په خپل وخت د هغه نه سرته رسول؛ ط ـ د دغی مادی له مخی د اخلاقی سلوک د

انظباطی مسؤلیت څخه سرغړونه د جنایی جرم د تورنولو مخه نه شی نیولای، چیرته چی هغه د پلی کیدو وړ وی؛ انظباطی مسؤلیت باید د هغی اداری د رئیس له خوا په لارښود لیک کی وټاکل شی.
See e.g. Intelligence Law of Bosnia and Herzegovina, Article 59. Employees may be held accountable for violations of official duty as set forth in this Law. Violation of official duties shall be understood to mean: a) undertaking actions defined as a criminal offence against official duty, or other serious or minor offences which are harmful to the reputation of the Agency; b) disclosure of a State, military or official secret in contravention of applicable legislation and regulations; c) abuse of official position or exceeding authority; d) failure to execute a legal order of a direct superior; e) undertaking actions which may impede or prevent citizens or other persons from realising their rights pursuant to this and other relevant law; f) causing substantial material damage in the course of his/her work, intentionally or through extreme negligence; g) unexcused absence from work; h) failure to execute entrusted tasks and duties in a timely and proper manner; and i) violation of the Code of Ethics Disciplinary responsibility under this Article shall not be understood as precluding criminal liability, where applicable. The procedure for determining disciplinary responsibility shall be specified in a Book of Rules issued by the Director-General.

17. د کانادا د امنیتی معلوماتو د سند ۱۵.۵ برخه ، ۲۰۰۳

18. نور زیات معلومات په دغی انترنتی پاڼه کی میندلای شی :
.<http://www.pentagon.mil/atsdio/faq.html>

دريمه برخه

د اجرائيه قوې نقش

نهم فصل

د اجرائیه قوی د کنترول برخی

په پرمختللو دولتونو کی امنیتی او استخباراتی اداری حکومتونو ته د خدمت او له هغو څخه د ملاتړ لپاره د استخباراتی معلوماتو د برابرولو او د هغوارزونی سره او د ګواښونو په مقابله ی‌ک مهم نقش لوبوی. دغه نقش هم په کورنی امنیت (له تروریزم، جاسوسی فعالیتونو او د دیموکراتیک دولت خصوصیتونو ته د ګواښونو سره په مقابله کی) او هم د نړیوالو مسایلو،دیپلوماسیو او دفاعی چارو کی د پاملرنی وړ دئ. خو له ټولو څخه مهم ټکی دا دئ چی دغه اداری او هغه کسان چی په هغو کی نقش لوبوی د دیموکراتیکی څارنی لاندی د منتخبو سیاستوالو له خوا کنترول شی، نه دا چی یواځی خپل ځان ته ځواب ورکونکي وی؛ دغه منتخب سیاستوالان دي چی په یوی دیموکراسی کی د عامه ګټو ساتونکی دی.

د استخباراتی ادارو رسمیت او قانونیت په دی بنسټ ولاړ دی چی د هغوی صلاحیتونه، عملیات او لګښتونه په قانونی توګه تصویب شی. خو د ځینو خاصو لاملونو او د موضوع د حساسیت له کبله له بهر څخه د دغو ادارو کنترول باید د حکومت یعنی د اجرائیه قوی په لاس کی وی. البته د اجرائیی د یوی اغیزمنی څارنی او د پارلمانی کنترول تر مینځ ډیر زیات توپیر وجود نه لری (څلورمه برخه دی وکتله شی)، ځکه پر دغو ادارو اغیزمن پارلمانی کنترول هم د وزیرانو اغیزمن کنترول پوری تړلی دئ. د پارلمان غړی کولای شی چی له وزیرانو څخه غوښتنه وکړی چی د استخباراتی ادارو د چالچلندونو په هکله ځواب ورکړی، البته داهم هغه وخت کیدای شی چی وزیران د هغو ادارو د چالچلندونو په هکله معلومات ولری. که چیری په دی برخه کی کموالئ موجود وی، په دی صورت کی پارلمانی غړی بله چاره نه لری، مګر دا چی دغه کموالئ د هغو ادارو په دننه کی له پوښتنو سره پوره کړی. خو دا یو ډیره کمزوری لاره چاره ده، ځکه تقنینی ارګانونه یواځی د هغو ادارو صلاحیتونه او لګښتونه بررسی کولای شی، خو هغوی داسی امکانات نه لری چی استخباراتی اداری له دننی څخه تنظیم یا رهبری کړی، حال دا چی حکومتی ارګانونه کولای شی چی دا کار وکړی.

په یوی غوره واکمنی کی وزیران هم صلاحیتونو (پر استخباراتی ادارو د کنترول تر حده) او هم حق درلودلو ته اړتیا لری تر څو وکړای شی چی د یو منتخب ارګان د یوی غړی په توګه د خپل مسؤلیت د پر ځای کولو لپاره له هغو ادارو څخه دمعلوماتو پوښتنه وکړی. وزیران صلاحیت لری چی د اولس په ګټه د حکومت د پالیسو د پلی کولو لپاره له استخباراتی ادارو څخه د وفا داری انتظار ولری. همداراز هغوی د هغو ادارو د چالچلندونو په هکله پارلمان ته د ځواب ورکولو لپاره معلوماتو ته اړتیا لری.

خو د اجرائیه قوی له خوا د یو اغیزمن کنترول درلودل په دی معنی نه دی چی د استخباراتی ادارو اوپراتیفی او تنظیمی مسؤلیت هم د هغی په غاړه دئ. د ناوړه استفادی د مخ نیوی او هم د یو اغیزمن کنترول درلودلو لپاره د اړوندو وزیرانو او د هغو ادارو د رئیسانو صلاحیتونه باید د قانون د احکامو په چوکاټ کی وټاکل شی. البته د هغوی د صلاحیتو تر منیځ باید توپیرموجود وی ترڅو اغیزمن تمام شی. که چیری وزیران هر ورځ له استخباراتی چارو سره مصروف وی، بیا هغوی نه شی کولای چی د یو خپلواک څارونکی ارګان په توګه پر هغو ادارو بهرنی څارنه ولری، په دی ډول ټول نظام له کمزوری سره مخامخ کیږی. البته په دی کی شک نه شته چی د وزیرانو او د هغو ادارو د رئیسانو د دندو تر مینځ د توپیر کرښی ایستل ګران دي. خو په دی برخه کی د کانادا د ۱۹۹۴ کال استخباراتی قانون یو ډیر ښه مثال دئ چی توپیر دغه کرښه وپیژندله شی. دغه سند وایی چی د استخباراتی اداری رئیس د کنترول او اداری دنده په غاړه لری او د هغه مقام د وزیر تر لاس لاندی دئ.[1] د پولند استخباراتی قانون

هم په دی برخه کی ښکاره احکام لری چی د لومړی وزیر او هغی اداری د رئیس د اختیاراتو تر مینځ توپیر ښیی (۲۰ چوکاټ دی وکتل شی).

۲۰ چوکاټ:

د وزیر او د استخباراتی اداری د رئیس د صلاحیتونو تر مینځ د توپیر کرښه (پولند)

۷ ماده
لومړی وزیر د هدایتونو له لاری د هغو ادارو د فعالیتونو تګلاره تعریفوی.
د هغو ادارو رئیسان په اعظمی توګه دری میاشتی د تقویمی کال له پای څخه مخکی د راتلونکی کال د کار پلان لومړی وزیر ته وړاندی کوی.
د هغو ادارو رئیسان هر کال د جنوری د ۳۱ نیټی څخه مخکی د هغو ادارو د تیر کال د فعالیتونو په هکله لومړی وزیر ته رپوټ وړاندی کوی.
سرچینه: د کورنی امنیتی اداری او د بهرنی استخبارتی اداری قانون، ۲۰۰۲ پولند.

د هالند استخباراتی قانون هم د ښه کنترول او ښی پلټنی له ځانګړتوب څخه برخه من دئ. دغه قانون غوښتنه کوی چی نوموړی اداری او د هغو سمبالونکی خپلی دندی له قانون سره سم د وزیر تر واک لاندی سرته رسوی. [2] د دغی غوښتنی د تر سره کولو لپاره د قانون احکام د قانون سره سم پراجراآتو ټینګار کوی چی په هغو کی د وزیر لارښونی هم شاملی دی.

د انتقالی دیموکراسی لرونکی هیوادونه، چیرته چی پخوا دملکی او پوځی حکومت تر مینځ کرښه ګډه وډه شوی وه، باید ځینی قانونی خنډونه را مینځ ته کړای شی ترڅو د سرغړونو مخه ونیوله شی.
د بیلګی په توګه، د بوزنیا او هرزګووینا په نوی قانون کی، په داسی حال کی چی د وزیرانو شورا یو لړ پالیسي او د غور کونی دنده په غاړه لری، د ۱۰ مادی پر بنسټ له دی څخه په ټینګه توګه منع شوی ده چی د استخباراتی اداری د رئیس یا د هغه د مرستیال په مسؤلیتونو او حقوقو کی لاس وهنه وکړی.[4]

همدا قانون د هغی اداری د رئیس د مسؤلیتونواوحقوقو اداری خصوصیتونه واضح کوی. دغه مسؤلیتونه د نورو مسایلو سر بیره له دغو دندو څخه عبارت دی: د هغی اداری د کلنی بودجی چمتو کول، د تخنیکی او اداری ګډو همکاری عملیاتو رهبری او د هغی اداری د بهرنیو عملیاتو رهبری. دغه قانون همداراز دغو نورو ټکو ته هم اشاره کوی: د استخباراتی سر چینو، تصمیمونو او د نه اجازه ورکړای شوو عملیاتو له نه بربنډولو څخه ساتل او همداراز د وزیرانو د شورا له لاری د هغو فعالیتونو لپاره د بهرنیو چارو د وزیر ملاتړ او تائید چی د بوزنیا او هرزګووینا پر بهرنی پالیسی جدی اغیزه لری.[5]

لسم فصل

د وزارت د مقام له خوا د استخباراتو څخه خبرتیا او د هغو کنترول

یو اغیزمن دیموکراتیک کنترول او د ملاتړ وړ پالیسی د وزیرانو او د چارواکو تر مینځ یوی په اصطلاح دوه کرښه ایز سړک ته ورته ده. وزیران هغو معلوماتو او تحلیلونو ته چی د استخباراتو په اختیار کی دی، اړتیا لری تر څو د هغو ادارو چالچلندونه تر کومه ځایه چی اجازه شته، د خلکو غوږ ته ورسوی. له بلی خوا، د هغو ادارو چارواکی باید وکړای شی چی د حکومت وزیران له ډیرو حساسو موضوعاتو څخه خبری کړی. د اهمیت وړ خبره دا ده چی وزیران د هغو ادارو په وړاندی پرانیستی پالیسی باید ولری.

قانون باید د سیاسی تګلاری لپاره روښانه او څرګنده لاره چاره ولری او د کورنی استخباراتی مسایلو کی له خپلواک سیاست څخه برخه من وی تر څو ډاډ ورکړی چی پالیسی پوری اړوند موضوعات د هغو سیاست والو له خوا ټاکل کیږی چی د خلکو په وړاندی مسؤلیت لری. که چیری امکان ولری ټول دغه میکانیزم په قانون کی صراحت پیدا کړی او د قانونی احکامو ملاتړ ورسره وی. دا باید یواځی په غوښتنی پوری محدود پاتی نه شی چی د هغو ادارو او وزیرانو تر مینځ ورځنی اړیکی د قانون پر بنسټ ولاړی وی، بلکه د داسی اړیکو لپاره د کار د یو قانونی چوکاټ درلودلو لپاره اړتیا ده تر څو په هغه کی صلاحیتونه اومسؤلیتونه صراحت ولری. د داسی یو چوکاټ درلودلو سره له یو خوا د ناوړه استفادو او سرغړونو مخه نیوله کیږی او له بلی خوا د کار کولو په اړیکو کی روښانیتا رامینځ ته کیږی.

دغه لاندی موضوعات په قانون کی د څرګندوالی لپاره غوښتنه کوی (۲۱ چوکاټ دی وکتل شی).
لومړی د وزیرانو په سطح کی: استخباراتی قوانین باید د امنیتی او استخباراتی پالیسیو لپاره مسؤلتیونه بیان کړی (البته د هغو ادارو د قانونی اختیاراتو په حدودو کی)؛ د ادارو له خوا د رپوټ د لاس ته راوړنی حق؛ د هغو موضوعاتو پر تصویب باندی د ګوت نیونی حق چی له سیاسی لحاظه حساس دی (د بیلګی په توګه د نورو هیوادونو له استخباراتی ادارو سره همکاری) [6] یا هغه فعالیتونه چی بنسټیز حقوق اغیزمن کوی (لکه له ځانګړو صلاحیتونو څخه کار اخیستل ، د دی پاملرنی څخه پرته چی دا امرله اداری څخه بهر د یوه پریکړی غوښتنه کوی که نه، لکه د یوه قاضی).[7] دوهمه د اداری په سطحه: دغه لاندی دندی باید مشخصی کړای شی: د حکومت د پالیسی د پلی کولو دنده، وزیرانو د رپوټ ورکونی دنده او همدا راز د حساسو موضوعاتو د پریکړی ضرورت په خاصه توګه د وزیرانو له خوا،د بودجوی مسایلو تصویب او په منظمه توګه رپوټ ورکول او د چارو سرته رسول.

۲۱ چوکاټ: **د وزیر حقوق:**	**د ادارو مسؤلیتونه**
• د امنیتی او استخباراتی چارو په هکله د مسؤلیت بیانول؛ • له ادارو څخه د رپوټ لاس ته راوړلو حق؛ =>	• د حکومت د پالیسو د پلی کولو دنده؛ • وزیرانو ته د رپوټ ورکونی دنده؛ • د حساسو موضوعاتو د تصویب لپاره دنده.

• د حساسو سیاسی موضوعاتو د تصویب لپاره د گوت نیونی حق (لکه د نورو هیوادونو له استخباراتی ادارو سره همکاری) یا هغه مسایل چی بنسټیز حقوق اغیزمن کوی(لکه له ځانگړو صلاحیتونو څخه کار اخیستل ، د دی پاملرنی څخه پرته چی دا امرله اداری څخه بهر د یوه پریکړی غوښتنه کوی که نه، لکه د یوه قاضی).	

د بیلگی په توگه، د کانادا قانون هغه حالتونه بیانوی چی په هغو کی د هغه هیواد د امنیتی اداری رئیس مکلف شوئ چی د وزیر له مرستیال یا د وزارت له کوم بل لوړ پوړی چار واکی سره مشوره وکړی. البته دا په هغه وخت کی دئ چی د هغی اداری رئیس په اپراتیفی عمومی پالیسی کی په تصمیم نیونی لاس پوری کوی (۲۲ چوکاټ دی وکتل شی).

۲۲ چوکاټ:

له وزیر یا د هغه له مرستیال سره د استخباراتی اداری مشوره

۷ برخه

۱ ـ رئیس د وزیر له مرستیال سره د هغی اداری د عمومی اپراتیفی پالیسی په هکله مشوره کوی.

۲ ـ رئیس یا بل هر کار کونکی چی د وزیر له خوا د ۲۱ او ۲۳ مادی له مخی د قضایی حکم د اخیستلو لپاره گمارل کیږی، باید د حکم له غوښتنلیک یا د هغه د تجدید لپاره د وزیر له مرستیال سره مشوره وکړی.

سر چینه: د کانادا د استخباراتی امنیتی خدمتونو د ۱۹۸۴ کال د قانون سند، ۷ برخه (۱) او (۲)

په ډیرو هیوادونو کی د کنترول په دنده کی د پلټنی ریاست له وزیر سره مرسته کوی. دغه ریاست د قانون له مخی جوړیږی او له هغو حقوقو او مسؤلیتونو څخه برخه من دئ چی د حکومت یا پارلمان له خوا ورکول کیږی (د پلټنی د ریاست په هکله د زیاتو معلوماتو لپاره د دی کتاب پنځمی برخی، د بهرنیو ارگانونو نقش ته دی کتنه وشی). د پلټنی ریاست څارنه کوی چی آیا د حکومت استخباراتی پالیسی په سمه او ښه وجه پلی شوی ده که نه.

ښکاره ده چی د پلټنی د ریاست او د اجرائیه قوی تر مینځ باید اړدول وسائل شی تر څو له هغو ادارو څخه د اجرائیه قوی د ناوړه استفادی مخه ونیوله شی. د دی مقصد لپاره مختلف ساتونکی احکام شته دی او په دیارلسم فصل کی پری بحث شوئ دئ.

غوره چالچلند

- استخباراتی قانون باید هغه ته د لاس رسیدولپاره له دوو بیلابیلوحقونو څخه برخه من وی: د اجرائیه قوی حق چې وکړای شی هغو معلوماتو ته لاس اوږد کړی چې د استخباراتی ادارو په واک کې دی او د هغو ادارو حق چې وکړای شی له اړوند وزیر سره اړیکه ولری؛
- وزیر باید د قانون له مخی د امنیتی او استخباراتی موضوعاتو په هکله د پالیسی د بیانولو مسؤلیت ولری. همداراز هغه د قانون له مخی حق لری چی د هغو ادارو له خوا ورته په منظمه توګه رپوټ ورکړ شی او هغه د حساسو سیاسی موضوعاتو د پریکړی مسؤلیت هم لری.

یولسم فصل

په پټو عملیاتو کنترول

پټ عملیات د هغو لاس وهنو او اقدماتو څخه دی چی یوه استخباراتی اداره یی په یوی خاوری او یا د هیواد په چارو کی د مخکی له مخکی خبرتیا څخه پرته سرته رسوی. د بیلګی په توګه د امریکا د اجرائیه قوی ۱۲۳۳۳ شمیره امر د«خاصو فعالیتونو» اصطلاح داسی تعریفوی (۲۳ چوکاټ دی وکتل شی):

۲۳ چوکاټ:

د پټو عملیاتو تعریف (امریکا)

«خاص فعالیتونه» هغو فعالیتونو ته وایی چی د ملی بهرنی پالیسی له هدفونو څخه د ملاتړ لپاره په لاره اچول کیږی او هغسی پلان او پلی کیږی چی په هغو کی د امریکا متحده ایالاتو د حکومت نقش برینډ نه شی او همداراز هغه چاری چی د دغوفعالیتونو څخه د ملاتړ لپاره ټاکل کیږی د خاصو فعالیتونو په جمله کی راځی، البته نه هغه چاری چی د متحده ایالاتو سیاسی تګلاره، عامه نظر او پالیسی تر اغیزی لاندی راولی. همداراز په دی چارو کی دیپوماتیک فعالیتونه یا د استخباراتو راټول یا نوری داسی اړوندی ملاتړ کونکی چاری شاملی نه دی.[8]
سرچینه: د امریکا د اجرائیه قوی ۱۲۳۳۳ امر،۳.۴ پاراګراف

پټ عملیات لږ تر لږه د دولاملونو په وجه د ځواب ورکونی غوښتنه کوی. لومړی دا چی دغه عملیات په پټه توګه سرته رسول کیږی، نو له قانونی لحاظه سخته ده چی هغه کنترول شی(حتی که قانون جوړونکی تری خبرتیا هم ولری). دا چی دغه ډول عملیات د عامو خلکو د مالیاتی پیسو په لګښت سرته رسول کیږی، پارلمان حق لری چی دغه عملیات تر پوښتنی لاندی ونیسی. دوهم، په ده برخه کی اخلاقی اړخ هم د دی ډول عملیاتو د ځواب ورکونی غوښتنه کوی. تاریخ ښودلی ده چی د پټو عملیاتو ځینی پروګرامونه له شخړه ایزو ستراتیژیو او تخنیکی لارو چارو څخه د کار اخیستو سره جوخت دی.د دی واقیعت په پام کی نیونی سره چی د هغه هیواد د قانون ل مخی ، چیرته چی دغه عملیات سره رسول کیږی، دغه عملیات غیر قانونی دی، نو په دی وجه د سرغړونو اندیښنی زیاتی دی. همدا ده چی منتخب سیاست والان دنده لری چی د داسی عملیاتو د زغملو لپاره(د بیلګی په توکه د بشری حقوقو سره د هغو سمون په موخه) قانونی بسټ جوړ کړی او د هغو اجازه هم د هغو په غاړه وی.

دپټو عملیاتو لپاره د قانونی بنسټ جوړول ډیره زیاته سابقه نه لری. د داسی قانون یوه نمونه کیدای شی چی د بریتانیی په دفاعی قانون کی ومیندل شی چی استخباراتی اداری د اړتیا په وخت کی د بهرنیو عملیاتو لپاره تری کار اخلی، خو دا قانون د ملکی او جنایی قانون سره په تناقض کی دی (۲۴ چوکاټ دی وکتل شی).

هغه دوه موضوع چی په دی طرح کی د پاملرنی وړ نه دی ګرځیدلی، دلته د یادونی وړ دی: لومړی، کله چی دغه عملیات سرته رسول کیږی، له قانونی لحاظه حتمی نه ده چی له وزیرانو دی اجازه واخیستله شی. په ځینو څرګندو دلایلو سره دولت کولای شی چی په خپل قانونی سیستم کی د پټو عملیاتو لپاره استثناء ومنی. البته داهم څرګنده ده چی هیڅ قانون استثناء نه منی. نو په دی وجه په هر

صورت کی دا ډول عمليات له قانون څخه سرغړونه ګڼل کيږی. خو هغه څه چی بايد هيڅ کله له پام څخه ونه غورځول شی، هغه نړيوال بشری قانون دئ.

۲۴ چوکاټ:

په بهر کی د پټو عملياتو اجازه (بريتانيا)

۷ (۱)، له دی برخی څخه جلا، که چيری يو سړی د کوم عمل له کبله له بريتانيا څخه بهر په کوم جرم تورن شی، هغه د بريتانيي په دننه کی تورن کيدای نه شی، په دی شرط چی د سرته رسول شوی عمل لپاره د بهرنيو چارو د وزير امر ورکړ شوی وی (..)
۷ (۳)د دی برخی د قانون له مخی د بهرنيو چارو وزير د داسی عملياتو اجازه نه شی ورکولای، مګر داچی دی د لاندو موادو له مخی قانع شوی وی:
الف ـ هغه عمل چی د وزير د اجازی پر اساس سرته رسول کيږی، غوښتنه کوی چی د عمل چالچلند داسی وی چی استخباراتی اداره برائت لاس ته راوړی؛
ب ـ داسی قانع کونکی شرايط موجود وی چی:
۱ ـ د اجازه ورکړای شوو حدودو څخه سرغړونه ونه شی، يواځی داسی کار سرته ورسيږی چی د استخباراتی اداری د برائت ميندلو لامل وګرځی؛
۲ ـ د اجازه ورکړ شوی عمل لپاره کافی دليلونه موجود وی او د هغه مقصد لپاره چی دغه عمل سرته رسول کيږی، پايله ولری؛
ج ـ د قانون د ۲ (۲) برخی له مخی قانع کونکی شرايط موجود وی چی د هغو پر بنسټ لاس ته راغلی معلومات بربنډ کړای شی.
سرچينه: د استخباراتی اداری د قانون احکام، ۷ برخه، بريتانيا، ۱۹۹۴

هغه حقوق او قانونی مکلفيتونه چی د قانون د دی جوښت څخه سر چينه اخلی، په نړيواله سطح د پلی کيدو وړ ګڼل کيږی، يعنی د هغو څخه کار اخيستل د کورنی قوانينوتعديل سره بدلون نه مومی. د نړيوالوبشری حقوقو قانون د نړيوالو قانونی ضمانتونو مجموعه تشريح کوی چی يوفرد يا ټولنه د هغو چالچندونو څخه ساتی چی حکومتونه په بنسټيزو آزاديو او بشری حقوقو کی لاس وهنو سره ئی سرته رسوی.[9] دا په ډاګه ده، په خاصه توګه د اروپا د بشری حقوقو د محکمی د لاربښوونو له مخی، چی دولتونه نه يواځی د هغوی په خپلو هيوادونو کی د بشری حقوقو د پښولاندی کولو په وجه، بلکه هغو ټاټوبو کی چی د قانون واکمنی ټينګه وی، هم ګرم ګڼل کيږی، همدا راز د هغو د مامورينو له خوا د دی حقوقو پښو لاندی کولو مسؤليت هم، هر چيری چی وی، د هغوی په غاړه دئ.

د نړيوالو بشری حقوقو د قوانينو په پام کی نيونی سره، کله چی استخباراتی اداری په پټو عملياتو لاس پوری کوی بايد د دغولاندو نړيوالی ژمنو درناوی وشی: د ملکی او سياسی حقوقو نړيوال منشور (ICCPR)[10]او د ربړونی ضد منشور يا نورغير انسانی چالچلندونه (CAT)[11] . په خاصه توګه د ژوند کولو حق (د ICCPR، ۶ ماده)، دنه ربړونی، نه سپکاوی، نه غير انسانی چلند حق (د ICCPR، ۷ ماده) او د آزادی او امنيت حق (د ICCPR، ۹ ماده) د پټو عملياتو د کولو په وخت کی بايد مراعات شی. په پټو عملياتو دوه عملونه په بشپړه توګه غير قانونی ګڼل کيږی: د قضايی حکم څخه پرته وژل او ربړول او يا ناانسانی چلند. پټ عمليات د هر مقصد او هدف لپاره چی وی، وی به، خو په هيڅ صورت سره يو استخباراتی مامور(مخبر) اجازه نه لری چی يو دښمن (په داخل يا بهر کی) ووژنی، دا عمل د (ICCPR) منشور له مخی د ژوند له څرګند حق څخه ښکاره سرغړونه ده. داچی د هر انسان لپاره د ژوند د حق ضمانت شوئ،نو په هغه کی هيڅ ډول کموالئ نه منل کيږی (د ICCPR،۲،۴ ماده). د دغه قانون د مسوده کولو په وخت کی د نړی ۱۵۲ هيوادونو د نوموړی منشور غړی ؤ.[12]

نور چالچلندونه چې له پټو عملیاتو سره جوخت دي، د استنطاق له میتودونو سره تړاو لري. له دغو میتودونو څخه کار اخیستو سره باید بشري حقوق پښو لاندې نه شي او نه په ربړوني او نا انساني چلند لاس پوري شي (د ICCPR، ۷ ماده).

۲۵ چوکاټ:

ربړول

د ربړولو د منشور لومړی ماده د ربړولو جرم داسې تعریفوي:
هر هغه عمل چې د هغه له امله یو وګړئ روحي او جسمي درد ووینې او یا هر هغه عمل چې په دې مقصد وي چې له یو وګړي یا د هغه په واسطه له دریم سړي څخه معلومات یا اعتراف واخیستل شي، یا یو وګړي د جرم په تور یا د بل سړي د جرم په تور وځورول شي یا ګواښ ورته ورکړ شي او دا عملونه د یو رسمي مامور له خوا یا د هغه په امر سرته ورسیږي، ربړول ورته ویل کیږي. هغه درد او رنځ چې د قانون له خپل روح څخه را پیدا کیږي، په دې منشور کې شامل نه دي.
سرچینه: د ربړوني ضد او د نورو نا انساني ضد چلندونو منشور
G.A. Res 39/46,39UN. G.A.O.R Supp. (No.51)at 197,UN Doc. A/39/51(1984)entered into force 26 June 1996

د هغو استنطاقي متودو چې بشري حقوق پښو لاندې کوي، ځینې مثالونه د اروپا د بشري حقوقو د محکمې په یوې پریکړې کې روښانه کړای شوي دي:

- **دیوال ته درول:** د څو ساعتونو لپاره دیوال ته د نیول شوو کسانوجبري درول. دغه ډول ربړول د هغو کسانو له خوا چې پرې عملي شوي دي، داسې بیان شوي: دیوال ته مخامخ داسې درول څرنګه چې د لاس ګوتې له سره څخه پورته ونیولې شي، د پښو لنګې یو بل څخه لیرې او له ځمکې حخه د پوندې پورته نیول، څرنګه چې د بدن ټول وزن د پښو پر ګوتو راشي؛
- **مخ پټول:** په یوې توري یا شنې کڅوړې د نیول شوو کسانو سراومخ پټول، لږ تر لږه په لومړي سر کې، پرته د استنطاق په وخت کې؛
- **له کرغیړنو غږونو سره ربړول:** د استنطاق ځنډول، په یوې کوټې کې چې کرغیړن غږونه په کې منعکس کیږي د نیول شوو کسانو ساتل؛
- **د ویښ خوبې په واسطه ربړول:** د استنطاق ځنډول، له خوب څخه د نیول شوو کسانو بې برخې کول.
- **د نه خوراک اونه څښاک له لارې ربړول:** له خوراک او څښاک څخه د نیول شوو کسانو بې برخې کول او د استنطاق ځنډول. [13]

هغه معلومات او اعتراف چې د ربړولو په نتیجه کې لاس راغلي وي، د نړیوالو قانونو له مخې په محکمه کې اعتبار نه لري (۱۲ فصل دې وکتل شي).

ډیرې وخت د بهرنیو عملیاتو په پرتله د کورنیو عملیاتو لپاره له لوړو معیارونو سره قوانین وجود لري. دې مسألې ته پرته له پاملرنې څخه، اجرائیه قوه د استخباراتي ادارو په پټو عملیاتو کې مهم نقش لوبوي. اجرائیه باید د بشري حقوقو احکامو ته جدا پاملرنه ولري. د آسترالیا د استخباراتي قانون دغه لاندې مثال دپټو عملیاتو په اړه د اجرائیې نقش بیانوي (۲۶ چوکاټ دې وکتل شي)

۲۶ چوکاټ:
د وزیرانو له خوا د پټو عملیاتو د قانونیت کنترول (آسترالیا)

۶ برخه، د آسترالیا د پټی استخباراتی اداری دندی (ASIS)
۱ ـ د هغی اداری دندی عبارت دی له : (.....)
و ـ د هغو فعالیتونو په لاره اچول چی مسؤل وزیر یی له آسترالیا څخه بهر د وګړو یا سازمانونو د توانمندی، هدف او فعالیتونو په اړه هدایت ورکوی.
۲ ـ مسؤل وزیرکولای شی ASIS ته هدایت ورکړی، هغه فعالیتونه چی د لومړی پارګراف د (e) بند ته رجعت کوی، سرته ورسوی، البته په دی شرط چی:
الف ـ هغه له نورو وزیرانو سره چی دغه ډول ورته مسؤلیتونه لری، سلا مشوره وکړی؛
ب ـ هغه قانع شوی وی چی قانع کونکی شرایط وجود لری چی له ټاکل شوو حدودو څخه د نه سرغړونی ضمانت کوی او د ټاکل شوو مقصدونو سره سم عمل کیږی؛
ج ـ هغه قانع شوی وی چی قانع کونکی شرایط وجود لری چی د هدایت ورکړ شوو فعالیتونو خصوصیت او نتایج له معقولیت څخه برخه من دی.
۳ ـ د لومړی پارګراف د (e) بند له مخی، هدایت باید لیک شوی بڼه ولری.
د A6 نومی برخی کمیته باید له نورو فعالیتونو څخه خبرتیا ولری. که چیری مسؤل وزیر د شپږم (1) (e) نومی پارګراف له مخی هدایت ورکړی، وزیر باید څومره چی ژرکولای شی نوموړی کمیتی ته د لاس لاندی نیول شوی فعالیت په هکله معلومات ورکړی.
سرچینه: د آسترالیا د استخباراتی اداری قانون، ۶ برخه، ۲۰۰۱

که چیری مخفی عملیات د هغه هیواد د قانون، چیرته چی هغه پلی کیږی، خلاف وی، د عملیاتوکونکئ هیواد خلک دی د قانون د ساتونکو احکامو له مخی پوه کړای شی چی د دی عملیاتو د نتایجو له امله ښایی هغوی هم اغیزمن شی. د دی امر مثال د آسترالیا د ۲۰۰۱ کال د استخباراتی قانون په ۱۵ برخه کی شته دئ چی وایی: مسؤل وزیر باید لیکل شوی مقررات وټاکی ترڅو د آسترالیایی وګړو په اړه د استخباراتی معلوماتو خپرول او ساتنه ترتیب او تنظیم کړی. د دی کار لپاره وزیر باید ډاډه شی چی د آسترلیایی وګړو شخصی مسایل خوندی ساتل کیږی.[14]

غوره چالچلند

- ټول پټ عملیات باید د پارلمان د تصویب شوو قوانینوله مخی د اجرائیه قوی د مسؤل غړی له خوا تصویب شی. په دی اړه باید منظم رپوټ چمتو شی؛
- داسی یو عمل باید د یو حکومتی مقام له خوا تر دی نامه لاندی چی ګواکی د یو پټ پروګرام یوه برخه ده تصویب نه شی چی د نړیوالو بشری حقوقو خلاف وی.

دوالسم فصل

نړیوالې همکاری:

هغه برخه چې د وزیرانو او قانون جوړونکو لپاره ګرانه ده چې په ځیرتیا سره په کې عمل وکړی هغه د نړیوالو ارګانونو، له دولت څخه بهر ادارو او متقابلو همکاریو د تړنونو ساحه ده.[15] د سپتمبر له ۱۱ څخه وروسته دغو تړونونو خورا اهمیت پیدا کړی او له هغو څخه زیاته استفاده کیږی. حتی که چیری د دو هیوادونو ګټې سره کټ مټ جوړښت هم ونلری، خو کیدای شی چې تریوی اندازی د استخباراتی معلوماتو په راکړه ورکړه کې یو بل سره مرسته وکړی. یو بل سره همکاری کیدای شی چې د استخباراتی معلوماتو او تحلیلونو د شریکولو به برخه کې وی. د همکاری دغه ډول اړیکی یواځې په دی شرط ټینګې پاتې کیږی چې دواړه خواووی د استخباراتو د راکړه ورکړی موافقی ته په بشپړه توګه درناوی ولری. د بیلګی په توګه، د یو یا د بل اړخ له خوا د چمتو شوو استخباراتو سرچینه د هغو د پټ والی د کچی په پام کی نیونی سره پټه پاتی کیږی او دریم اړخ ته نه ورکول کیږی.

ربښتیا خبر دا ده چې د بهرنیو هیوادونو له ادارو سره د همکاریو لپاره عملا اړتیا ده، د بیلګی په توکه له تروریزم سره د مبارزی په برخه کی. دا ډول همکاری چی د قانون پر بنسټ ولاړی نه وی، کیدای شی چی د کورنیو معیارونو او قوانینو په سر معاملی وشی. د بیلګی په توګه، د متقابلو همکاریو له تړون سره د معلوماتو د لاس ته راوړلو لپاره د څارنی قانون او یا شخصی مسایلو د ساتنی قانون پر سر معامله کیږی. په همدی وجه د استخبارتی ادارو تر مینځ نړیوالی همکاری باید د یو ټاکل شوی قانون او معیار کی ترتیب او تنظیم شی او لږ تر لږه له ساتونکو احکامو څخه برخه من وی. دغه لاندی چوکاټ بیلابیلی نړیوال استخباراتی همکاری تشریح کوی.

<table>
<tr><td>

۲۷ چوکاټ

د استخباراتی همکاریو بیلابیل چلندونه: دوه اړخیزه شریکونی

د دو اړخونو تر مینځ د مینی وړ معلوماتو او تحلیلونو راکړه ورکړه د نړیوالو استخباراتی همکاریو ډیر عام شکل دئ. سر بیره پر دی، امکان لری چی د دو هیوادونو تر مینځ خاصی اړیکی او د همکاریو تړونونه موجود وی چی کیدای شی یو له دغو لاندی شکلونو څخه وی:

- یو دولت ښایی په یوی خاصی برخی کی د معلوماتو تحلیلونو د لاس ته راوړلو سره علاقه ولری او هغه ښایی مقابل لوری ته په یوی بلی برخی کی د معلوماتو او تحلیلونو په بدل کی ورکړی؛
- یو دولت ښایی خپله خاوره بل لور ته د ګډو فعالیتونو په اختیار کی پریږدی او په بدل کی یی د هغو نتایج په خپل مینځ کی شریک کړی؛
- یو دولت ښایی بل سره مرسته وکړی چی د خپلو هدفونه لپاره د ګډ ماموریت غوښتنه یی کړی ده، په دی خوښی سره چی چمتو کونکی دولت اجازه ورکوی چی لاس ته راغلی نتایج سره شریکوی؛
- ښایی د معلوماتو د راټولو لپاره د یو دولت استخباراتی مامورینو عملیات پلان کړی وی چی د مقابل لوری د مامورینو سره په همکا ری او یا د هغو دبشپړی ونډی سره یی په لاره واچوی؛
- ښایی د دو دولتونو د استخباراتی ادارو تر مینځ د تحلیلونو او تخنیکی امکاناتو راکړه ورکړه وشی؛
- یو دولت ښایی د بل دولت مامورینو ته تعلیمی خدمتونه وړاندی کړی او په بدل کی یی د استخباراتی خدمتونو غوښتنه وکړی، دغه ډول همکاری هغه وخت سرته رسول کیږی چی یو بهرنی اداره بلی ته مسلکی زدکړی ورکړی.

</td></tr>
</table>

د استخباراتی معلوماتو د شریکولو اهمیت یواځې دو اړخیزو همکاریو پورې محدوده نه پاتې کیږی، بلکه هغو نن ورځ څواړخیز شکل ته وده کړې ده. له ډیر پخوا وخت څخه د استخباراتی همکاریو جزئیات پټ پاتې دی. د دا ډول همکاریو ښه مثال د امریکا متحده ایالاتو، بریتانیا، آسترالیا، کانادا او نوی زیلاند تر منځ د همکاریو موافقه ده چې له دوهمې نړیوالې جګړې څخه وروسته د ۱۹۴۷کال د یو نه خپور شوی تړون پر بنسټ ولاړه ده. [16] د څو اړخیزو همکاریو بل مثال د اروپا په دننه کې مینځلای شی، څرنګه چې د اروپا اتحادیې دخپلو غړو د ملی واکمنی له حدودو څخه د یو ګام وړاندی ایښودو او د سیاسی غوښتنو د ښودوو سره د ۲۰۰۴ کال د مارچ په میاشت کې د تروریزم سره د مبارزی لپاره د همغږیو یو مرکز پرانیست.[17] د دغه نوی مرکز له مهمو دندو څخه د تروریزم پر ضد د اروپا د شورا د کار څارنه او همغږی ده. د غه مرکز له لاری د څو اړخیزو استخباراتو د شریکولو تصمیمونه د عمل جامه اغوندی.

اوس په دی برخه کی د سیمی څخه یو ګام وړاندی کیښودل شوو. د امریکا متحده ایالاتو او اروپا د اتحادی ترمینځ د تروریزم پرخلاف د مبارزی لپاره وروستی موافقه د څو اړخیزو استخباراتی معلوماتو د شریکولو ښکاره مثال دئ، دغه موافقه په دی موخه شوی چې د تروریزم د ګواښونو په وړاندی په ګډه په جدی اقداماتو لاس پورې شی. ۲۸ چوکاټ دی وکتل شی.

۲۸ چوکاټ

د څو اړخیزو معلوماتو شریکول: د اروپا د اتحادیی او امریکا متحده ایالاتو نوی تړون

۳،۳ زمونږ د ملی قوانینو له مخی، مونږ به د استخباراتی او د اجرائیی ارګانو د معلوماتو د شریکولو په برخه کی سره په ګډه کار وکړو تر څو د تروریستی فعالیتونو مخه ونیوله شی او هغه خنثی کړو او د حساسو معلوماتو څخه د ښی استفادی لپاره ، څرنګه چې زمونږ ملی قوانین اجازه راکوی، د تروریستان په څارلو کی یو بل سره همکاری وکړو، څرنګه چې استخباراتی معلومات خوندی پاتی شی او د تورنو کسانو محاکمه په عادلانه توګه ډاد منه شی.
سرچینه: دتروریزم پرضد د مبارزی لپاره د امریکا متحده ایالاتو او د اروپا د اتحادیی ترمیځ لاس لیک شوئ تړون، آیرلند، د جون ۲۶، ۲۰۰۴ کال.

په عموم توګه له بهرنیو ادارو سره همکاری باید د هغو تړونو له مخی وشی چی د څواب ورکونکو دیموکراتیکو سیاستوالو له خوا، یعنی د اجرائیه قوی له خوا تصویب شوی وی.[19]

دلته د بیلګی په توګه، ځینی حالتونه بیانیږی چی د استخباراتی ادارو د همکاریو پر چالچلند باندی د وزیرانو د څارنی لپاره غوښتنه کوی تر څو د حساب ورکونی په وړاندی ټینګ پاتی شی.

- «ظاهرا د باور وړ انکار»

د باور وړ انکار هغه یو سیاسی فکر دئ چی په ۱۹۵۰ لسیزی کی یی وده وکړه او هغه د قدرت او یو لړ غیر رسمی او ناپلوو قومانده یی مرکزونو جوړول څخه عبارت دئ چی د اړتیا په وخت کی کیدای شی چی تری انکار وشی. دغه فکر د سړی جګړی د ستراتیژیک پلان جوړونی له دوری څخه پاتی دی، څرنګه چی د اجرائیی د قدرت لرونکو غړو له خوا استخباراتی ادارو ته ضد او نقیض هدایتونه ورکول کیږی او د دغو هدایتونو له شته والی او دهغو د رښتینی سرچینی څخه د اړتیا په وخت کی کیدای شی انکار وشی. د بیلګی په توګه کله چی د استخباراتی ادارو کوم یو عملیات له ناکامی سره مخامخ شی، د حکومت اداره لازمه ګنی چی په هغو کی له لاس درلودلو څخه انکار وکړی. د دغه سیاسی فکر څخه په هغو حالاتو کی هم کار اخیستل کیږی چی د مثال په توګه حکومت د خپل یو

یرغمل نیول شوی وګړی د خلاصون لپاره پیسی ورکړی. په دغه حالت کی حکومت غواړی چی د ځینو معقولو سیاسی دلیلونو له امله له تروریستانو سره له مستقیمو خبرواترو څخه مخ اړوی. په عین وخت کی حکومت نه غواړی چی داسی ښکاره کړی چی ګواکی د خپل تبنتول شوی وګړی په وړاندی بی پروا دئ. به دغه حالت کی حکومت استخباراتی اداری ته امر کوی چی له یرغمل نیونکو سره په تماس کی شی. په داسی حالتونو کی مهمه خبره دا ده چی د موضوع د پټ ساتلو د ضرورت او د دولتی مامورینو د ځواب ورکونی د ضرورت تر منیځ انډول رامینځ ته کړای شی.

- له هغو استخباراتی ادارو سره همکاری چی د هغوی چالچلند ښکاره بشری حقوق پښو لاندی کوی:

د عام مخالفت سره سره، استخباراتی اداری ښایی په استثنایی شرایطو کی د ملی امنیت په مقصد د معلوماتو د لاس ته راوړلو په لټه کی شی، پرته له دی چی له اصلی میتودونو څخه کار واخیستل شی. حال دا چی نړیوال قانون له هغو معلوماتو څخه کار اخیستل منع کړی دی چی د ربړولو له لاری لاس ته راغلی وی. د بیلګی په توګه، په یوه تروریستی او یا د یوه پناه وړونکی د ایستلو په قضیه کی کوم اعترافات چی په یو بل دولت کی د ربړولو په نتیجه کی لاس ته راغلی وی، په محکمه کی اعتبار نه لری. [20] د ملګرو ملتو د ربړولو ضد منشور د ۱۵ مادی له مخی هر هغه بیان چی د ربړ ونی له لاری لاس ته راغلی وی په هیڅ محاکمه کی د اعتبار وړ نه دئ، پرته د ربړونی د مجرم په دوسیه کی. دغه قانونی ساتنه د جینوا په منشور او نورو معیارونو کی پراخ کړای شوی دی چی وایی: هغه بیانونه چی د بیرحمیو، ظلم، زورزیاتیو، نه انسانی چالچلندونو، سپکاوی، سزا ورکونی او ربړونی په نتیجه کی لاس ته راځی په محاکمو کی قانونی اعتبار نه لری. [21]

نو په دی وجه سړی داسی استدال ګولای شی چی دغه منع د هغو معلوماتو څخه د کار اخیستو په برخه کی هم د پلی کیدو وړ ده چی د یو دولت له خوا د ربړولو له لاری لاس ته راځی، که څه هم نړیوال قانون په دی برخه کی کومه خاصه رښایی نه ده اچولی.

له ربړولو یا د هغوپه نتیجه کی لاس ته راوړل شوو موادو حخه کار اخیستل د تروریستانو په وړاندی د یو دیموکراتیک حکومت دریځ کمزوری کوی. د هغو له چالچلندونو څخه کار اخیستلو سره، یوه دیموکراتیکه ټولنه خپل ستر اخلاقی مقام ژوبلوی. [22]

د ربړونی له لاری د لاس ته راوړ شوو معلوماتوڅخه کار اخیستل په خپل ذات کی منع دی. دا کار له بشری حقوقو څخه ښکاره سرغړونه ده. د یادونی وړ ده چی د وزارت د مقام له خوا د استخباراتی ادارو اغیزمن کنترول کولای شی چی ډاډ ورکړی چی دغه ډول« ممنوعیت» په ټولو حالاتو کی مراعات کیږی.

- ## د خپلو وګړو پ هکله بهرنیو امنیتی ادارو ته معلومات ورکول

قوانین باید د هغو کنترولونو د مخ نیوی پرضد چی په کورنی قانون کی له بهرنیو ادارو سره د همکاری له لاری پلی کیږی، څرګند ساتونکی احکام ولری. د آلمان قانون په دی برخه کی یو شرح لری چی په ۲۹ چوکاټ کی یی کتلی شی.

کله چی له یوی بهرنی یا نړیوالی اداری څخه معلومات لاس ته راغلل، هغه باید هم د معلومات ورکونکی او هم د اخیستونکی هیواد د قانون او معیار تر څارنی لاندی ونیول شی. همدا راز

بهرنیوامنیتی او استخباراتی ادارو ته دی هغه وخت معلومات ورکړ شی چی هغه اداری په خپلو اړوندو هیوادونو کی هغسی د څارنی قوانین لری لکه چی د معلومات په ورکونکی هیواد کی موجود دی.

۲۹ چوکاټ

بهرنیو امنیتی ادارو ته د خپلو وګړو په هکله معلومات ورکول: د آلمان د استخباراتی قانون مثال

۱۹ (۳) ماده

هغه اداره د خپل هیواد د اتباعو په هکله بهرنیو ادارو او سازمانونو ته هغه وخت کولای شی چی معلومات ورکړی چی د قضیی د څارنی لپاره ریښتیا هم ورته اړتیا ده او یا د معلومات اخیستونکی اداری د هیواد د امنیتی ګټو لپاره ضروری وګڼل شی. که چیری دا کار د آلمان د فدرالی دولت د عامو ګټو او یا د فردی حقوقو خلاف وی، نو لازمه ده چی معلومات ورکول دی سمدلاسه ودرول شی.
بل چا ته د معلومات ورکولو بهیر دی په یوه عامه دوسیه کی قید شی. معلومات اخیستونکی ته او یا هغه چا ته چی له هغو څخه کار اخلی باید وویل شی چی له دغو معلوماتو څخه یوازی د هغه مقصد لپاره کاز اخلی چی غوښتنه یی شوی ده.
سرچینه: د آلمان د فدرالی دولت د استخباراتی اداری قانون (BVErfSchG)، ۱۹ ماده، نومبر کال ۲۰۰۲

د یادونی وړ ده چی نړیوالی همکاری یوازی دوه اړخیزو یا څو اړخیزو استخباراتی همکاریو پوری نه محدودیږی، بلکه کیدای شی چی دغه ډول همکاری له یوی نړیوالی محکمی سره هم وشی. په دی اړه د پخوانی یوګو سلاویی په هکله نړیوالی جنایی محکمی موضوع ته دی کتنه وشی (۳۰ چوکاټ دی وکتل شی).

۳۰ چوکاټ

د پخوانی یوګوسلاویی په هکله له نړیوالی جنایی محکمی سره د بوزنیا او هرزګووینا د استخباراتی اداری همکاری

۶ ماده

هغه اداره د هغو کسانو په هکله چی په پخوانی یوګوسلاویی کی له ۱۹۹۱ کال څخه وروسته نړیوال بشری حقوق پښنو لاندی کړی، له نړیوالی جنایی محکمی سره همکاری کوی.
سرچینه؛ د امنیتی او استخباراتی اداری قانون، بوزنیا او هرزګووینا، ۶ ماده، ۲۰۰۴

غوره چالچلند

- نړیوالی همکاری باید د وزیرانو په اجازه سرته ورسیږی او د دی لپاره چی هغه له کورنی قانون او نړیوالو قانونی ژمنو سره سمون ولری، باید د قانون د ساتونکو احکامو سره جوخت وی؛
- ساتونکی احکام باید له قانون سره ضمیمه وی تر څو له استخباراتی معلوماتو څخه ګډه استفاده د بشری حقوقو پر معیارونو یا د کورنی معیارونو پر څارنی باندی د معاملی سبب نه شی.

دیارلسم فصل

د وزارت د مقام له خوا د ناوړه استفادې مخ نیوۍ

په تیرو فصلونو کی وویل شول چې د اجرائیی او د وزیر د مقام له خوا کنترول د استخبارتی او امنیتی ادارو د دیموکراتیکی ځواب ورکونی بنسټیز عنصر ګڼل کیږی. خو دا له دی خطر سره ښایی جوخت وی چې نوموړی اداری د اجرائیی له خوا د ناوړه سیاسی ګټو اخیستو فشار ته سر ټیټ کړی. دغسی پیښی نه یوازې په انتقالی دیموکراسیو بلکه په لویدیځو دیموکراسیو کی هم شوی دی، څرنګه چې وزیرانو له استخباراتی او امنیتی ادارو څخه د خپلو سیاسی او شخصی ګټو لپاره کار اخیستی دی. د بیلګی په توګه هغو ادارو ته هدایت شوی چې د سیاسی مخالفینو تیلفونی اړیکو ته دی غوږ ونیسی او یا له هغو ادارو څخه د خپلو تجارتی ګټو لپاره کار اخیستل شوی دیٔ. په همدی وجه خورا مهمه ده چې په قانون کی ساتونکی احکام په پام کی ونیول شی تر څو د هغو ادارو ناپلویتوب او مسلکی توب خوندی وساتی. په لاندی بحث کی د ارګانونو له خوا د ساتنی موضوع ته پاملرنه شوی ده (همدراز په ۸ فصل کی دی د هغو ادارو له خوا داخلی لاربښوونی او کنترول دی وکتل شی).

د یو دیموکراتیکی اړتیا سره سره، د اجرائیه قوی له خوا د امنیتی برخی کنترول ځینی تاوان پیښونکی پایلی ځان سره لری. لومړی داچې ډیر زیات دا خطر موجود دیٔ چې د اسرارو په ساتلو کی له زیاتی (افراط) څخه کار واخیستل شی، څرنګه چې حکومت د دولت د مامورینو له خوا لاس ته راوړی معلومات خپل شخصی شتمنی وګڼی. د بیلګی په توګه، ښایی حکومت دامنیتی اداری یا د هغی د چالچلندونو د ځواب ورکونی په هکله، په دی پلمه چې ګواکی دا د ملی امنیت مسایل دی، له معلوماتو ورکولو څخه ډه ډه وکړی. دوهم ، ښایی داسی فکر هم موجود وی چې له امنیتی ادارو یا د هغو له صلاحیتونو څخه د کورنی سیاست په هکله د معلومات ټولولو په نامه، استفاده وشی(مثلا، د سیاسی مخالفینو په هکله معلومات یا د هغو د بی اعتبارولو لپاره). نو په دی وجه د قانون هغسی ساتونکی احکامو شته والیٔ چې چارواکی وکړای شی د حکومت د نامعقولو هدایتونو مخه ونیولای شی، حتمی او ضروری دی.

پرته له شک څخه چې د امنیتی سکتور د دیموکراتیک کنترول خوندی ساتلو او د سیاسی انحصار د مخ نیوی تر منیځ یو ډیر حساس انډول شته دیٔ. مونږ په پنځم فصل کی د استخباراتی ادارو د رئیسانو د صلاحیتونو په هکله د قانون د ساتونکو احکامو پر ضرورت باندی خبری وکړی چې هغه عبارت دی له : له هغو ادارو څخه د اجراآتو دغوښتلو لپاره د قانون د حدودو ټاکل او د ناوړه استفادو د بربنډولو لپاره د یو خپلواک میکانیزم جوړول.کیدای شی چې د امنیتی ادارو کارکونکی د نامعقول سیاسی انحصار له امله اندیښنه ولری، هغوی باید هغه لاربښوونی په اختیار کی ولری چې د هغو له مخی له ادارو څخه بهر خپلی اندیښنی عنوان کړای شی. په دی اړه د شکایت کونی لپاره باید لاربښوونی موجودی وی (دوهمه برخه، اتم فصل، د غیر قانونی چالچلندونو په هکله رپوټ دی وکتل شی).

قانونی ساتنی

پر امنیتی او استخباراتی ادارو واکمن قانون باید د سیاسی تګلاری په هکله څرګندی او روښانه لاربښونی ولری او د کورنیو ادارو په مسأله کی هغوی باید له سیاسی خپلواکی څخه برخه من وی ترڅو دا امر خوندی وساتل شی چې د پالیسی موضوعات د مسؤلو سیاستوالو له خوا ټاکل کیږی. همدا راز د اجرائیه قوی حقوق باید انډول ولری ترڅو له استخباراتی ادارو څخه د اجرائیه قوی د ناوړه استفادی

مخه ونيوله شی. په دی موخه کیدای شی چی له بیلابیلو قانونی ساتونکو احکامو څخه استفاده وشی. په کانادا، هنګری او آسترالیا کی غوښتنه دا ده چی د وزیرانو هدایتونه باید په لیکل شوی شکل وی (د هنګری مثال دی په ۳۱ چوکاټ کی وکتل شی).

۳۱ چوکاټ:

په هنګری کی د ملی امنیت د اداری کنترول او اداره:

۱۱ برخه

۱ (ب) وزیر د هر کال په نیمایی کی د امنیتی ادارو د رئیسانو په نامه د هغو ادارو د مهمو دندو د ترسره کولو لپاره په لیکل شوی توګه هدایت ورکوی؛ وزیر دمعلوماتو د مقرراتو په هکله چی د حکومت د غړو له خوا لاس ته راغلی دی، د یوی غوښتنی د دایرولو لپاره په لیکل شوی توګه هدایت ورکوی.

سرچینه: د ملی امنیت د خدماتو قانون، ۱۹۹۵و هنګری، ۱۱ برخه

د وزارت د مقام هدایات کیدای شی چی د هغو ادارو څخه بهر هم خپور شی. د بیلګی په توګه، د کانادا قانون وایی چی دعامی خپرونی څخه مخکی باید دغه هدایات د څیرنی یو ارګان ته وړاندی شی.[23] او د آسترالیا قانون وایی چی لازمه ده چی د وزیر هدایت له ورکول کیدو څخه مخکی ترکومه ځایه چی امکان لری ډیر ژر د پلټنی عمومی رئیس ته دی وړاندی شی (۳۲ چوکاټ دی وکتل شی).

۳۲ چوکاټ:

د امنیتی او استخباراتی اداری په اړه د وزیر دندی (آسترالیا)

وزیر دپلټنی عمومی رئیس ته هدایت او لارښونه کوی:

۱ـ دغه برخه د هر هغه هدایت او لارښوونی چی د وزیر له خوا د آسترالیا د مخفی استخباراتی اداری ASIA او د دفاعی زیګنالونو ریاست DSDته کوی، د تطبیق وړ ده.

۲ـ د هدایت او لارښوونی له ورکونی څخه وروسته څومره چی ژرامکان ولری وزیردخپلو لارښوونی یوه نسخه د پلټنی د عمومی رئیس په اختیار کی پریږدی.

۳ـ څومره چی ژر امکان ولری د لارښوونی ورکونی څخه یوه ورځ وروسته، وزیر د خپلو لارښوونو یو نسخه چی د نومړی ورځی څخه مخکی ورکړ شوئ دی او لا تر اوسه د عمل په ډګر کی دئ، باید د پلټنی د عمومی رئیس په اختبار کی پریږدی.

سرچینه: د آسترالیا د پلټنی د ریاست امنیتی او استخباراتی قانون، ۱۹۸۶، ۳۲۸ برخه

د کنترول او انډول په یو لوی چوکاټ کی د آسترالیا استخباراتی قانون ځینی نور ساتونکی احکام هم ټاکلی دی، څرنګه چی د استخباراتی اداری رئیس دنده لری چی د حکومت د مخالفو ګوندونو سیاسی مشرانو ته رپوټ ورکړی.[24] د یادونی وړ ده چی دغه مسأله د یو غیر رسمی امر په توګه د وزیرانو د ناوړه استفادی د مخ نیوی لپاره په نورو ملی قوانینو کی هم په پام کی نیول شوی ده. که چیری په پارلمان کی د مخالفو ګوندونو مشران احساس ونه کړی چی د استخباراتی محرمی حلقی څخه په بشپړه توګه ایستل دی، په امنیتی چارو کی دی دوه اړخیزه چالچلند تعقیب شی. آسترالیا یو مثال دئ چی د پارلمانی دیموکراسی پر بنسټ عمل کوی، که څه هم نظام یی فدرالی دئ. په یو کړکیچن فدرالی ریاستی نظام کی څو مختلف لوبغاړی ګډون لری چی باید هغو ته هم د «دخبرتیا» لپاره رپوټ ورکړای شی.[25] د بوزنیا او هرزګووینا او د بریتانیا د هیوادونو دغه لاندی مثالونه چی د استخباراتی او امنیتی ادارو نورساتونکی احکام بیانوی، په دی موضوع باندی د پوهیدو لپاره په زړه پوری دی. د دغو

احکامو سره نوموړی اداری باید خپل ناپلویتوب تر سوال لاندی را نه وړی او یا د هیواد په دننه کی د سیاسی جریانونو اعتبار ته باید تاوان ونه رسوی (۳۳ او ۳۴ چوکاټونه دی وکتل شی).

۳۳ چوکاټ:

د امنیتی او استخباراتی ادارو د ناپلویتوب لپاره اقدامات

الف ـ د بوزنیا د قانون مثال:

۳۰ ماده

د هغو ادارو کار کونکی باید د سیاسی گوندونو غړی نه وی، هغوی باید له سیاسی گوندونو څخه هدایت وانخلی ، همداراز هغوی باید په کټه لرونکو کارونو یا مشغولیتونو کی چی د اداری په دننه کی د هغوی له کار سره سمون نه لری، لاس پوری نه کړی.

۵۶ ماده

۱ ـ هغه اداره باید سیاسی نه وی، او هغه باید د هیڅ سیاسی گوند، سیاسی سازمان یا رأی ورکونکو د ګټو د پرمختګ، ساتنی یا له مینځه وړلو لامل ونه گرځی.
۲ ـ هغه اداره حق نه لری هغه اعتصابونه، د هغو پلویان، مخالفین یا نور داسی چی د قانون سره سم جوړ شوی او عمل کوی، باید تر پوښتنی لاندی ونه نیسی.
سرچینه: د استخباراتی او امینتی اداری په هکله قانون، بوزنیا او هرزگووینا، ۲۰۰۴

ب ـ د بریتانیا د قانون مثال:

دوهمه برخه د اداری رئیس
۲ ـ (۱) د هغی اداری عملیات د رئیس تر کنترول لاندی دی چی د بهرنیو چارو د وزیر له خوا ټاکل کیږی. (۲) رئیس د هغی اداری د ټولو چارو مسؤل دئ او دا د هغه دنده ده چی دغه لاندی مسائلو ته پاملرنه وکړی:
هغه اداره د هیڅ ډول معلوماتو په لټه کی نه کیږی مګر دا چی د هغی د ماموریت لپاره ضروری وګڼل شی یا هغه اداره هیڅ ډول معلومات نه بربنډوی مګر دا چی د یو ټاکلی مقصد یا د یوجنایی سخت جرم د مخ نیوی او بربنډولو لپاره او یا د جنایی دوسیو لپاره ضروری وی.
(ب) هغه اداره د یو گوند د ګټو د خوندی ساتلو لپاره په هیڅ اقدام لاس نه پوری کوی.
سرچینه: د امنیتی اداری قانون، بریتانیا ۱۹۸۹، دوهمه برخه

د قانون د ساتونکو دریم ډول، څرنګه چی مخکی بیان شول، په اصطلاح «دروازه پرانیستی» پالیسی ده چی د هغی له مخی د هغی اداری رئیس له صدراعظم یا جمهور رئیس سره اړیکه لری. په بریتانیا کی، د بیلګی په توګه، د امنیتی ادارو، پټو استخباراتی ادارو او د مخابراتی اړیکو رئیسان، که څه هم د کورنیو چارو او بهرنیو چارو د وزیرانو په وړاندی مسؤل دی، حق لری چی له صدراعظم سره اړیکه ونیسی.[26]

۳۴ چوکاټ

له صدراعظم سره د استخباراتی اداری د رئیس د اړیکو درلودلوحق (بربتانیا)

د استخباراتی اداری رئیس هر کال د هغی اداری د کار او اجراآتو په هکله صدراعظم او د بهرنیو چارو وزیر ته رپوټ وړاندی کوی او د هغو څخه یو تن او یا دواړو ته هر کله چی وغواړی د هغی اداری د چارو په هکله رپوټ وړاندی کوی.
سرچینه: دوهمه برخه (۴)، د ۱۹۹۴ کال استخباراتی قانون سند، بریتانیا

غوره چالچلند

- استخباراتی قانون باید د وزیرانو له خوا د ناوړه استفادو د مخ نیوی او د هغو ادارو د سیاسی کولو پرضد ساتونکی احکام ولری. په دی لاره کی د قانون بیلابیل ساتونکی احکام کیدای شی چی په پام کی ونیول شی. د بیلگی په توگه، د وزیر ټول هدایتونه په لیکل شوی توگه وړاندی شی او یا هغه له اجرائیی څخه بهر یو پلټونکی ارگان ته د څیړینی لپاره وسپارل شی. بل دا چی په پارلمان کی مخالفو گوندنو ته د استخباراتو د چالچلندونو په هکله معلومات ورکړی؛
- استخباراتی اداری باید د یوه سیاسی گوند په گټه کار ونه کړی؛
- استخباراتی اداری باید اعتصابونه، د حکومت پلویان یا مخالفین چی د یو دیموکراتیک جریان غړی دی او د قانون سره سم جوړ شوی او عمل کوی تر پوښتنی لاندی ونه نیسی.

د دریمی برخی لمن لیکونه ـ د اجرائیی نقش

1. د کانادا د استخباراتی اداری د قانون سند
Intelligence Service Act, Canada, R.S. 1985
2. د هالند د ۲۰۰۲ کال د استخباراتی او امنیتی اداری د قانون سند، ۲ ماده
Intelligence and Security Services Act 2002, Netherlands, Art. 2

3. د امنیتی او استخباراتی اداری د ۲۰۰۴ کال قانون، بوزنیا او هرزگووینا، ۸ او ۹ ماده
Law on the Intelligence and Security Agency 2004, Bosnia and Herzegovina, Art. 8 and 9
4. د امنیتی او استخباراتی اداری د ۲۰۰۴ کال قانون، بوزنیا او هرزگووینا، ۱۰ماده
Law on the Intelligence and Security Agency 2004, Bosnia and Herzegovina, Art. 10
5. د امنیتی او استخباراتی اداری د ۲۰۰۴ کال قانون، بوزنیا او هرزگووینا، ۲۷ ماده
Law on the Intelligence and Security Agency 2004, Bosnia and Herzegovina, Art. 27.
6. د کانادا د استخباراتی امنیتی اداری د قانون سند، ۱۹۸۴، ۱۳ پانه
Canadian Security Intelligence Service Act 1984, s. 13.
7. د آسترالیا قانون د هغه هیواد د پټو او امنیتی ادارو له مسؤلو وزیرانو او د دفاعی زیګنالونو د اداری له مسؤل وزیر څخه غواړی چی د هغو ادارو د رئیسانو په نامه چی د آسترالیایی وګړو په هکله معلومات ټولوی لیکل شوی هدایات صادر کړی: د ۲۰۰۱ کال د استخباراتی اداری د قانون سند، ۸(۱) پانه
Australian legislation requires the ministers responsible for ASIS [Australian Secret and Intelligence Services], and the responsible Minister in relation to DSD [Defence Signals Directorate, the Department of Defence], to issue written instructions to the agency heads dealing with situations in which the agencies produce intelligence on Australians: the Intelligence Services Act 2001, s. 8(1).

8. د امریکی د متحده ایالاتو د اجرائیه قوه باید د جمهوری ریاست له خوا کنترول شی: « پرته له CIA څخه (یا د امریکی د متحده ایالاتو د کانګرس له خوا د اعلان شوی جنګ په وخت کی د هغه هیواد وسلوال ځواکونه یا د هغی یوی دوری چی کانګرس ته د جمهور رئیس له خوا د جګړی د صلاحیتونو د پریکړی له مخی د یو رپوټ وړاندی کونی سره قانونیت لری [87Stat.855]) بل هیڅ اداره حق نه لری چی په کومو خاصو عملیاتو لاس پوری کړی، یواځی جمهور رئیس کولای شی چی پرته له نوموړو ادارو څخه بله کومه یوه اداره د خاصو عملیاتو لپاره وګماری.
The US Executive order asserts a measure of Presidential control: 'No agency except the CIA (or the Armed Forces of the United States in time of war declared by Congress or during any period covered by a report from the President to the Congress under the War Powers Resolution [87 Stat. 855]) may conduct any special activity unless the President determines that another agency is more likely to achieve a particular objective.'
9. د نړیوالو بشری حقوقو د مفاهیمو د لارښوونی کتاب

Condė, H. V., A Handbook of International Human Rights Terminology, (Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 2004), p. 111.
10. د ملګرو ملتو دعمومی مجمع پریکړی او سندونه......

UN GA Res. 2200 A (XXI), 21 UN GAOR Supp. (no 16.) at 52, UN Doc. A /6316 (1966), entered into force 23 March 1976.
11. مجمع عمومی ملل متحد UN GA RS 39/46, 39 GAOR Supp. (no 51) at197, UN Doc. A/39/51 (1985), entered into force 26 June 1987.
12. د بشری حقوقو لپاره د ملګرو ملتو عالی کمیساری، د بشری حقوقو د نړیوالو ژمنو د اصولو تصویب په دغی انترنتی پاڼه کی میندلای شی:
Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Status of Ratification of the Principal International Human Rights Treaties (as of 09.06.2004), available online at: <http://www.unhchr.ch/pdf/report.pdf<
13. آیرلند، بریتانیا، قضاوت، د بشری حقوقو اروپایی محکمه، ۹۶ پاڼه، دغه لاندی انترنتی پاڼه:
Ireland v. United Kingdom, Judgement, European Court of Human Rights, p. 96, available at: <http://hudoc.echr.coe.int/Hudoc1doc/HEJUD/sift/91.txt.<
14. دغه د وزیرانو له خوا ټاکل مقررات شوی چاپ شوی او په انترنتی پاڼه کی موجود دی:
These rules made by the ministers have been published and are available online at
> http://www.asis.gov.au/rules_to_privacy.html.<
15. یادونه، د نمونی په توګه، د بلغاریا د اساسی قانون ۸۵ ماده: هغه موافقی چی پوځی یا سیاسی خصوصیات ولری باید د پارلمان له خوا تصویب شی.
Note, for example, Art.85 of the Constitution of Bulgaria which requires parliamentary approval for treaties with military or political implications.
16. دغه لیکنی دی وکتلی شی ....
See Richelson, J., Ball, D., The Ties That Bind, (London: Allen & Unwin, .(1990
17. د تروریزم پر ضد د مبارزی په هکله د اروپا د شورا اعلامیه
EU Council Declaration on Combating Terrorism, Brussels, 25 March 2004, p. 13. Available online at: <http://www.delrus.cec.eu.int/en/news_561.htm<
18. د تروریزم پرضد د مبارزی په هکله د متحده ایالاتو او د اروپا د اتحادیی ګډه اعلامیه
US-EU Declaration on Combating Terrorism, Signed in Shannon, Ireland in June2004, available online at:
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040626-5.html<
19. د بیلګ په توګه د بوزنیا او هرزګووینا قانون دی وکتل شی، ۶۴ ماده حکم کوی: مخکی له دی چی د هغه هیواد استخباراتی اداره د بل هیواد له امنیتی او استخباراتی ادارو سره کومه معامله پیل کړی ، باید اجرائیه قوه د هغی پریکړه وکړی (سر بیره پردی مخکی له دی چی د یو بهرنی دولت له یو ارګان، نړیوالو سازمانونو، یا کوم بل بهرنی بنسټ سره معامله کیږی، د بهرنیو چارو له وزیر سره باید مشوره وشی). اجرائیه دنده لری چی استخباراتی کمیټی ته له ټولو دا ډول موافقو څخه خبرتیا ورکړی.
See for example Bosnia and Herzegovina law, Article 64 which requires approval from the Chair, before the Agency enters into an arrangement with intelligence and security services of other countries. (Additionally, the Minister for Foreign Affairs must be consulted before an arrangement is entered with an Institution of a foreign State, an international organisation of states or an

institution thereof). The Chair is obliged to inform the Intelligence Committee of all such arrangements.

20. د ملکی او سیاسی نړیوالو حقوقو په هکله دی د بشری حقوقو د کمیتی تفسیر وکتل شی:
See: the Human Rights Committee interpretation of the International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR General comment 20, para. 12, 10 March 1992, supra, note 188; Guideline 16 of the UN Guidelines on the Role of Prosecutors (Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, September 1990).
21. د جینوا د منشورپه ۹۹ ماده کی داسی راغلی دی: دجګړی هیڅ یرغمل باید له جسمی او روحی لحاظه تر فشار لاندی ونه نیول شی چی په هغه جرم کی چی دی پری تورن دئ اعتراف وکړی.د جینوا د څلورم منشور ۳۱ ماده: تر ساتنی لاندی خلک باید فشار لاندی ونه نیول شی تر څو له هغو او د هغو له لاری له دریم اړخ څخه معلومات لاس ته راوړل شی؛
له ربړونی، بیرحمیو، غیر انسانی چالچلندونو، سپکاوی او داسی نورو سزاګانو څخه د خلکو د ساتنی لپاره دی ۱۲ ماده وکتله شی؛
د نړیوالی جنایی محکمی په هکله د روم د پریکړی ۶۹ (۷) ماده؛ ۲۷ اصل، په توقیف یا بندیخانی کی د خلکو د ساتنی لپاره د ملګرو ملتو د اصولو ارګان
Article 99 of the Third Geneva Convention stipulates: ‘No moral or physical coercion may be exerted on a prisoner of war in order to induce him to admit himself guilty of the act of which he is accused’. Article 31 of the Fourth Geneva Convention: ‘No physical or moral coercion shall be exercised against protected persons, in particular to obtain information from them or from third parties.’
See also Article 12, Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment; Article 69(7) of the Rome Statute of the International Criminal Court; Principle 27, UN Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment.
22.
Lord Justice Neuberger (dissenting) in A and others v Secretary of State for the Home Department, Court of Appeal (Civil Division), [2004] EWCA Civ 1123.
23. د بیلګی په توګه ودی کتل شی : د کانادا د ۱۹۸۴ کال د امنیتی او استخباراتی خدمتونو قانون، ۶(۲) پاڼه، دغه احکام وایی: د کانادا د امنیتی او استخباراتی ادارو په نامه د وزیر لیکل شوی هدایت د استخباراتی امنیتی چارو د څیړنی کمیتی ته دی وسپارل شی. په آسترالیا کی د استخباراتی خدماتو د ۲۰۰۱ کال د قانون د ۸ (۲)برخی له مخی د آسترالیا د پټو او استخباراتی خدماتو مسؤل وزیران، د دفاعی زیګنالونو د اداری مسؤل وزیر او دفاع اداره صلاحیت لری چی لیکل شوی هدایتونه صادر کړی او د هغو ادارو د رئیسانو له خوا د عمل په ډګر کی پلی کړای شی.
See, for instance: CSIS Act 1984, s. 6(2), requiring written instruction issued by the Minister to the Director of CSIS to be given to the Security Intelligence Review Committee. In Australia under the Intelligence Services Act 2001, section 8(2), the ministers responsible for ASIS (Australian Secret and Intelligence Services), and the responsible Minister in relation to DSD (Defence Signals Directorate, the Department of Defence), may give written instructions which must be observed by the agency heads.

24. د استخباراتی خدماتو د قانون سند، آسترالیا ۲۰۰۱، ۱۹ برخه
Intelligence Services Act, Australia 2001, Section 19.

25. د بوزنیا او هرزګووینا مثال د هغه هیواد د نوی قانون له ۶ مادی څخه وګوری:
» د دغه قانون له مخی د خپلو دندو د ترسره کولو لپاره، هغه اداره دغه لاندی چارواکی او ارګانونه د استخباراتی موضوعاتو څخه خبروی، هم په خپل نوښت او یا د هغو چارواکو او ارګانونو په غوښتنه د بوزنیا او هرزګووینا جمهور رئیس (ډله ایز جمهوری ریاست)، د وزیرانو د شورا رئیس، د بهرنیو چار وزیر،د امنیت وزیر، د دفاع وزیر، جمهور رئیسان، د فیدراسیون او د سرپسکا دجمهوریت د جمهور رئیس مرستیالان او صدراعظمان، د فیدراسیون او د سرپسکا د کورنیو چارو وزیران، د بوزنیا او هرزګووینا د پارلمانی اسامبلی د استازو د مجلس رئیس او د هغه مرستیالان، د فیدراسیون د مجلس د استازو رئیس او د هغه مرستیالان، د خلکو د مجلس د فیدراسیون رئیس او مرستیالان او همداراز د بوزنیا او هرزګووینا د پارلمانی اسامبلی استخباراتی کمیته.

Note the example of Bosnia and Herzegovina from Article 6 of the new legislation:
‘As necessary to fulfil its duties under this Law, the Agency shall keep the following officials and bodies informed of intelligence matters in a timely manner, both upon its own initiative and upon the request of the latter: the Presidency of Bosnia and Herzegovina (collectively) (hereinafter: the Presidency), the Chair of the Council of Ministers, the Minister of Foreign Affairs, the Minister of Security, Minister of Defence, the Presidents, Vice-Presidents and Prime Ministers of the Federation and Republika Srpska, the Ministers of Interior of the Federation and Republika Srpska, the Chair and Deputy Chairs of the House of Representatives of the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, the Chair and Deputy Chairs of the House of Peoples of the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, the Speaker and Deputy Speakers of the Republika Srpska National Assembly, and the Chair and Deputy Chairs of the Federation House of Representatives, the Chair and Deputy Chairs of the Federation House of Peoples, as well as the Security-Intelligence Committee of the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina (hereinafter: Security-Intelligence Committee).
26.د ۱۹۸۹ کال د امینی خدماتو د قانون سند، ۲ (۴) پانه، د ۱۹۹۴ کال د استخباراتی خدماتو قانون، ۲ (۴) او ۴ (۴) پانه.
Security Service Act 1989, s. 2(4); Intelligence Service Act 1994, s. 2(4), 4(4).

څلورمه برخه

د پارلمان نقش

څوارلسم فصل

په کومو حالتونو کی پارلمانی څارنی ته اړتیا ده

د امنیتی سکتور څارنه یوائی د حکومت په انحصار کی پاتی کیدای نه شی، چی په دی صورت کی ناوړه استفاده هرمرو ده. ډیری وخت پارلمان د قانون جوړونی د دندی تر څنګ د حکومت فعالیتونو ته هم کتنه کوی.

د دیموکراسی په نظام کی د حکومت دفعالیتونو هیڅ برخه (د امنیتی او استخباراتی سکتور په ګډون) د پارلمان پر مخ تړلی پاتی کیدای نه شی. د پارلمان کتنه او پاملرنه په حقیقت کی د دولت یو بنسټ ته قانونیت ورکوی او هغه په دیموکراتیکه توګه ځواب ورکونی ته اړوی. پارلمان په دی برخه کی مرسته کوی چی امنیتی او استخباراتی سازمانونه د دولت په خدمت کی وی او له اساسی قانون څخه ساتنه وکړی، نه دا چی هغه د یوی خاصی ډلی یا ګوند د ګټو په خدمت کی وی. مناسبه څارنه له سیاسی لحاظه د امنیت لپاره یوه خوندی دوه کرښی لرونکی لاره پرانیځی. د یوی داسی لاری پرانیستو سره نه یوائی دولت ته ګټه رسیږی بلکه خپله هغو ادراو ته هم. د پارلمانی غړو مداخله کولای شی چی سړی ډاډه شی چی آیا په امینتی او استخباراتی چارو کی د خلکو له پیسو څخه معقول او سمه استفاده کیږی.

خو بیاهم پارلمانی څارنی سره ځینی خطرات جوخت دی. هغه دا چی، کیدای شی چی امنیتی سکتور په ګوندی سیاسی شخړو کی ګیر پاتی شی، کیدای شی چی د پارلمانی غړو له یو بی ځایه اقدام سره د عامو خلکو تر مینځ د امنیتی او استخباراتی ادارو په خلاف احساسات راوپاریږی او د ناحقو تورونو او توطئو لامل وګرځی. په پای کی کیدای شی چی خلک او مطبوعات له وضعی څخه یوه غلطه انګیرنه وکړی او ښایی په پارلمانی غړو باندی د استخباراتی او امنیتی ادارو د کارکونکو د ناوړه اعتماد سبب شی. د حساسو معلوماتو د پرانیستلو یا هغو ته لاره میندلو لپاره هلی ځلی چی د قانون جوړونکي هغو ته د لاس رسیدنی امتیاز لری، د پوځی او امنیتی عملیاتو اغیزمنتوب ته تاوان رسوی.

په اغیزمنه توګه د امنیت څارنه د سیاست والو لپاره یو رنځ ورکونکی او ګران کار دئ، ځکه ډیری امنیتی عملیات په پټه توګه سرته رسول کیږی. حساسی پارلمانی څیړنی په حقیقت کی پارلمان ته د شواهدو او اسنادو د وړاندی کولو لپاره د یوی ډاډمنی فضا غوښتنه کوی. د ضروری اسرارو ساتنه ښایی د پارلمان داستخباراتی کمیتو دغړو او د نورو تر مینځ لانجی پیدا کړی. هغه کسان چی اسرارو ته لاس لاری یا په اصطلاح د محرمی حلقی غړی دی د پارلمان د نورو غړو چی اسرارو ته لاس نه لری حسادت راوپاروی. په همدی وجه خورا مهمه ده چی د اسرارو محرمی حلقی ته هغه کسان وټاکل شی چی د پارلمان د ټولو غړو له اعتماد څخه برخه من وی.

په دیموکراتیکو ټولنو ګی د پارلمان له خوا د امنیتی او استخباراتی اداری څارنه یوه منل شوی پدیده ده. ۳۵ چوکاټ د امریکا، اروپا او افریقا په وچو کی په ۷ هیوادونو کی پراستخباراتی او امنیتی برخو باندی د پارلمانی څارنی صلاحیتونه او جوړښتونه څرګندوی. د دغه چوکاټ ډیری مسایل په راتلونکو فصلونو کی تر بحث لاندی نیول شوی دی.

۳۵ چوکاټ:

په ځینو هیوادونوکی د بهرنیو او پارلمانی څارنو پرتله کول

۱- هیواد	۲ - د څارنی د ارګان اختیارات	۳- دڅارنی د ارګان د بودجه یی کنترول صلاحیتونه	۴ - د څارنی د ارګان ډول، غړیتوب، تصفیه، د څارنی د ارګان ټاکل	۵ - د احضار صلاحیتونه	٦ - د مخکی له مخی خبرتیا غوښتنه
الف - ارجنتاین	د وګړو د شکایتونو په ګډون د هغو ادارو د قانونیت او اغیزمنتوب څیړنه	ژوره څیړنه او د صلاحیتونو اجازه	د پارلمان څارونکی ارګان د پارلمان ۱۴ غړو څخه ټاکل کیږی. د هغو په هکله امنیتی پلټنه نه شته.	نه لری	په قانون کی تنظیم شوی نه دی
ب - کانادا	د کانادا د امنیتی او استخباراتی څیرونو کمیته د هغو ادارو په اغیزمنتوب او قانونیت باندی غور کوی.	د کانادا د امنیتی او استخباراتی څیرونو کمیته رسمی صلاحیتونه نه لری، یواځی د کانادا د استخباراتی او امنیتی ادارو په بودجه باندی تبصره کولای شی.	د بهرنیو خپلواکوکارپوهانو د څارنی د ارګان له ۵ غړو څخه جوړ شوئ او د صدراعظم له خوا ټاکل کیږی. دغو غړو د خپل دندی لپاره لوړه کړی ده.	هو ، لری	مخکی له مخکی خبرتیا لازمه ده.
ج - ناروی	د څارنی ارګان تر زیاتی کچی د هغو ادارو په قانونیت او همداراز د بشری حقوقو په ساتنی باندی غور کوی.	د بودجی د څارنی دنده په غاړه نه لری.	د بهرنی کارپوه دپارلمانی څارنی ارګان؛ له ۷ غړو څخه (غیر پارلمانی غړی) جوړ شوی، خو د پارلمان له خوا ټاکل کیږی.	هو، لری. ټول هغه کسان چی د کمیتی په وړاندی احضار کیږی، باید د هغی سره سم عمل وکړی.	استخباراتی اداری اجازه نه لری چی د راتلونکو عملیاتو په هکله له کمیتی سره مشوره وکړی.
دال - پولند	د استخباراتی او امنیتی ادارو څارنه، قانونیت، پالیسی او نړیوالی همکاری. اغیزمنتوب تر پلټنی لاندی نه دی نیول شوی.	کمیسیون د هغو ادارو د بودجی مسوده او اجرآآت تر غور لاندی نیسی.	پارلمانی څارونکی ارګان، د پارلمان ۹ غړی د پارلمان له خوا ټاکل کیږی. هغوی باید د یوی امنیتی پلټنی له نظره تیر شی.	وجود نه لری.	کوم قانونی مکلفیت وجود نه لری.
هـ - جنوبی افریقای	د هغه د څارنی صلاحیتونه له قانون، فعالیتونو د هغی اداری د مالی چارو او د لګښتونو د تنظیمولو څخه عبارت دی.	دغه کمیته د استخباراتی خدماتو بودجه نه څاری، خو د هغی د صلاحیتونو په حدودو کی د هغو ادارو مالی منجمنت هم شامل دی.	پارلمانی څارونکی ارګان، دغه کمیته د پارلمان له ۱۵ غړو څخه جوړه شوی او د جمهور رئیس له خوا ټاکل کیږی. دغه غړی د یو امنیتی پلټنی له نظره تیریږی.	هو، وجود لری.	کوم قانونی مکلفیت وجود نه لری.
و - بریتانیا	د M16,M15 اوGCHQ پر مالی، اداری ، پالیسی او د هغو پر اغیزمنتوب باندی کتنه. دغه ارګان د قانونیت پلټنه نه کوی.	دغه کمیته د عامه محاسبی د کمیتی له رئیس سره یو ځای مالی مسایل تر غور لاندی نیسی او رسمی صلاحیتونه نه لری.	پارلمانی څارونکی ارګان ۹ غړی لری چی د صدراعظم له خوا ټاکل کیږی.	وجود نه لری	کوم قانونی مکلفیت وجود نه لری.
ز - متحده ایالات	د ټولو استخباراتی ادارو ارزونه او څیرنه. د لوړپوړو چارواکو د ټاکلو تصویب. د هغو ادارو قانونیت او اغیزمنتوب پلټل کیږی.	د څارنی دواړه کمیتی له بودجه یی صلاحیتونو څخه برخه منی دی.	د کانګرس دوه څارونکی کمیتی د استازو د مجلس (اولسی جرګی) له ۲۰ اود سنا د مجلس (مشرانو د جرګی) له ۱۷ غړو څخه د استازو د مجلس او د سنا د مشرانو له خوا ټاکل کیږی.	هو، په دواړو کمیتو کی	هو، پرته له استثنایی بیړنیوحالتونو کی چی هغه اداری کولای شی تر دوو ورځو پوری ریوټ ورکونه وځنډوی.

۳۵ ام چوکاټ په دغو ۷ دیموکراسیو کی د مسایلو اوسنی حالت ښیی. د یادونی وړ ده چی پر استخباراتی او امنیتی ادارو پارلمانی څارنه یوه نوی پدیده ده، حتی په ټینګو او ثبات لرونکو دیموکراسیو کی.[1] د ۱۹۷۰ لسیزی په نیمایی کی په لیبرال دیموکراسیو کی د استخباراتی او امنیتی ادارو د سرغړونو او قانونی ضد چالچلندونو بربنډول پیل شول، دا کار د دی لامل وګرځید چی په ټوله نړی کی د پارلمانی څارنی په نوښت لاس پوری شی.[2] له هغی وروسته امریکا متحده ایالاتو ، آسترالیا او کانادا په ۱۹۷۹ او ۱۹۸۴ کلونو کی د پارلمانی څارنی لپاره قوانین وټاکل.[3] د انګلو- ساکسن په نړی کی (که څه هم په خپلی بریتانیا کی دا اصلاحات تر ۱۹۸۹ کلونو پوری هم پیل شوی نه ؤ) له پیل سره په اروپا کی په ۱۹۸۰ او ۱۹۹۰ لسیزه کی په امنیتی او استخباراتی ادارو کی د اصلاحاتو څپه په خوځیدو راغله. څرنګه چی په دنمارک په ۱۹۸۸، په اطریش کی په ۱۹۹۱، په رومانیا کی په ۱۹۹۳ ، یونان کی په ۱۹۹۴، په ناروی کی په ۱۹۹۶، په ایتالیا کی په ۱۹۹۷ کی دغه اصلاحات په لاره واچول شول.[4] د اروپا شورا او د لویدیځی اروپا اتحادیی له دغو بدلونونو څخه ملاتړ وکړ. [5] خو له اروپا څخه بهر دغه پرمختګ ډیر کمزوری ؤ، که څه هم ځینی استثناوی شته دی، د بیلګی په توګه په ارجنټاین او جنوبی افریقا کی.

پنځلسم فصل

د پارلمانی څارنی
د ارګانونو واک او اختیار

نړیوال نورم دا دی چی پارلمان د ټولو امنیتی او استخباراتی ادارو لپاره یو څارونکی ارګان جوړوی. دغی ډول څارنی ته «د څارنی وظیفوی لاره» وایی. حال دا چی یو بل ډول څارنه هم شته چی ورته «دڅارنی سازمانی لاره» وایی. دا هغه یوه طریقه ده چی د یوی خاصی اداری لپاره د څارنی څو ارګانونه ګمارل شوی وی. وظیفوی لاره د څارنی لپاره ډیری آسانتیایوی برابروی، ځکه د دغی طریقی له مخی د استخباراتی برخی بیلابیلی برخی له نژدی یو بل سره کار کوی. که چیری د څارنی یو ارګان د «سازمانی لاری» په بنسټ جوړ شوی وی، دا خطر موجود دئ چی د پلټنی بهیرله خنډونو سره مخامخ شی، په خاصه توګه کله چی مسأله په هغو معلوماتو باندی وی چی د قانون له حدودو څخه بهر د یوی اداری له خوا میندل شوی وی او یا لاس ته راوړل شوی وی.

خو په دغی طریقی څخه ځینی استثناوی هم موجود دی. د امریکا متحده ایالاتو د استازو او د سنا په جرګو کی د استخباراتی او امنیتی څارنی لپاره ځانګړی کمیتی موجودی دی، هر یو خپل ځانګړی قانونی صلاحیتونه لری. په بریتانیا کی د استخباراتی او امنیتی کمیتی قانونی حدود یواځی د استخباراتی ارګانونو د یوی برخی لپاره دی (د دفاعی استخباراتی غړی، د استخباراتو ګډه کمیته او ملی جنایی استخباراتی خدمات د قانون په دی حدودو کی شامل نه دی) خو په عمل کی او د حکومت په همکاری، امنیتی او استخباراتی کمیته د هغو د کارونو پلټنه کوی.

په عمومی توګه دوه لاری شته دی چی په قانون کی پارلمانی څارنی ته نقش ورکړای شی. لومړی لاره دا ده چی د قانون پراخ حدودو وټاکل شی او بیا مشخصو موضوعاتو ته چی ښایی د هغو د څیړنی غوښتنه و نه شی، تفصیل ورکړای شی. د دغی طریقی مثالونه کولای شوو چی د بریتانیا او آسترالیا په قوانینو کی ولټوو.[6] دوهمه طریقه دا ده چی د بیلا بیلو دندو یو هر اړخیز فهرست جوړ شی، څرنګه چی په ۳۶ چوکاټ کی لیدل کیږی (دغه مثال په استخباراتی مسایلو کی د امریکا د سنا د ټاکل شوی کمیتی څخه اخیستل شوی دئ).

بله مهمه اندیښنه دا ده چی باید وکتل شی چی آیا د څارنی ارګان باید داسی یو بنسټ وی چی کولای شی د استخباراتی عملیاتو د جزئیاتو ارزونه وکړی او که د هغه دنده یواځی د هغو ادارو د پالیسیو او مالی موضوعاتو پوری محدودیږی (۳۷ چوکات دی وکتل شی). د آلمان پارلمان، Bundestag، د څارنی پارلمانی جرګه ګی ته هم د غور او ارزونی او هم په عملیاتی چارو کی صلاحیت ورکړی دی. کله چی د استخباراتی ادارو د پالیسیو په هکله خبری کیږی، مقصد دا دئ چی هغو څرنګه د عمل په ډګر کی چلند کړی دی. د آلمان د پارلمان د څارنی جرګه ګی له دغو چالچلندونو اود هغو د پلی کولو له څرنګوالی څخه په بشپړ توګه خبر لری. همداراز د آلمان د پارلمان د څارنی جرګه ګی ته باید د استخباراتی اپراتیفی او هغه نور استخباراتی مسایلو چی ډله ایزی رسنیی یی لاس ته راوړی، په هکله معلومات ورکړ شی. همداراز نوموړی جرګه ګی باید د هغو مهمو تصمیمونو په هکله خبرتیا ولری چی د هغو ادارو چالچلندونو ته بدلون ورکوی.[7]

۳۶ چوکاټ:

د پارلمان د څارنی ارگان لپاره د دندو یو هراړخیز فهرست

۱۳ برخه:
الف ـ ټاکل شوی کمیته د لاندو موضوعاتو په پام کی نیونی سره خپلی څیړنی سرته رسوی:
۱ـ د متحده ایالاتو د بهرنی استخباراتی ادارو د تحلیلی توانمندی کیفیت او د لا زیاتو تحلیلی استخباراتو د شاملو او د پالیسیو د بیان لپاره امکانات؛
۲ـ استخباراتی فعالیتونو ته د اړیکو درلودلو لپاره د اجرائیه څانگو او ادارو لپاره د صلاحیت حدود او خصوصیت او د هری استخباراتی اداری او څانگی لپاره د یو بنسټ جوړول؛
۳ـ د اجرائیی په برخه کی د استخباراتی فعالیتونو تنظیمول ترڅو د اجراآتو اغیزمنتوب، څارنه او د استخباراتی فعالیتونو ځواب ورکونه تر غور لاندی ونیول شی؛ د تکراری یا ورته کارونو کمول، د استخباراتی ادارو د کارکونکو روحیه غښتل کول؛
۴ـ د پټو او ځمکی لاندی فعالیتونو په لاره اچول او هغه چالچلندونه چی د هغو پر بنسټ د نوموړو فعالیتونو په هکله کانگرس ته رپوټ ورکول کیږی؛
۵ـ د قانون ، د سنا د مقرراتو او چالچلند او یا د اجرائیی د هر فرمان، حکم یا مقرراتو لپاره د تعدیل غوښتنه ترڅو د استخباراتی اسرارو ساتل اصلاح کړای شی او د هغومعلوماتو د ښکاره کولو لپاره لاره اوارول چی د هغو د پټ ساتنی لپاره مهم دلیل نه وی.
۶ـ د استخباراتی فعالیتونو په هکله د سنا د مجلس د یوی کمیتی د جوړولو لپاره غوښتنه؛
۷ـ د استخباراتی فعالیتونو په هکله د سنا او استازو د مجلس د یوی گډی کمیتی د جوړولو لپاره غوښتنه؛
۸ـ د استخباراتی فعالیتونو لپاره د بودجی منظوری؛
سرچینه: د استخباراتو په هکله د امریکا د سنا د ټاکل شوی کمیتی مقررات

۳۷ چوکاټ:

د پارلمانی څارنی عناصر (آلمان)

لومړی برخه (۱)
د اساسی قانونی د ساتنی لپاره د فدرال د دفتر(Bundesamt für die Verfassungsschutz) د فعالیتونو، د پوځی استخباراتی خدماتو د ساتنی(Militärischer Abschirmdienst) او د فدرال استخباراتی خدماتو(Bundesnachrichtendienst) د فعالیتونو په پام کی نیونی سره فدرال حکومت د پارلمانی څارنی جرگه گی تر صلاحیت لاندی دی.

دوهمه برخه
د فدرال حکومت مکلف دئ چی د هغو ادارو چی په لومړی برخی کی یی نومونه واخیستل شول دفعالیتونو په هکله او همداراز د ځانگړو فعالیتونو په هکله د پارلمانی د څارنی جرگه گی ته مفصل معلومات ورکړی. د هغی جرگه گی د غوښتنی له مخی د فدرال حکومت د نورو فعالیتونو په هکله هم معلومات ورکوی.

دوهمه الف برخه
د معلوماتو د چمتو کولو د دندی د یوی برخی په توگه د فدرال حکومت، البته د غوښتنی په صورت کی، باید د پارلمان د څارنی جرگه گی ته اجازه ورکړی چی د استخباراتی ادارو سندونه او دوسیی=>

وپلټي او د هغو له کارکونکو سره خبری وکړی، سربيره پر دی له هغو ادارو څخه د ليدنی کتنی لپاره جرګه ګی ته امکانات برابر کړی.
سرچينه: د فدرالی آلمان د استخباراتی فعاليتونو د پارلمانی څارنی لپاره قانون. د پارلمانی څارنی د جرګه ګی د قانون سند، آلمان، اپريل ۱۹۷۸
(په نوموړی متن کی د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۹ کلونو بدلونی هم شاملی دی، د دوهمی الف برخی)

د پارلمانی څارنی يو ارګان چی د استخباراتی عملياتو د پلټنی صلاحيت لری، له ډير زيات اعتبار څخه برخه من دئ او کيدای شی چی هغه نور صلاحيتونه هم ورکړای شی (د بيلګی په توګه، د شواهدو د چمتو کولو لپاره د هغو ادارو مجبورول). خو کيدای شی چی د ځينو د کولو ځرنګوالی او يا داچی کوم مسايل بايد پارلمان يا خلکو ته د خبرتيا لپاره وړاندی شی، له خنډونو سره مخامخ شی. په دی حالت کی د پارلمان د څارنی ارګان ښايی په يوی محرمی حلقی کی فعاليت کولو ته مجبور شی. د دی کار پايله دا ده چی د پارلمان د څارنی د ارګان او د نورپارلمانی غړو تر مينځ يو خنډ رامينځ ته کيږی. خو که چيری هغه ارګان له خپلواکی او د بيان له ځرګندولو څخه برخه منی وی، ښايی چی د هغه قانونيت ته کوم تاوان ونه رسيږی. سره له دی هم پارلمان او خلک مجبوره دی چی تر يوی کچی پوری باور ولری چی د سندونو او شواهدو له نه چمتو کولو سره سره، پر استخباراتی مسايلو باندی څارنه سرته رسيدلی ده. دوهم خطر دا دی چی د څارنی يو ارګان له دا ډول يو ځانګړتوب سره کيدای شی چی هغو ادارو ته نژديوالی ومومی چی پر هغه باندی د څارنه مسؤليت لری. د بيلګی په توګه، که څه هم دا يو ښه کار دی چی د استخباراتی عملياتو له پلی کولو څخه مخکی دی د پارلمان د څارنی ارګان ته خبر ورکړ شی، خو دا ډول خبرتيا کيدای شی چی د عملياتو په نسبت د څارنی د ارګان د ګوت نيونو مخه ونيسی.

د دی خنډ چاره دا ده چی د پارلمان د څارنی د ارګان ماموريت يوائی پاليسيو او مالی موضوعاتو پوری محدود شی. دا هغه موضوعات دی چی په ډيری اسانی سره په عامه صحنه کی د ملی ګټو لپاره په ډير لږو محدويتونو سره تر غور او ارزونی لاندی ونيول شی(که څه هم د بودجی په هکله د تفصيلاتو خپرول ښايی د ملی ګټو د ساتنی لپاره مخکی له مخکی قضاوت وی). خو دغه وروستی لاره چاره هم د پارلمانی څارنی له اصلی دندو څخه هم يو ډول انحراف دی او هغه دندی دا دی: په دی هکله ډاډ ميندل چی د حکومت پاليسی په يوی تاکلی برخی کی په سمه توګه پلی کيږی. د عملياتو د تفصيلاتو په هکله د معلوماتو له درلودلو څخه پرته، د څارنی يو ارګان نه شی کولای چی دامنيتی او استخباراتی ادارو له خوا د حکومت د پاليسيو د پلی کولو د اغيزمنتوب څخه خبرتيا وموهی. همدا مسأله د موضوعاتو د قانونی توب د څارنی او هم بنسټيزو حقوقو ته(په ځينو هيوادونو کی دغه دندی د پارلمانی څارنی ارګان ته سپارلی شوی دی) د هغو ادارو د درناوی په هکله صدق کوی. په پارلمانی څارنی کی دغه ډول چلند ښايی د زيات اعتبار څخه برخه من نه وی، مګر دا چی هغه د اړوندی اداری د چلند په هکله پر ځينو شواهدو ولاړ وی.

نتيجه دا چی، محرمه حلقه يا د محرميت خنډ د پارلمانی څارنی د طرحی لپاره يو ستره ستونزه ده؛ د محرمی حلقی په دننه کی ښايی څارنه اغيزمنه ښکاره شی خو حقيقت ښايی داسی نه وی، له حلقی څخه بهر پارلمانی څارنه ښايی د هغو ادارو له عملياتو سره موازی په عمل لاس پوری کړی، خو ښايی د هغو ادارو له عملياتو سره هيڅکله ربښتينی تماس نه وی ميندلی.
د دغی ستونزی د حل لپاره کيدای شی چی مختلفی ستراتيژی طرحه شی. يوه له هغو څخه دا ده چی ځينی ځانګی او يا دفترونه جوړ شی چی له محرمی حلقی څخه جلا د پارلمان په استازيتوب عمل وکړی او بيا د پارلمان د څارنی ارګان ته ريوټ ورکړی. په ځينو هيوادونو کی د عمومی پلټونکی دغه دندی په غاړه اخلی (که څه هم هغوی د اجرائيی د څارنی د غښتل کولو لپاره هم دنده لری. ۲۲ فصل دی وکتل شی).

یوبل متود دا دئ چی ډیر ژر په لږ وخت کی د عملیاتی موضوعاتو یو فهرست د پارلمان د څارنی ارګان ته وړاندی شی (هغه یو ارګان ته چی په اړونده ساحه کی د هغه تخصص پیژندل شوی وی)، دا کار کیدای شی چی خپله د پارلمان ا و یا د حکومت له خوا وشی. دغه لاندی مثال څرګندوی چی په آسترالیا کی دغه متود څرنګه قانونی بڼه میندلی ده.

۳۸ چوکاټ:

د پارلمان د څارنی ارګان ته د اپراتیفی موضوعاتو د وړاندی کولو لپاره حکم

۲۹ برخه ـ د کمیتی دندی

(۱)ـ د کمیتی دندی دا دی:

ب ـ د آسترالیا د امنیتی استخباراتی سازمان ASIO، د آسترالیا د پټو استخباراتی خدماتوASIS یا دفاعی چارو د زیګنالوو مدیریت DSD په اړه د یوی موضوع د ارزونی لپاره د دغو لاندو مسؤلینو له خوا دی کمیتی ته وړاندی شی:

۱ـ مسؤل وزیر

۲ـ یا د پارلمان د یوی جرګی د پریکړی

سرچینه: د استخباراتی خدماتو د ۲۰۰۱ کال د قانون سند، آسترالیا ۲۹ برخه

سمدلاسه پلټنی اکثرا هغه وخت کیږی چی د هغو ادارو چالچلندونه شخړه ایز وی. په داسی یو حالت کی معلوماتو ته لاس درلودل یو حتمی امر دی، ځکه حکومت او هغه اداری غواړی داسی وښیی چی یو بل سره همکاری لری. خو که چیری د څارنی ارګان د داسی یو پلټنی څخه ډه ډه وکړی، د هغه د خبرو اترو دریځ باید غښتلی کړای شی، مګر دا چی معلوماتو ته د بشپړ لاس رسیدو ډاډ ورکړ شی.

د محدودواختیاراتو یو بل مثال کولای شی چی د ناروی د پارلمانی استخباراتی څارنی په کمیته کی وګوری. دغه کمیته چی غړی یی د پارلمان استازی نه دی خو د پارلمان له خوا ټاکل کیږی دنده لری چی پلټنه وکړی چی آیا استخباراتی ادارو په خپل چالچلند کی د قانون حاکمیت او بشری حقوق مراعات کړی که نه (۳۹ چوکاټ دی وکتل شی). د دغو اختیاراتو په دننه کی دغه کمیته د هر اړخیزو پلټنو صلاحیتونه لری چی د ناروی په ټولو استخباراتی ادارو کی پلټنه کولای شی. دغه څارنه چی د پلټنی پر اصل باندی ولاړه ده کیدای شی چی لمن یی د عملیاتو څارنی ته هم پراخه شی، خو یواځی د عملیاتو د قانونیت له نظره.

۳۹ چوکاټ:

د قانون واکمنی او بشری حقوقو ته د پارلمانی څارنی پاملرنه: مثال ناروی

دوهمه برخه ـ د څارنی موخه:

۱ـ د یو وګړی پر خلاف د هرډول غیر عادلانه عمل تشخیص او مخ نیوی او ډاډ میندل په دی هکله چی له امکاناتو څخه په شخصی مسایلو کی د مداخلی لپاره کار اخیستل کیږی، له هغو حدودو څخه زیاتی ونه کړی چی قانون ټاکلی دی او یا شرایط اجازه ورکوی،

۲ـ ډاډینه په دی هکله چی په لاره اچول شوی فعالیتونه اولسی ژوند ته تاوان نه رسوی،

۳ـ ډادینه په دی هکله چی په لاره اچول شوی فعالیتونه د قانون د احکام په چوکاټ کی دی.

سرچینه: د استخباراتی څارنی په هکله د قانون سند، د څارنی او امنیت خدمات، ۷ سند، فبروری۳و ۱۹۹۵ کال، ناروی

غوره چالچلند

- د اختیاراتو افقی حدود: د ټولو ځانګو او فرعی چارواکو په ګډون ټوله استخباراتی ټولنه باید د پارلمان د یوه یا څو څارونکو ارګانو تر څارنی لاندی وی؛
- د اختیاراتو عمودی حدود: د پارلمان د څارنی د ارګان اختیارات کیدای شی چی په لاندی مسایلو پوری تړلی وی:
الف ـ قانونیت، ب ـ ګټورتوب، ج ـ اغیزمنتوب، دال ـ د بشر د حقوقو د اړوندو تړنونو سره سمون، هـ ـ پالیسی/ د استخباراتی خدماتو اداری اړخونه؛
- ټولی دغه برخی باید د پارلمان د څارنی د ارګان یا د دولت د نورو ارګاننو تر پوښښ لاندی وی، د بیلګی په توګه د ملی څارنی دفتر، عام پلټونکی، محکمه. د ارګانونو د تضاعف او تداخل مخه باید ونیوله شی؛
- د یو پارلمانی ارګان اختیارات باید ښکاره او څرګند وی؛
- د پارلمانی څارنی سپارښتونه او رپوټونه باید: الف ـ خپور شی، ب ـ په پارلمان کی تر بحث لاندی ونیول شی، ج ـ د دی مسألی په پام کی نیونی سره چی آیا هغه د حکومت له خوا او که د استخباراتی ادارو له خوا پلی کیږی، باید د هغو څارنه وشی،
- مالی منابع او قانونی واک چی د پارلمانی څارنی د ارګان په اختیار کی پریښودل کیږی باید د هغه له صلاحیتونو سره سمون ولری.

شپاړسم فصل

د پارلمانی څارنی د ارګان جوړښت

د پارلمانی د څارنی ارګانونه چې له پراخو اختیاراتو حخه برخه من دی باید د پارلمان له خوا وټاکل شی او له مختلفو ګوندونو څخه استازیتوب وکړی ترڅو له قانونیت او د امر د خاوند د یوی مرجعی په توګه له اعتبار څخه برخه من وی. که څه هم که چیری امکان ولری د هغو ارګانونو غړی په اړوندو مسایلو کی له کافی تخصص څخه برخه من وی (د بیلګی په توګه په وزارتونو کی د خدمت سابقه)،خو زمونږ له نظره مهمه دا ده چې هغوی ملکی وګړی وی، ځکه د څارنی د ارګان او د استخباراتی او امنیتی ادارو تر مینځ باید د بیلتون کرښه ښکاره ښی تر څو د څارنی د اغیزمنتوب ډاډ لاس ته راشی. البته په دی برخه کی په انتقالی دیموکراسیو کی ډیری ستونزی موجودی دی ـ د هغو له جملی څخه د څارنی په ارګانونو کی د پخوانیو امینتی ادارو د غړو شته والی. دا چی د پخوانیو دولتونو امنیتی ادارو د مستبدو رژیمونو په ساتلو کی نقش درلود، دهغوی د غړو شته والی د څارنی په پروسه کی عامه اعتماد ژوبلوی. نوغوره ده چی د هغو مخه ونیوله شی، البته د امکان په صورت له قانونی لارو.

په همدی ډول، د کار د اغیزمنتوب لپاره یوه پارلمانی کمیته باید تر څارنی لاندی ادارو سره د اعتماد وړ اړیکو څخه برخه منه وی.د داسی اړیکو درلودل له دی ویندویی کوی چی د کار د اغیزمنتوب لپاره د یوی کوچنی کمیتی جوړول غوره دی (البته دا اصل له پام څخه ونه غورځول شی چی په هغی کی د مختلفو ګوندونو غړی استازیتوب ولری).
څرنګه چی د استخباراتی او امنیتی ادارو څارنه د وخت او تخصص غوښتنه کوی، ځینو پارلمانونو تصمیم نیولی چی له پارلمان څخه بهر کمیتی جوړی کړی چی د هغو غړی د پارلمان استازی نه اوسی، خو د پارلمان له خوا وټاکل شی او پارلمان ته رپوټ ورکړی (مثلا: ناروی، کانادا[پیشنهادی اصلاحات]).[8]

د څارنی د ارګان د غړو ټاکل له یوهیواد څخه تر بل پوری توپیر لری. په ځینو هیوادونو کی هغوی د حکومت د مشر له خوا ټاکل کیږی (مثلا په انګلستان کی، البته د حکومت له مخالف اړخ سره له مشوری څخه وروسته) [9] ، په ځینو نورو کی د هغوی غړی د اجرائیی له خوا نومول کیږی خو پارلمان هغوی ټاکی (مثلا به آسترالیا کی)[10] خو په ځینو نورو هیوادونو کی دغه دنده دپارلمان په غاړه ده (مثلا په آلمان[11] او ناروی کی[12]).
لنډه دا چی د غړو د ټاکلو موضوع امنیتی پلټنی او تصفیی پوری تړل شوی ده (۱۷ فصل دی وکتل شی): که چیری اجرائیه د ټاکلو مسؤلیت او یا د څارنی انحصار په اختیار کی ولری ، ښایی ډیر زیات د هوسایی احساس وکړی.

د څارنی د یو ارګان رئیس د هغه په رهبری او د عمل په څرنګوالی کی تل مهم نقش لری. د پارلمانی کمیتو په پام کی نیونی سره، د پارلمان مختلف سیستمونه یو بل څخه توپیر لری. که چیری د څارنی د ارګان ریاست د حکومت د مخالف اړخ د یو غړی په غاړه وی او یا د واکمن او مخالف ګوندونو له خوا په ګډه رهبری شی، د هغی قانونیت ډیر زیات پیاوړی دئ.

۴۰ چوکات:

د څارنې د ارګانونو د غړو ټاکنه: په دې اړه د دغو هیوادونو مثالونه دې وکتل شي:

آلمان:

څلورمه برخه (۱) ـ د پارلمان د هرې دورې په پیل کې د آلمان پارلمان له خپلو غړو څخه د پارلماني څارنې د جرګه ګۍ غړي ټاکي.؛ ..... (۳) هغه کسان چې د رائیو اکثریت وګټي د هغې جرګه ګۍ د غړي په توګه ټاکل کیږي.
سرچینه: د آلمان د پارلماين څارنې د جرګه ګۍ د قانون سند، تعدیل په ۱۹۷۸ کال کې (PKGRG)

برتانیا:

۱۰ (۲) ـ دغه کمیته ه نهو غړو څخه جوړیږي: الف ـ د عام مجلس (اولسي جرګې) او د لارد له مجلس (مشرانوجرګې) له غړو څخه، ب ـ د غړو هیڅ یو باید وزیر نه وي؛ (۳) د کمیټې غړي د حکومت له مخامخ اړخ سره له مشورې څخه وروسته د صدراعظم له خوا ټاکل کیږي (...).
سرچینه: د استخباراتي خدماتو د قانون سند، ۱۹۹۴

هالند:

د څارنې کمیټې ومیندله چې د هغې د کار ساحه ډیره تنګه شوې وه، هماغه وه چې پریکړه وشوه چې د پارلمان د هر ډلې یو استازې باید په هغې کمیټې کې ځوکې ولري.
سرچینه: د ۲۰۰۳ کال په لومړیو ۵ میاشتو کې د فعالیتونو په هکله د امنیتي او استخباراتي کمیټې ریپوټ، د پارلمان دوهم مجلس (مشرانو جرګه)، د ۲۰۰۳ تر ۲۰۰۴ کال پورې غونډه، ۲۹۶۲۲ شمیره ۱،۳ جون ۲۰۰۴

ارجنتاین:

د پارلمان د دو جرګو کمیته ۱۴ پارلماني غړي لري ۷ تنه یې د اولسي جرګې او ۷ یې د مشرانو جرګې له خوا ټاکل کیږي، د هغې کمیټې رئیس او دوه مرستیالان او منشي د کمیټې د خپلې رأی ورکونې له مخې ټاکل کیږي، البته د دووکلونو لپاره، څرنګه چې د پارلمان د دواړو جرګو تر منځ په دوراني توګه سرته رسول کیږي (...) د هغې کمیټې د غړو د ټاکلو لپاره د پریکړې د فسخه کولو (ویتو) او یا د غړو د ګوښه کولو لپاره کومه خاصه طریقه نه شته، مګر دا چې هغوی د خپلو اړوندو ګوندونو له خوا د نه باور رائیو سره مخامخ شي، په خاصه توګه د ګوند د رئیس له خوا. د پارلمان هر غړی کولای شي چې د هغې کمیټې غړی شي.
سرچینه: د ارجنتاین د نوې پیړۍ ننګونه: د استخبراتي سیستم څارنه :
Estevz.E.Born,H.; Johnson,L Leigh.I.(eds).Who’s Waching the Spies? Establishing Intelligence Service Accountablity, (Dulles, VA: Potamac, Books,Inc, 2005)

هنګرۍ:

(...) په ټولو حالاتو کې د کمیټې رئیس د حکومت د مخالف اړخ څخه وي.
سرچینه: ۱۴ برخه، لومړی سندCXXV ۱۹۹۵ د ملي امنیت د خدماتو په هکله، هنګرۍ.

رئیس د پارلمان یا د خپله د کمیټې له خوا باید وټاکل شي نه د حکومت له خوا. له دې ډول یو چالچلند سره د کمیټې په نسبت اعتماد نور هم زیاتیږي چې کیدای شي د یو خپلواک ارګان په توګه وپیژندل شي. دا چې هر مرو باید د دې کمیټې مشري د حکومت د یو پلوي په غاړه وي، دا یوائې په هغه صورت

کی ده چی په نورو کمیتو کی هم د چلند د تطبیق وړی وی. په داسی حالاتو کی هم غوره دا ده چی د کمیتی رئیس د پارلمان له غړو یا خپله د کمیتی له خوا وټاکل شی او هغه د پارلمان یا کمیتی په خوښه دغه دنده په غاړه واخلی.[13]

غوره چالچلند

- پارلمانی ارګانونه باید په ښکاره توګه د پارلمان په تصرف کی وی؛
- پارلمان باید د هغی کمیتی د غړو د ټاکلو او ګوښه کولو مسؤلیت په غاړه ولری چی د پارلمان په استازیتوب د څارنی دنده لری؛
- په پارلمان کی ټول ګوندونه باید د څارنی په کمیته کی استازی ولری، البته د هر ګوند د خپل سیاسی غښتلتوب په کچه؛[14]
- د څارنی په ارګانونو کی باید د حکومت وزیران غړیتوب ونه لری (هغه غړی چی د حکومت په کابینه کی دنده اخلی هغوی باید د څارنی له ارګانونو څخه استعفا وکړی)، پرته له دی د هغو ارګانونو خپلواکتوب تر پوښتنی لاندی راځی.[15] عین دا مسأله د امنیتی او استخباراتی ادارو د پخوانیو غړو په برخه کی هم د تطبیق وړ ده؛
- د کمیتی غړی باید د پارلمان له غوښتنی سره سم د خپل مقام له مصؤنیت څخه برخه من وی، نه دا چی د حکومت د رئیس له خوا؛
- د کمیتی رئیس باید پارلمان یا خپله د کمیتی له خوا باید وټاکل شی، نه د حکومت له خوا.

اولسم فصل

د څارنې د ارګان پلټنه او تصفيه

پلټنه هغه يو پروسه ده چې په هغې کې د يو وګړې شخصي پس منظر او سياسي تعلقات تر ارزونې لاندې نيول کيږي چې آيا هغه د يو امنيتي مقام لپاره مناسب دئ که نه. دا چې د يوې کميټې پارلماني غړې تر پلټنې او تصفيې لاندې ونيول شي که نه، بيلابيلو فکتورونو پورې اړه لرې.

که چيرې د ټاکلو يا نومولو پروسه د حکومت په لاس کې وی، له نومولو او ټاکلو څخه مخکې يو ډول غير رسمي پلټنه په لاره اچوله کيږي او هغه کسان چې د امنيت لپاره خطر کڼل کيږي له امکان څخه ډيره ليرې ښکاری چې يو لوړ مقام ته دې وټاکل شي. په عين وخت کې د کميټې دندې او صلاحيتونه دپلټنې يا تصفيې د ضرورت پر سر بحث پورې تړلي ده. هغه يوه کميټه چې دنده يې د پاليسې پر سر بحث پورې محدوده ده او يا دشواهدو د وړاندې کولو لپاره د احضار له صلاحيت څخه برخمنه نه وی او يا د استخباراتي عملياتو په هکله له معلوماتو او د معلوماتو له سرچينې څخه خبره نه وی، هغه هرمرو پلټنې ته اړتيا لرې.

په دې برخه کې البته د هيوادونو د اساسي قوانينو تر مينځ توپير هم نقش لرې. چيرته چې اساسي قانون د امنيت او استخباراتو د وزير د سوابقو د پلټنې مخالف وی، غوره نه ده چې د څارنې لپاره د پارلماني غړو سوابق دې تر پلټنې لاندې ونيول شي.

له بلې خوا، کله چې يو کميټه له پراخو دندو او صلاحيتونو څخه برخه منه وی، ډيره مهمه ده چې دڅارنې د ارګان غړې معلوماتو ته لاس رسيدنه ولرې. که چيرې د څارنې د ارګان غړې معلوماتو ته د لاس رسيدو لپاره د باور وړ نه وی (د بيلګې په توګه، چيرته چې د لوړ پوړې امينتي تصفيې لپاره غوښتنه کيږی) د څارنې پروسه بشپړه نه ګڼله کيږی. په همدې وجه ځينو پارلمانونو (لکه ناروی) داسې يو قانون جوړ کړی چې د هغوی له مخې د استخباراتي څارنې لپاره مؤظف کسان اجازه پيدا کوی چې سمدلاسه ټولو هغو معلوماتو ته چې د څارنې د ارګان د دندې د ترسره کولو لپاره ضروری دی، لاس رسيدنه ولرې.

> **۴۱ چوکاټ:**
>
> **پر استخباراتو باندې د ناروې د پارلماني څارونکې کميټې تصفيه**
>
> هغه کسان چې پارلماني څارونکې کميټې ته انتخابيږی، د ناروې د لاس ليک شوو تړونونو له مخې مخکې له دې چې د هيوا د ملي ګټو پورې اړوند معلوماتو ته لاس رسيدنه ولرې، بايد تصفيه شي. له ټاکلو څخه وروسته د تصفيې د سوابقو له مخې ورته اجازه ورکوله کيږی چې دغو معلوماتو ته لاس اوږد کړی.
> سرچينه: د استخباراتي څارنې لپاره لارښوونې، د مراقبت او امنيت خدمات، ناروې، ۱۹۹۵، لومړې برخه، ۲ پاراګراف:

د پارلماني څارنې د ارګان د غړو تصفيه يوه شخړه ايزه موضوع ده. د بيلګې په توګه پوښتنه دا ده چې څوک بايد د تصفيې مسؤل وی؟ د څارونکو تصفيه د هغو کسانو له خوا چې د څارنې مسؤليت لرې،

ښکاره ده چی د اړوندو اړخونو په مینځ کی د اختلاف لامل ګرځی، که څه هم دا تر یوی کچی د مخنیوی وړ دی.

له دی بدګمانی سره چی دپلټنی لپاره معیار ښایی هغه کسان چی فکر کیږی د امنیتی او استخباراتی ادارو دښمنان دی تصفیه کوی، غوره ده چی د پلټنی لپاره د عامه معیارونو له لاری مقابله وشی. د سوابقو د پلټنی لپاره معیار او لاره چاره باید ډیره ښه روښانه، ټینګه او له دیموکراتیک کنترول سره سمون ولری. د یادونی وړ ده چی په ډیرو هیوادونو کی د دغی ډول پلټنی نتایج یواځی سپارښتنه ایز او مشورتی بڼه لری. په دی حالاتو کی ښایی غوره وی چی ډیر انتظار ونه ایستل شی او د څارنی د ارګان ټاکلو ته دوام ورکړای شی (۴۲ چوکاټ دی وکتل شی).

۴۲ چوکاټ:

د بوزنیا او هرزګووینا د پارلمانی غړو د امنیتی تصفیی د ردولو لپاره چالچلند

(....) که چیری امنیتی اداره د څارنی د ارګان د یو نومول شوی غړی امنیتی تصفیه ونه منی، د پارلمانی عمومی غونډی جرګه ګی کولای شی چی له امنیتی اداری څخه د یو ځل بیا غور لپاره غوښتنه وکړی، البته په دی شرط چی قانع کونکی دلیلونه ولری. که چیری امنیتی اداره بیاهم د نومول شوی غړی امنیتی تصفیه رده کړی، نو جرګه ګی کولای شی چی په خپل صلاحیت هغه تصویب کړی او یا یوبل څوک ونوموی.
سرچینه: د بوزنیا او هرزګووینا د استخباراتی او امنیتی اداری په هکله د قانون ۱۸ ماده، ۲۰۰۴

غوره ده چی دکمیتی د غړو د سوابق تصفیه په رسمی توګه سرته ورسیږی، نه د غیر رسمی پروسی له لاری. دغه ډول چلند د پارلمان د اړوندو غړو په برخه کی (هغه کسان چی وروسته بیا پوهیږی چی د هغوی د سوابقو پلټنه شوی ده) غوره ده او د هغی یوی پروسی د پیل لپاره اجازه ورکوی چی د هغی له مخی یو مخالف تصمیم پری مدلل کیدای شی.

د خلکو د سوابقو د پلټنی لپاره چالچلندونه د ډیرو ستونزمنو مسایلو او ننګونو حخه شمیرل کیږی، ځکه د عدل او انصاف پر بنست ولاړ چالچلند، ملی امنیت او د شخصی مسایلو د ساتنی په مینځ کی باید انډول وساتل شی. اصولا غوره ده چی د پارلمان د غړو د سوابقو د پلټنی لپاره له هغو لارو چارو څخه کار واخیستل شی چی د دولتی چارواکو په اختیار کی دی تر څو هغوی د پارلمان او عامو خلکو د بحث موضوعات ونه ګرځی.

دپارلمان د څارنی د ارګان د غړو سوابق باید یواځی هغه وخت تر پلټنی لاندی ونیول شی چی هغوی د خپلو صلاحیتونو په حدودو کی له حساسو استخباراتی موادو او اسناد سره کار ولری. چیرته چی پلټنه حتمی وی باید هغه په رسمی توګه سرته ورسیږی: پارلمانی غړی باید خبر وی چی د هغوی د سوابقو پلټنه کیږی، په دی برخه کی چی له کومو معیارونو او لارو چارو څخه چی کار اخیستل کیږی باید خپاره کړای شی. د پلټنی نتایج باید د اړوند ارګان(په داسی یوی طریقی سره چی شخصی مسایل خوندی وساتل شی) او د پارلمان د اړوند غړی په اختیار کی کیښودل شی. همداراز داسی امکانات هم باید موجود وی چی د پلټنی نتایج د خپلواک ارګان په وړاندی تر پوښتنی لاندی ونیول شی.

غوره چالچلند

- پارلمانی غړی باید یواځی هغه وخت تر پلټنی لاندی ونیول شی چی دڅارنی کمیته له اپراتیفی حساسو اسنادو او موادو سره کار ولری؛
- کله چی د پارلمانی غړو امنیتی تصفیه د استخباراتی او امنیتی ادارو له خوا ونه منل شی، باید هغه لاری چاری ومیندلی شی چی له رامینځ ته شوی شخړی سره له قانون سره سم چلند وکړی او خپل وروستی نتایج پارلمان او یا د هغه ریاست ته وړاندی کړی.
- د پلټنی معیارونه باید روښانه، عام، ټینګ او مضبوط وی تر څو دیموکراتیکی کتنی لپاره ډېر لاس ته شی.

اتلسم فصل

د معلوماتو او اسنادو د لاس ته راوړنی لپاره پارلمانی صلاحیتونه

له حکومت او استخباراتی خدماتو څخه د معلوماتو او اسنادو د لاس ته راوړنی لپاره پارلمان او بیا په خاصه توگه د څارنی ارگان پیاوړو صلاحیتونو ته اړتیا لری. د صلاحیتونو حدودو چی د څارنی ارگان د استخباراتی معلوماتو د لاس ته راوړلو لپاره ورته اړتیا لری د اړوندو معلوماتو په ډول پوری اړه لری. د څارنی ارگان یواځی د پالیسیو د جوړولو دنده په غاړه نه لری بلکه تر زیاتی کچی د هغه دندو لمن د موضوعاتو قانونیت، اغیزمنتوب او بشری حقوقو ته درناوی ته پراخیږی، په همدی وجه هغه د دغو دندو د ترسره کولو لپاره باید له ربښتینو معلوماتو څخه برخه من وی. هغه ارگان نه یواځی کولای شی چی له عینی شاهدانو څخه معلومات او څرگندونی لاس ته راوړی، بلکه اسنادو ته د لاس اوږدولو ښکاره حق لری.[17] هغه په دی وجه هم د ضروری معلوماتو د لاس ته راوړنی لپاره لاس اوږدولی شی چی ورسپارل شوی مسؤلیت په سمه وجه تر سره کړی.

۴۳ چوکاټ: **د معلومات د لاس ته راوړنی لپاره د ارجنتاین د گډی کمیتی حق** **۳۲ ماده:** گډه کمیته (داستخباراتی خدماتو او فعالیتونو د څارنی لپاره) د خپل ځان په هکله د څارنی او پلټنی لپاره بشپړ صلاحیت لری. د غوښتنی له مخی او د ۱۶ مادی له ټاکلو شوو احکامو سره سم، د استخباراتی سیستم اداره هغه معلومات او اسناد چمتو کوی چی نوموړی کمیتی د هغو لپاره غوښتنه کړی ده.سرچینه: د ملی استخباراتو قانون ۳۲ ماده ، شمیره ۲۵۵۲۰ ، کال ۲۰۰۱

د څارنی د ارگانونو په نقش کی توپیرونه د مختلفو هیوادونو د اساسی قانون په نظامونو کی د هغوی په صلاحیتونو کی توپیروالی څرگندوی. په ځینو هیوادونو، لکه امریکا متحده ایالاتو کی، حکم دا دئ چی اجرائیه قوه دنده لری چی د څارنی ارگان ته خبر ورکړی.

۴۴ چوکاټ: **د استخباراتی فعالیتونو په هکله کانگرس ته په بشپړه او جاری توگه د خبرورکونی دنده** ۱ ـ جمهور رئیس ضمانت کوی چی د امریکا متحده ایالاتو د استخباراتی فعالیتونو په هکله د استخباراتو د څارنی کمیتو ته وخت په وخت خبر ورکړای شی چی په هغو کی د وړاندوینی وړ فعالیتونه، څرنگه چی د قانون د دی فصل په فرعی برخه کی یی هم غوښتنه شوی ده، شامل دی (...) (ب) د غیر قانونی استخباراتی فعالیتونو په اړه رپوټونه. جمهور رئیس ضمانت کوی چی د هر غیر قانونی فعالیت په هکله په خپل وخت استخباراتی کمیتو ته خبر ورکول کیږی او همدا راز د د غو غیر قانونی فعالیتونو په اړه هر ډول اصلاحی اقدام چی پلان شوی او یا عملی شوی د هغه په هکله هم معلومات ورکول کیږی. سرچینه: د متحده ایالاتو قانون، ۵۰ عنوان، ۴۱۳ برخه (a)

سربيره پر دی، د کانګرس د څارنی له احکامو سره سم، جمهور رئيس د کانګس استخباراتی کميتی له پټو فعاليتونو څخه خبروی (١١ فصل دی وکتل شی). دغه لاندی چوکاټ په دی اړه اجرائيوی دندی بيانوی.

۴۵ چوکاټ: **د امريکا متحده ايالاتو د کانګرس استخباراتی کميتو ته د پټو عملياتو رپوټ** **(...) ب ـ استخباراتی کميتو ته رپوټ** د حساسو استخباراتی چينو پوری د اړوندو نه بربنډيدو وړ اطلاعاتو د ساتنی د قانون سره سم د معلوماتو د چمتو کولو او د نورو حساسو استثنای موضوعاتو پوری د اړوندو متودونو يا معلوماتو برابرولو په اړه د مرکزی استخباراتی اداری رئيس او د امريکا د حکومت د ټولو څانګو، ادارو او بنسټونو رئيسان چی په يو پټ فعاليت کی لاس لری، دغه لاندی دندی يی په غاړه دی: ١ ـ له ټولو پټو فعاليتونو څخه چی مسؤليت يی د امريکا د حکومت د يوی څانګی يا اداری په غاړه وی، په جاری توګه د استخباراتی کميتی خبرول، همدا راز که چيری فعاليتونه له ناکامی سره هم مخامخ شوی ويو بايد د هغو خبر ورکړای شی؛ ٢ ـ استخباراتی کميتو ته او يا د هغو په غوښتنه د پټو عملياتو په هکله د معلوماتو او اسنادو چی د امريکا د يوی اداری يا څانګی په اختيار کی دی چمتو کول. (c) د رپوټ ورکونی وخت؛ نتايجو ته لاس رسيدنه ١ ـ جمهور رئيس ضمانت کوی چی د لاس ته راغلو شواهدو پخلی شوی او د قانون د دی برخی د (a) د جز له مخی، په خپل وخت ژرترژره ، له منظوری څخه وروسته او له پلی کولو څخه مخکی استخباراتی کميتو ته خبرورکول کيږی، مګر داچی د ٢ او ٣ پاراګرافونو احکام هغه استثنا وګرځوی. سرچينه: د امريکا متحده ايالاتو قانون، ١۵٠ عنوان، ۴١٣ (b)

د حساسو اسنادو د رپوټ ورکونی په هکله د سيستمونو چالچلند يو بل څخه توپير لری. په متحده ايالاتو کی د خبرتيا مسؤليت نه يواځی د څارنی ارګان بلکه اجرائيی پوری هم اړه لری. خو په آسټراليا کی پارلمانی کميته د اپراتيفی حساسو معلوماتو د غوښتلو اجازه نه لری او نه د هغو د بربنډولو؛[18] د اسنادو د لاس ته راوړلو لپاره هغه کميتی د استخباراتی اداری له رئيس يا د هغی د غړو څخه غوښتنه نه شی کولای، وزيران کولای د دا ډول اسنادو د ورکړی مخالفت وکړی. [19] د اسنادو د ورکړی د ويټو صلاحيت په سياسی ډګر کی د شخړی لامل ګرځی. هغه څه چی د اهميت وړ دی، دا دی چی د معلوماتو د لاس ته راوړنی صلاحيتونه بايد د پارلمانی څارنی د ارګان له واک او اختيار سره سمون ولری.

ځينو هيوادونو څرګنده کړی ده چی د څارنی ارګان حق لری د دواړو ادارو له کارپوهانو او همداراز له مدنی ټولنو(څيرن ايزو مؤسسو، پوهنتونونو او داسی نورو) څخه معلومات لاس ته راوړی، له دی کار سره پارلمان کولای شی چی په موضوعاتو کی د حکومت د دريځ سر بيره، مختلف او يا بديل نظرونه راټول کړی. دغه ډول احکام هغه وخت نور هم پياوړی کيږی چی د څارنی ارګان د شاهدانو د احضار صلاحيت ولری او د قسم پر بنسټ له هغو څخه اقرار واخلی.

۴۶ چوکاټ:
له غير حکومتی يا له ادارو څخه بهر کار پوهانو سره مشوره (لوکزامبورګ)

کله چې د يوی ساحې پارلمانی کنترول د خاصو معلوماتو غوښتنه وکړی، د پارلمانی کنترول کميټه د استخباراتی اداری له رئيس سره له مشوری څخه وروسته له دوه پر دريمې رائيو سره کولای شی چې له يو کار پوه څخه د مرستی په لټه کی شی.
سرچينه: ۱۴ ماده (۴)،
Loi du 15 juin portant organisation du Servixe de

خو ډيری وخت د ډيرو هيوادونو د څارنی ارګانونه هلی ځلی لری ترڅو د غير رسمی حساسو معلوماتو او اسنادو که يو وګړی يا ملی امنيت پوری اړه ولری، بربنډول منع کړی. د څارنی د ارګان د غړو يا د هغو د مرستندويو کار کونکو له خوا د غير قانونی بربنډولو په اړه څرګند منع کونکی احکام موجود دی. د معلوماتو غير رسمی بربنډونه نه يوائې ملی ګټو ته تاوان رسوی، بلکه هغه اعتماد ته ضربه وهی چې دڅارنی د ارګان او استخباراتی اداری تر مينځ د يوی اغيزمنی اړيکی په توګه ضروری ده.
دا تر يوی کچې د قانون يوه موضوع او تر يوی کچې د څارنی ارګان پوری اړه لری چې د پټو معلوماتو په هکله له احتياط او پاملرنی څخه کارواخلی (د متحده ايالاتو [20] او د ناروی [21]مثالونه دی وکتل شی.)

غوره چالچلند

- د څارنی ارګان بايد د پلټنی لپاره قانونی صلاحيتونه ولری؛
- د څارنی د ارګان غړی بايد ټولو هغو معلوماتو ته چې د خپلی دندی تر سره کولو لپاره ورته اړتيا لری، په آزاده توګه لاس اوږد کړای شی؛
- د څارنی ارګان بايد د شاهدانو د احضار او له هغو څخه د قسم په ورکولو سره د بيان د اخيستو لپاره صلاحيت ولری؛
- ترکومه ځايه چې د څارنی ارګان پوری اړه نيسی، اجرائيه بايد د څارنی ارګان د مسايلو له بهير څخه خبر کړای شی؛
- د څارنی ارګان بايد په غير قانونی توګه د معلوماتو د بربنډولو په مخ نيوی کی مناسب ګامونه واخلی؛
- هغه شخړه چې د معلوماتو د لاس ته راوړلو په سر د استخباراتی ادارو او دڅارنی د ارګان تر مينځ پيدا کيږی بايد د يو تحليل سره پارلمان ته وړاندی شی.

نولسم فصل

پارلمان ته رپوټ ورکونه

د پارلمانی کمیتو رپوټونه د هغو مهمو پروسو له جملې څخه دی چی د پارلمانی څارنی په نسبت عام اعتماد پیاوړی کوی. په ځینو هیوادونو کی هغه کمیته ټول پارلمان یا د شخړو د حل لپاره یوی جرګه ګی ته چی له بیلابیلو ګوندونو څخه جوړه شوی وی او یا د هغی کمیتی خپل ریاست ته پرته له خپرولو څخه رپوټ ورکوی. په ځینو نورو هیوادونو کی چلند داسی دئ چی خلک کولای شی چی پارلمان ته ټول وړاندی شوی رپوټونه چی د عامه سندونو له جملی څخه شمیرل کیږی ولولی.

خو د امنیت د ساتنی لپاره، ځینی حدود ټاکل شوی چی څه باید د عامو خلکو خبرتیا ته وړاندی شی او څه ونه شی. سره له دی هم که چیری د څارنی کمیته په خپله په دی برخه کی د پریکړی له واک څخه برخمنه نه وی، نو د څارنی سیستم اعتبار ښایی ونه لری نو دسرغړونو ګواښ موجود دی چی حقایق ښایی پټ کړای شی.

د پارلمان د څارنی کمیته باید د قانون له مخی دنده ولری چی لږترلږه په کال کی یو ځل د خپلو اجراآتو په هکله رپوټ ورکړی (۴۷ چوکاټ دی وکتل شی). په حقیقت کی د رپوت ورکونی وخت او څرنګوالی مسؤلیت باید د یوی پارلمانی کمیتی په خپله غاړه وی او دا تصمیم هم خپله ونیسی چی یو رپوټ په عامه توګه خپور شی که نه. غوره دا ده چی د څارنی یو ارګان خپل رپوټ د حکومت له لاری نه بلکه نیغ پارلمان ته وړاندی کړی، ځکه دا کار « د پارلمانی کمیتی خپلی واکمنی» ثابتوی. همدا راز ښه ده چی مخکی له مخکی د وروستی رپوت یوه نسخه حکومت ته ورکړای شی ترڅو هغه وکړای شی د هغه د خپریدو په وړاندی خپل دریځ روښانه کړی. کومو ځایونو کی چی د رپوت ورکونه د حکومت له لاری سرته رسیږی، وزیران باید د قانون له مخی دنده ولری چی په یو ټاکلی وخت کی پارلمان ته رپوټ وړاندی کړی.

۴۷ چوکاټ: **د څارنی د کمیتی له فعالیتونو څخه د پارلمان او اجرائیه قوی خبرول (جنوبی افریقا)** ۱ـ هغه کمیته مکلفیت لری چی له ټاکل کیدو څخه وروسته د پنځو میاشتو او بیا د هر کال د مارچ له ۳۱ څخه وروسته د دو میاشتو په موده کی د خپل یو کال فعالیتونو په هکله رپوټ ورکړی. سربیره پر دی لاس ته راغلی سندونه او شواهد او خپلی سپارښتنی هم پارلمان ته وړاندی کړی او د خپل رپوټ یوه نسخه د جمهور رئیس او مؤظفو وزیرانو ته وسپاری. ۲ـ د پارلمان یا جمهور رئیس او یا د مؤظف وزیر په غوښتنه د څارنی کمیته د یوی موضوع په هکله د خپلو اجراآتو څخه رپوټ چمتو کوی او د هغه یوه نسخه د پارلمان، جمهور رئیس او د اړوند وزیر په اختیار کی یی پریږدی. سرچینه: د استخباراتی خدماتو د قانون سند، ۱۹۹۴، ۲۰۰۲

د حساسو معلوماتو د بربنډوو په هکله د څارنی د کمیتی اندیښنی کیدای شی چی د یوی قانونی لاری څخه لیری کړای شی او هغه دا سی چی یوه کمیته دی د لاس ته راغلو معلوماتو او اسنادو په هکله له

امنيتی او استخباراتی ادارو سره مشوره وکړی. دغه انديښنی کيدای شی چې د معلوماتو د يوی محدودی برخی (د بيلګی په توګه د استخباراتو اپراتيفی پيژند) د نه خپرولو سره هم له مينځه يوړلی شی. خو حکومت او نوموړی اداری په هيڅ حالت کی د هغی کميتی د پريکړو د مخ نيوی حق نه لری.

۴۸ چوکاټ:

پارلمان ته د اسنادو او رپوټونو پر بربنډولو باندی محدوديت(آستراليا)

د څارنی کميته پارلمان ته په خپل رپوټ کی د دغو لاندو ادارو په چارو کی د معلوماتو له ورکولو څخه مخ نيوی وکړی:
الف ـ د هغه يو سړی هويت چې د آستراليا د امنيتی او استخباراتی اداری (ASIO)، د آستراليا د استخباراتی خدماتو (ASIO) کار کونکی او يا د هغو ادارو او يا د دفاعی زيګنالونو د اداری (DSD) مخبر وی؛
ب ـ هغه معلومات چې له هغو څخه د يو وګړی هويت بربنډيږی؛
ج ـ حساس اپراتيفی معلومات يا هغه معلومات چې د دغو لاندو ادارو په هکله د مخکی له مخکی قضاوت لامل وګرځی:
۱ـ د آستراليا ملی امنيت يا د آستراليا د بهرنيو اړيکو مشری؛
۲ـ د يوی اداری د دندو اجراآت
سرچينه: د استخباراتی خدماتو قانون، ۲۰۰۱، لومړی برخه، ۷،۱ بند.

له ټولو څخه غوره چالچلند هغه دی چې د معلوماتو د خپرولو په برخه کی حکومت د ويټو يا فسخه کولو حق ونه لری. خو په هغو دولتونو کی چې حکومت ته د ويټو حق ورکړای شوی دی، بايد د قانون له نظره روښانه کړای شی چې د هغه يو رپوټ څخه چې د خپرولو لپاره چمتو کړای شوی دی، کوم مسايل ليری کړای شی او د ليری کولو لپاره هم بايد قانونی دليل موجود وی. دا کار د يوی پارلمانی پروسی له لاری د يوی ژوری سياسی ارزونی لپاره لاره اواروی.

غوره چالچلند

- د څارنی د پارلمانی کميتی د رپوټ ورکونی او د هغه د څرنګوالی مسؤليت او د شواهدو د خپرولو لپاره پريکړه بايد د هغی کميتی خپل صلاحيت وی؛
- هغه کميته لږ ترلږه په کال کی يو ځل او يا څو ځلی، تر کومه ځايه چې ورته اړتيا وی، پارلمان ته خپل رپوټ وړاندی کوی؛
- دا د څارنی د پارلمانی کميتی خپل واک او اختيار دی چې د امنيتی دلايلو له امله پريکړه وکړی چې يو رپوټ په بشپړه او يا يوه برخه يی په عامه توګه خپور شی که نه.
- له خپريدو څخه مخکی بايد د هغه رپوټ يوه مسوده حکومت او استخباراتی ادارو ته وسپارل شی چې ضروری حذفونی په کی وشی.

شلم فصل

د بودجې کنترول

د بودجې کنترول د پارلمانی څارنی په زړه کی ځای لری. ډیرو هیوادنو د بودجې د ارزونی او پریکړی لپاره منظمی او سیستماتیکی لاری جوړی کړی دی او یا یی جوړوی. په هر هیواد کی، پارلمان د امنیتی او استخبارتی خدماتو لپاره بیلابیل بودجوی او محاسبوی لاری چاری لری، د بیلګی په توګه په دی اړه کیدای شی چی له دغو دندو څخه نوم واخیستل شی: د بودجې د کنترول حدود، د بودجې د تعدیل صلاحیت، د اضافی بودجې د غوښتنی د تصویب صلاحیت، پټو معلوماتو ته لاس اوږدونه (۱۸ فصل دی وکتل شی) او د خپلواک ملی څارونکو ټاکل. څومره چی په دی برخه کی پارلمانی صلاحیتونه زیات وی، هومره له حکومت سره د شخړه ایزو بحثونو امکان زیاتیږی. دمالی صلاحیتونو په پام کی نیونی سره د بودجوی او مالی مسایلو د کنترول لپاره دری ډوله پارلمانونه وجود لری:

- **د بودجې جوړونی پارلمانونه:** دغه ډول پا رلمانونه صلاحیت لری چی د استخباراتی او امنیتی ادارو لپاره وړاندی شوی بودجه تعدیل او یا رده کړی او حتی صلاحیت لری چی خپل یو بدیل وړاندیز وکړی؛
- **په بودجه کی د لاس وهنی حق لرونکی پارلمانونه:** دغه ډول پارلمانونه یوازی د بودجې د تعدیل او یا ردولو صلاحیت لری خو د بدیل بودجې د وړاندیز واک نه لری؛
- **د بودجوی محدود یا نه صلاحیت لرونکی پارلمانونه:** دغه ډول پارلمانونه د بودجې په برخه کی نه د تعدیل او نه د ردولو او نه د یو بدیل وړاندیز صلاحیت لری، هغه یوازی د حکومت د وړاندی شوی بودجې په منلو پوری تړلی دی.[22]

دا هغه ډیری لږی غوښتنی دی چی پارلمان باید به بودجوی مسایلو کی د لاس وهنی حق ولری، ځکه استخباراتی خدمات د خلکو د مالیی د پیسو له لاری تمویلیږی. د دی مسألی په پام کی نیونی سره د نړی پارلمانونه هڅه کوی چی د امنیتی او استخباراتی ادارو په بودجوی او محاسباتی پروسه کی نقش ولری.

هغه مالی صلاحیتونه چی د پارلمان له خوا تری کار اخیستل کیږی، باید په دو برخو کی وڅیړل شی - لومړی د بودجې د ټولی پروسی په سطح کی او دوهم د حکومت د خاصو فعالیتونو لپاره د ټاکل شوی پارلمانی څارونکی ارګان په سطح کی.

د بودجې پروسه

پارلمان کولای شی چی د بودجوی پروسی په ټولو پړاونو کی د امنیتی او استخباراتی خدماتو پوری اړوندو موضوعاتو ته پاملرنه وکړی، د بودجوی پروسی لپاره ډیرو هیوادنو یو بودجوی پلان، پروګرام او سیستم جوړ کړی دی:[23]

د بودجې چمتوالی:

په عمومی توګه په دغه پړاو کی اجرائیه د مختلفو مقصدونو لپاره یوه اندازه پیسی ځانګړی کوی، خو پارلمان او د هغه غړی کولای شی چی له بیلابیلو لارو په رسمی او غیر رسمی توګه په دغی پروسی کی ونډه واخلی.

د بودجی تصویب:

په دغه پړاو کی پارلمان باید د خلکو د ګټو په پام کی نیونی سره، تخصیص شوی پیسی تر غور لاندی ونیسی او هم کولای شی چی په ځینو حالتونو کی د امنیتی مسایلو په پام کی نیونی سره بودجی سره ځانګړی لارښوونی ونښلوی. د دغو ځانګړو لارښوونو ښه مثال د امریکا متحده ایلاتو په کانګرس کی میندلی شی، څرنګه چی کانګرس د استخباراتی ادارو د مالی چارو حدود (د څیړونو او دعملیاتو د ودی په شمول) او په مالی کال کی د استخباراتی ادارو د کار کونکو شمیرچی باید استخدام شی، ټاکی.[24]

اجرآت او لګښت:

په دغه پړاو کی پارلمان د حکومت لګښت تر غور او څارنی لاندی نیسی او ښایی هم هڅه وکړی چی روښانتوب (شفافیت) او حساب ورکونه پیاوړی کړی. همدا راز په دی پړاو کی پارلمان د اضافی بودجی لپاره غوښتنه تر غور او څیړنی لاندی نیسی ترڅو د بی ځایو لګښتونو مخه ونیوله شی. په ځینو هیوادونو، لکه امریکا متحده یالاتو کی، که چیری د استخباراتی ټولنی یو کار کونکی له یوه جاری حساب څخه بل ته پیسی لیږدولی کیږی، د کانګرس د استخباراتی څارنی کمیتی او د هغو فرعی کمیتی باید خبر کړای شی.[25]

څارنه او کتنه:

په دی پړاو ګی پارلمان ګوری چی آیا له تخصص کړای شوو پیسو څخه ناوړه استفاده شوی ده که نه. سر بیره پر دی پارلمان وخت په وخت ټوله بودجه تر کتنی او ارزونی لاندی نیسی ترڅو حساب ورکونه، اغیزمنتوب او ځیرتیا تأمین شی. د څارنی د څانګو نقش په ۲۳ فصل کی بیان شوی دی.

د بودجی کنترول او د پارلمانی څارنی د ارګان واک او اختیار

د بودجی کنترول باید پراستخباراتو باندی د پارلمانی څارنی د صلاحیت په چوکاټ ګی څرګندتوب ولری. په ځینو هیوادونو کی دغه ارګان د خلکو د غږ د یوی مرجعی په توګه له پریکړنو ملی صلاحیتونو څخه برخه من دی. په ځینو نورو هیوادونو، لکه ناروی کی، د پارلمان له پریکړی سره سم، مالی صلاحیت د څارنی کمیتی ته(یا یوی خپلواکی کار پوه ډلی ته) نه دی سپارل شوی، بلکه هغه د پارلمان عمومی غونډی یا یوی پارلمانی کمیتی ته ورکړ شوی دی. په دی هکله استدلال داسی کیږی چی که چیری د بودجی د کنترول دنده د څارنی کمیتی ته ورکړ شوی وای، نو په دی صورت کی نوموړی کمیته د حکومت د پالیسی په مسؤلیت کی شریک ګڼل کیده. نو په ناروی کی دا لاره غوره ګڼله شوی چی د پارلمان د څارنی کمیته یوائی په دی هکله پاملرنه وکړی چی آیا استخباراتی او امنیتی اداری په مالی مسایلو کی له قانون سره عمل کړی او آیا بشری حقوقو ته یی درناوی کړی که نه. په همدی وجه هغی کمیتی د بودجی کنترول د پارلمان نورو ارګانونو ته پریښی دی. له دا ډول یو چالچلند سره د پارلمان د استخباراتی څارنی کمیته د استخباراتی ادارو د کنترول او څارنی په مسایلو کی کولای شی چی خپل خپلواکتوب وساتی.

خو په څینو نورو پارلمانونو، لکه ارجنتاین، هالند، آلمان او متحده ایالاتو کی د پارلمان د څارنی کمیته مالی صلاحیتونه هم لری چی له هغو څخه په کار اخیستو سره د استخباراتی او امنیتی ادارو د مالی لګښت په څرنګوالی کی د پارلمان لپاره د کتنی لاره اواروی. د زیاتی پاملرنی لپاره په ځینو هیوادونو لکه متحده ایالاتو او آلمان کی مالی صلاحیتونه د بودجی اود څارنی د کمیتو تر مینځ ویشل شوی دی.

د بودجې کمیته خپله زیاته پاملرنه د بودجې تخصیص او د څارنې کمیته د امنیتي او استخباراتي ادارو د پالیسیو او د منل شوې بودجې مسایلو ته پاملرنه کوي.

۴۹ چوکات پـه دې اړه د آلمان چالچلند تشریح کوي.

۴۹ چوکاټ:
د آلمان د پارلماني څارنې د جرګه ګۍ له خوا د مالي چارو څارنه

۲ـ دال ـ برخه
۱ـ رئیس، د هغه مرستیال او یو صلاحیت لرونکې غړی کولای شي چې د محرم کمیټې په غونډو کې (د دغې کمیټې په غړو کې دپارلمان د بودجوي چارو لپاره ټاکله شوې کمیته هم شامله ده) چې د دفدرال د بودجې د قانون د لسمې الف برخې سره سم عمل کوي، د یو مشورتي اړخ په توګه برخه واخلي. همداراز رئیس، د هغه مرستیال او یو صلاحیت لرونکې غړی کولای شي چې د مشورتي اړخ په توګه د پارلمان د څارنې د جرګه ګۍ په غونډو کې ګډون وکړي.

۲ـ د هغو ادارو د کلنې اقتصادي پلانونو یوه مسوده د پارلماني څارنې جرګه ګۍ ته د غور لپاره استول کیږي. د فدرال حکومت د بودجوي کال په موده کې د هغو پلانونو د تطبیق په اړه د پارلماني څارنې د جرګه ګۍ ته معلومات ورکوي. د هغو ادارو د اقتصادي پلانونو او د هغو د تطبیق پر سر په بحثونو کې د دواړو جرګه ګیو غړي د یو بل په غونډو کې د مشورتي اړخ په توګه ګډون وکړي.

سرچینه: د پارلماني څارنې او استخباراتي فعالیتونو په هکله د قانون سند، آلمان د ۱۹۷۸ کال د اپریل میاشت (په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۹ کلونو تعدیل)

د آلمان د پارلماني څارنې د جرګه ګۍ (PKGr) د قانون د ۲ـ دال ـ برخې د ۲ پارګراف له مخې د استخباراتي ادارو د کلنې بودجې یوه مسوده د مشورې لپاره هغې جرګه ګۍ ته ورکوله کیږي. خو دغه مشوره په دې معنی نه ده چې د څارنې کمیته پر مسودې باندې هغسې غور کوي لکه چې د بودجې کمیته یې کوي. د دې پر ځای، د څارنې کمیته د استخباراتي ادارو عمومي فعالیتونه د بودجې او عمومي معلوماتو پر بنسټ (د ادارو جوړښت، د کارکونکو شمیر،د هغو ادارو پروژې او فعالیتونه) تر سیاسي ارزونې لاندې نیسي. د مشورو له بشپړیدو څخه وروسته د پارلمان ټاکل شوې محرم کمیټې غونډې ته یوه ارزونه وړاندې کیږي، دغه کمیته د بودجې پر مسودې باندې کتنه کوي. دفدرال حکومت همدا راز د پارلمان د څارنې جرګه ګۍ بودجوي کال د بودجوي چالچلند څخه خبروي.[26]

روښانتیا (شفافیت) او حساب ورکونه

د بودجې په چارو کې روښانیتا او حساب ورکونه له مهمو او بنسټیزو مسایلو څخه شمیرل کیږي. د بودجې د جوړونې یوه روښانه پروسه د حساب ورکونې لپاره ډیره ښه لاره ده. د یوې بودجې په جوړونه کې د یوې ریښتینې حساب ورکونې او روښانتیا لپاره باید دغه لاندې اصول په پام کې ونیول شي:[27]

ړومبی صلاحیت:
پارلمان باید د لګښت د ټاکلو لپاره اجرائیې ته صلاحیت ورکړي.

وحدت:
ټول لګښت او عاید باید د بودجې په یو واحد سند کې پارلمان ته وړاندې شي.

تنظیم:
انتظار کیږي چې د اجرائیې له خوا پارلمان ته د بودجې د وړاندې کولو لپاره (د مثال په توګه د هر پنځو کلونو پر ځای) په منظمه توګه یو زماني چوکاټ مراعات کړي. همدا راز د تخصیص شوو پیسو د لګښت لپاره باید یو منظم زماني چوکاټ وټاکل شي.

خصوصیت:
د بودجې د هر قلم شمیر او مشخصات باید د حکومت لګښتونو ته د یوې کتنې سره روښانه کړای شي. معنی دا چې د بودجې د هر قلم مشخصات باید تت او مبهم نه وي او یو قلم پورې اړوند لګښت باید له غوښتل شوې بودجې څخه ډېر زیات نه وي. که چیرې پارلمان ته د امنیتي او استخباراتي ادارو بودجه یواځې په ټولیزه توګه وړاندې شي، د دې اندیښنه شته چې د خصوصیت له اصل څخه سرغړونه وشي.

قانونیت:
ټول لګښتونه او فعالیتونه باید له قانون سره سم سمون ولري. د دې مسألې په پام کې نیونې سره هغه اداري اجازه نلري چې د دولت له بودجې څخه بهر پیسې وګټي (مثلا د تجارتي فعالیتونو له لارې)

لاس رسیدنه:
انتظار کیږي چې اجرائیه د لګښت یو اټکلي پلان د پارلمان په اختیار کې کیږدي، دغه پلان باید په پارلمان کې د ټولو غړو لپاره د پوهیدو وړ وي.

بشپړتوب:
د دولت بودجه چې د امنیتي او استخباراتي ادارو مختلفو اړخونو پورې اړه لري، باید بشپړه او هراړخیزه وي. هیڅ لګښت باید له حساب ورکونې څخه پاتې نه شي. د دې مسألې په پام کې نیونې سره «تور پروګرامونه» یا پټه بودجه چې د پارلمان د څارنې کمیټې غړو ته یې جزئیات څرګند نه دي، په حقیقت کې له یاد شوي اصل څخه سرغړونه ده. د پارلمان د څارنې د کمیټې او د بودجې د کمیټې غړي باید ټولو پټو معلوماتو ته لاس ورسیږي. د هنګري د قانون ۱۴ برخه ۴.۹ پارګراف د بودجې د کنترول څرنګوالی او قانونیت تشریح کوي.

۵۰ چوکاټ

د پارلمان له خوا د بودجې هراړخیز کنترول (هنګري)

د کنترول کمیټه، په داسې حال کې چې پارلماني کنترول سرته رسوي، د ملي امنیت د خدماتو د بشپړې بودجې د مسودې، د استخباراتي معلوماتو د راټولولو لپاره د ګمارل شوو سازمانونو د بودجې په هکله او همدا راز د کلني بودجې دپلې کیدو د رپوټ په هکله خپل نظر څرګندوي او هم پارلمان ته د تصویب لپاره د وړاندې شوې مسودې په هکله خپل وړاندیزونه څرګندوي (...)
سرچینه:د هنګري د ملي امنیت د ۱۹۹۵ کال د قانون ۱۴ ماده ، g۴

جوړښت:
د پالیسیو، پلانونو، بودجی، لګښت او د لاس ته راغلی نتیجی تر مینځ باید جوړښت او اړیکه موجود وی.

اغیزمنتوب:
د بودجی شرح باید د بودجی هر برخه د لاندو ټکو په پام کی نیونی سره روښانه کړی:
الف ـ په کار اچول شوی امکانات، ب ـ اجراآت او لاس ته راغلی هدفونه، ج ـ د پروګرامونو د اټکل وړ نتایج. د تعدیل وړ یوه بودجه باید په دغو دری واړو یاد شوو حالاتو کی د بدلون اجازه ورکړی.

دغه اصول په عصری بودجی جوړونی کی باید د کیفیت د معیار په توګه په پام کی ونیول شی. دغه اصول غوښتنه کوی چی د غوريې واکمني (د دی کتاب سرایزی ته دی مراجعه وشی) اصول څرنګه چی د حکومت په نورو برخو کی د پلی کیدو وړ دی و باید د امنیتی او استخباراتی ادارو په برخه کی هم وی. استثنا ، مثلا د محرمیت له لحاظه، باید په قانونی توګه محدود وی.

که چیری د پارلمان غړی د امنیت په برخه کی مناسب معلومات په اختیار کی ونه لری، هغوی نه شی کولای چی د هغو ادارو د بودجی په موضوعاتو باندی خبر وکړی. په دی هکله ، لکه د دولت په نور برخو کی ساتونکی احکام باید وضع شی ترڅو د پټو معلوماتو د بربنډیو مخه ونیوله شی. پټو معلوماتو ته د پارلمانی غړو د لاس رسیدو په هکله په ۱۸ فصل کی بحث وشوو. بودجوی معلوماتو ته د عامو خلکو لاس رسیدو په هکله په ځینو هیوادونو کی لاری چاری میندلی شوی دی چی عام خلک کولای شی چی امنیتی او استخباراتی ادارو د بودجو په هکله معلومات لاس ته راوړی. په دی اړه بریتانیا ډیر ښه مثال دئ.[28]

غوره چالچلند

- د څارنی ارګان باید ټولو بودجوی اسنادو ته لاس ورسیږی، البته په دی شرط چی داسی احکام وضع کړای شی چی د پټو معلوماتو د بربنډیو مخه ونیسی؛
- د استخباراتی او امنیتی ادارو پر بودجوی څارنی بادی هغسی اصول واکمن وی چی د حکومت پر نورو فعالیتونو باندی دی. په دی اړه استثنا باید د قانون له مخی روښانه کړای شی. له دی امله د بودجی د څارنی صلاحیت باید د استخباراتو د اختصاصی او څارنی کمیتو تر مینځ په ګډه توګه د عمل جامه واغوندی؛
- قدرت لرونکی پارلمانونه باید د بودجی د تصمیم نیونی حق ولری؛
- استخباراتی اداری باید له بودجی څخه یواځی د هغو فعالیتونو لپاره کار واخلی د قانون ارګان اجازه ورکوی،
- استخباراتی اداری باید اجازه ورنه کړی چی د تقنینی ارګان له اجازی پرته له هغو ادارو څخه پیسی بهر انتقال شی.

د څلورمی برخی لمن ليکونه ـ د پارلمان نقش

1. دغه متن د لاندی رسالو پر بنسټ ليکل شوی دئ:
The following text is based on Leigh, I., 'Three Decades of Oversight', in Born, H Johnson, L., Leigh, I. (eds.), Who's Watching the Spies? Establishing Intelligence Service Accountability, (Dulles, VA: Potomac Books, Inc., 2005).

2. ځينو هيوادونوو لکه د امريکا متحده ايالاتو، آلمان او هالند د ۱۹۷۰ لسيزی له نيمايی څخه مخکی د خپلی پارلمانی څارنو اصول او قوانين جوړ کړی دی.
Some countries have institutionalised and legalised parliamentary oversight before the mid 1970s, such as the US, Germany and the Netherlands.

3. د آستراليا د امنيتی سازمان د ۱۹۷۹ کال د قانون سند اود کانادا د امنيتی استخباراتو د ۱۹۸۴ کال د قانون سند:
Australian Security Intelligence Organisation Act 1979 (Cth) and Canadian Security Intelligence Service Act 1984, respectvely. Lustgarten, L, Leigh, I., In from the Cold: National Security and Parliamentary Democracy (Oxford: Clarendon Press, 1994.(

4. د پرتله کونکی کتنی لپاره دی دغه لاندی سرچينی وکتلی شی:
For other comparative reviews see: Brodeur, J-P., Gill, P., Töllborg, D., Democracy, Law and Security: Internal Security Services in Contemporary Europe (Aldershot: Ashgate, 2003); Assembly of the WEU, Parliamentary oversight of the intelligence services in the WEU countries – current situation and prospects for reform (Document A/1801, 4 December2002);<http://assemblyweu.itnetwork.fr/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2002/1801.html

5. د اروپا شورا، پارلمانی مجمع، ۱۹۹۹ کال ۱۴۰۲ شميره سپارښتنه، دلويديځی اروپا د يو والی مجمع، ۱۱۳ پريکړه، د ۲۰۰۲ کال د دسمبر د ۴ طرحه (نهمه غونډه)
Council of Europe, Parliamentary Assembly, Recommendation 1402/1999; Western European Union Assembly, Resolution 113, adopted on 4 December 2002 (9th sitting.

6. د ۲۰۰۱ کال د استخباراتی خدماتو د قانون سند، شميره ۱۵۲و ۲۰۰۱ کال، ۲۸ او ۲۹ برخی (د آستراليا د امنيتی استخباراتی سازمان ASIO کميته، د آستراليا د پټو استخباراتو اداره ASIA او د آستراليا د دفاعی زيگنالونو اداره DSD). په خاصه توگه په پام کی ولری: ۳۰ برخه
Intelligence Services Act 2001 No. 152, 2001,Sections 28 and 29 (Committee on ASIO, ASIS and DSD). Note in particular: Section 30.

۳. دغه لاندی چاری د کميتی په دندو کی شاملی نه دی:

3The functions of the Committee do not include:

الف ـ د آستراليا د استخباراتی سازمانونو د استخباراتی غونډو په ړومبنيو مسايلو باندی کتنه...

(a) reviewing the intelligence gathering priorities of ASIO, ASIS or DSD; or

ب ـ د معلوماتو پر سر چینو او عملیاتی مرستو یا عملیاتی متدونو کتنه چی د ASIO, ASIS، DSDپه اختیار کی دی

(b) reviewing the sources of information, other operational assistance or operational methods available to ASIO, ASIS or DSD; or

ج ـ د ځانګړو عملیاتوچی د ASIO, ASIS،DSD له خوایی وړاندیز شوی غور او کتنه

(c) reviewing particular operations that have been, are being or are proposed to be undertaken by ASIO, ASIS or DSD; or

دال ـ د هغو معلوماتو په هکله چی د یوی اداری یا بهرنی حکومت له خوا ورکړ شوی خو د بربنډیدو اجازه یی نه شته غور او کتنه؛

(d) reviewing information provided by, or by an agency of, a foreign government where that government does not consent to the disclosure of the information; or

هـ ـ د ASIO, ASIS ،DSD د فعالیتونو په یوی برخی چی د یو آسترالیایی وګړی په ژوند باندی اغیزه لری غور او کتنه؛

(e) reviewing an aspect of the activities of ASIO, ASIS or DSD that does not affect an Australian person; or

و ـ د دی سند د ۱۵ برخی لاندی پر احکامو باندی غور او کتنه؛

(f) reviewing the rules made under section 15 of this Act; or

ز ـ د آسترالیا د استخباراتی سازمانونو په هکله د فردی شکایتونو په اړه پوښتنی او ګرویځنی. ASIO, ASIS ،DSD.

(g) conducting inquiries into individual complaints about the activities of ASIO, ASIS or DSD.

د استخباراتی خدماتو د ۱۹۹۴ کال د قانون سند، ۱۰ پاٻه (بریتانیا) د قانونی صلاحیت لرونکی امنیتی او استخباراتی کمیتی جوړول په لاندی مسایل: د پالیسیو په هکله تحقیقات، د (M15) د امنیتی اداری د مالی چارو ځانګه، د پټو استخباراتی خدماتو (M16) او حکومتی مخابراتی چارو مقرGCHQ

Intelligence Services Act 1994, s. 10 (UK) establishing the Intelligence and Security Committee with jurisdiction to investigate the policy, administration and finance of the Security service (MI5), the Secret Intelligence Service (MI6) and GCHQ .

7. د آلمان پارلمان، د پارلمانی کمیسیون دارلانشاء، په آلمان کی د پارلمان له خوا د استخبارتی ادارو کنترول.

German Bundestag, Secretariat of the Parliamentary Control Commission, Parliamentary Control of the Intelligence Services in Germany. (Berlin: Bundespresseamt, 2001)

8. که څه هم پر امنیتی استخباراتو باندی د کتنی یوه کمیته (دغه کمیته له پټو مشاورینو څخه جوړه شوی وه) د کانادا د ۱۹۸۴ کال د امینتی استخباراتی خدماتو د قانون له مخی جوړه شوه، تر ۲۰۰۴ کال پوری د کانادا پارلمان د څارنی کمیته نه درلوده ، پریکړه وشوه چی ډیر ژر د پارلمان د څارنی کمیته جوړه شی:

Until 2004 there was no oversight committee in the Canadian Parliament although the Security Intelligence Review Committee (a statutory body composed of Privy Counsellors) was established under the Canadian Security Intelligence Service Act 1984. A parliamentary oversight committee is soon to be established: see Farson, S., 'The Delicate Balance Revisited: Parliamentary Democracy, Intelligence, and the War against Terrorism in Canada', in: Born, H. et al, Who's Watching .

9. د استخباراتی خدماتو د ۱۹۹۴ کال د قانون سند ۱۰برخه

Intelligence Services Act 1994, s. 10.

10. د استخباراتی خدماتو د ۲۰۰۱ کال د قانون د سند ۱۴ برخه. صدراعظم باید له نومونی څخه مخکی په پارلمان کی د نورو ګوندونو له مشرانو سره مشوره وکړی.

Intelligence Services Act 2001, s. 14. The Prime Minister is required to consult the leaders of all other parliamentary parties before making the nominations: s. 14(2).

11 .د فدرال د استخباراتی خدماتو،PKGrG، د فعالیتونو د پارلمانی کنترول لپاره قانون (په ۱۹۷۸،۱۹۹۲ او ۲۰۰۱ کلونو کی تعدیلات). د PKGrG د قانون له مخی د آلمان پارلمان د خپل کار د هری دوری په پیل کی د پارلمانی جرګه ګی، PKGr، غړی د پارلمان له له غړو څخه ټاکی او د ټاکل شوی قانون له مخی د PKGr د شمیراو جوړښت او د هغه د کار څرنګوالی د یوی پریکړی له لاری طرحه کیږی.

جوړښت: د پارلمان کمیسیون د ۱۹۹۵ کال د مقرراتو تعدیل سره د هغی کمیتی شمیر ۹ ته لوړ کړای شوو. د هر غړی انتخاب باید د آلمان د پارلمان له اکثریت ملاتړ څخه برخمن وی.

Law on the Parliamentary Control of Activities of the Federal Intelligence Services (PKGrG) (1978; 1992, 1999 and 2001 amended version). The PKGrG stipulates that at the beginning of each legislative period the German Bundestag shall elect the members of the PKGr from amongst its midst (§4 para 1 PKGrG), and that the number of the PKGr's members, its composition and its working practices shall be laid down in a resolution of establishment (§4 para 2).

Composition: The amendment of the Parliamentary Commission Regulation Act (1995) increased the number of members to nine. To get elected, each member of the PKGr needs the support of a majority of members of the Bundestag (§4 para 3 PKGrG).

12.د استخباراتی او امنیتی خدماتو د څارنی او مراقبت لپاره (د ناروی د پارلمان د استخباراتی څارنی کمیته ، EOS), ۱۹۹۵، لومړی برخه:

کمیته د رئیس او مرستیال په ګډون ۷ غړی لری چی هر یو یی د پارلمان، Storting، په سپارښتنه د پارلمان له خوا د ۵ کلونو لپاره ټاکل کیږی . په یوه وخت کی له څلور څخه د زیاتو غړو د بدلو د مخ نیوی لپاره باید ځینی اقدامات لاس لاندی ونیول شی."

Instructions for Monitoring of Intelligence, Surveillance and Security Services (EOS), 1995, Section 1 .

'The Committee shall have seven members including the chairman and vice-chairman, all elected by the Storting, on the recommendation of Presidium of the Storting, for a period of a maximum of five years. Steps should be taken to avoid replacing more than four members at the same time'.

13. د بیلګی په توګه د آسترالیا د استخباراتی خدماتو د ۲۰۰۱ کال د قانون سند د یوکتل شی.

For example, see Intelligence Services Act 2001, s. 16 (Australia).

14. د آسترالیا استخباراتی خدماتو د ۲۰۰۱ مال د قانون سند، ۱۴ (۵) برخه؛

Intelligence Services Act 2001, s. 14(5) (Australia;(

15. د بیلګی په توګه د آسترالیا د استخباراتی خدماتو د ۲۰۰۱ کال د قانون د سند ۱۴(۶) دی وکتل شی.؛

For examples see Intelligence Services Act 2001, s. 14(6) (Australia) ;

16. د بیلګی په توګه د آسترالیا د استخباراتی خدماتو د ۲۰۰۱ کال د قانون د سند ۱۴ (۶) دی وکتل شی.

See for example Intelligence Services Act 2001, s. 15(1) (Australia;(

17.د بیلګی په توګه، د اسنادو د لاس ته راوړلو لپاره، د آسترالیا د استخباراتی خدماتو د ۲۰۰۱ کال د قانون سند، ۳۰ پانه ، ۲ (۴)

For examples of powers to obtain documents see Intelligence Services Act 2001, s. 30.2; (4) (Australia).

18. د آسترالیا د استخباراتی خدماتو د قانون سند، ۲۰۰۱؛ ددغه قانون له مخی هغه معلومات چی د آسترالیا ملی امنیت او یا د هغه هیواد بهرنیو اړیکو چالچلند ته ښایی تاوان ورسوی، باید بربنډ نه شی.

Intelligence Services Act 2001, s. 30 (Australia); nor must it require to be disclosed ‘information that would or might prejudice Australia’s national security or the conduct of Australia’s foreign relations.’

د دغه قانون د ۲۹ برخی له مخی « اپراتیفی حساس معلومات عبارت دی له:

Under Section 29 of same Act: ‘operationally sensitive information’ means information:

الف ـ د معلوماتو سر چینی ، نور اپراتیفی وسایل یا عملیاتی متودونه چی دASIO, ASIS DSD په اختیار کی دی؛

(a) about sources of information, other operational assistance or operational methods available to ASIO, ASIS or DSD; or

ب ـ خاص عملیات چی د ASIO, ASIS، DSD له خوا یی وړاندیز کیږی او یا سرته رسول کیږی ؛

(b) about particular operations that have been, are being or are proposed to be undertaken by ASIO, ASIS or DSD; or

ج ـ هغه معلومات چی د یوی اداری یا بهرنی حکومت له خوا ورکول کیږی او د هغو د عام بربنډولو اجازه یی نه ده ورکړی؛

(c) provided by, or by an agency of, a foreign government where that government does not consent to the public disclosure of the information.

د یوی موضوع په هکله د کتنی لپاره له مسؤل وزیر څخه مقصد د هغی موضوع پوری د اړوندی اداری د مسؤل وزیردئ.

‘ responsible minister’, in relation to the review of a matter, means the minister responsible for the agency concerned in relation to that matter.

19. د استخباراتی خدماتو د ۲۰۰۱ کال قانون، ۳۲ برخه (آسترالیا). دغه سندونه په محکمه کی تر پوښتنی لاندی نیول کیدای نه شی، خو په پارلمان کی باید پری کتنه وشی. سره له دی دغه

قانون د څارنی صلاحیتونه محدودوی او همدا راز اجازه نه ورکوی چی په سیاسی صحنه کی تر بحث لاندی ونیول شی.

Intelligence Services Act 2001, s. 32 (Australia). These certificates cannot be challenged in court but must be deposited in Parliament. Although this restricts the powers of the oversight body it also places the refusal of

information firmly into the political arena, where it can be justified or challenged.

20. د متحده ایالاتو د مقرراتو ۴۱۳ برخه. د کانگرس له خوا د عمومی څارنی احکام، دال.

United States Code Section 413. General Congressional Oversight Provisions, (d) .

21. د ناروی د امنیتی او استخباراتی خدماتو د څارنی او مراقبت پوری اړوند قانون، ۱۹۹۵، ۸ برخه، له پارلمانی کمیتی او دهغی له دارلانشاء څخه غواړی چی د محرمو اسناد د ساتنی او له هغو څخه د کار اخیستو مقررات مراعات کړی.

The Act relating to the Monitoring of Intelligence, Surveillance and Security Services, 1995, Section 9, (Norway) requiring the Committee and its secretariat to observe a duty of secrecy and comply with regulations for the handling of documents.

22. د Norton, P لیکنه ....

Adapted from Norton, P., Does Parliament Matter?, (New York: Harvester (Wheatsheaf, 1993

23. د ښاغلو .... لیکنی

Born, H., Fluri, Ph., Johnsson, A. (eds.), Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices (Handbook Nr. 5 for Parliamentarians), (Geneva: IPU-DCAF), p. 130.

24. د ۲۰۰۴ کال لپاره د استخباراتی اختیاراتو د قانون سند، ۱۰۲ برخه

Intelligence Authorisation Act for Fiscal Year 2004 , Sec. 102 .

25. د متحده ایالاتو د قوانینو ۴۱۴ او ۴۱۵ برخی دی وکتل شی.

See eg section 414 and 415 of the US Code.

26. د آلمان پارلمان، د پارلمانی کنترل د کمیسیون دارلانشاء (PKGr)، په آلمان کی د استخباراتی خدماتو پارلمانی کنترول، جولای ۲۰۰۱

German Bundestag, Secretariat of the Parliamentary Control Commission (PKGr), Parliamentary Control of the Intelligence Services in Germany, July 2001.

27. د ښاغلی هانس بورن د پارلمانی څارنی لیکنه ....ږ

Born, H. et al., Parliamentary Oversight, pp. 131-132.

28.د ۲۰۰۴ کال د اختصاصی قانون سند، ۹ فصل، ۲ چوکاټ، ۴۸ برخه:

Appropriation Act 2004, Chapter 9, Schedule 2, Part 48 ‘Security and Intelligence Agencies, available at:
<http://www.legislation.hmso.gov.uk/acts/acts2004/40009-az.htm#sch2pt48>

پنځمه برخه

د پلټنې د بهرنيو ارګانونو نقش

یو ویشتم فصل

د وګړو شکایتونو ته د حل لاره میندل

امنیتی او استخباراتی اداری اکثره له ځانګړو صلاحیتونو څخه برخمه من دی، لکه څارنه او امنیتی تصفیه. که چیری له دغو صلاحیتونوڅخه ناوړه یا غلطه استفاده وشی، نو ښایــی چی فردی حقوق سخت تاوانی کړی. نو په دی وجه هغه کسان چی فکر کوی چی د هغوی په برخه کی بیعدالتی شوی ده د هغوی پر مخ باید داسی لاری پرانیستی وی چی وکړای شی خپل اعتراضونه او شکایتونه عنوان کړی. د بیلګی په توګه هغه کسان چی فکر کوی چی د هغوی شخصی ژوند یا د هغوی کسب او دندی ته تاوان اوښتی دئ. سربیره پر دی لکه د دولت په نورو ارګانونو کی، په یوی استخباراتی یا امنیتی اداری کی هم داسی امکانات باید موجود وی چی د اعتراضونو او شکایتونو له لاری د هغو ادارو غلطیو ته ګوته ونیوله شی او اړوند چاروکی د هغو په اصلاح لاس پوری کړی. خو دا چی استخباراتی فعالیتونه اکثرا په پټه توګه سرته رسول کیږی او له هغو ادارو څخه د دی قانونی خنډ ګواکی حساس معلومات باید بربنډ نه شی، د اسناد او شواهدو لاس ته راوړل ګران دی، نو په عادی محکمو کی د هغو ادارو د سرغړونو پلټل چندان اغیزمن کار نه دی. له بلی خوا دا هم باید یقینی کړای شی چی د اعتراض او شکایت په پلمه د هغو ادارو د کار د څرنګوالی په هکله د معلوماتو لاس ته راوړل مقصد نه دی. شکایتونو ته د غوږ نیونی او د هغو د حل کولو په سیستم کی د ناپلتوب، قدرت او عدالت او امنیتی حساسیتونو د خوندی ساتنی تر مینځ د انډول ساتل یو ستره ننګونه ده ، خو دا نا شونی کار هم نه دئ.

له دوو مختلفو لارو کیدای شی چی شکایتونو ته د حل لاره ومیندله شی:

- غیر قضایی لاره (خپلواک پلټونکی او یا پارلمانی کمیتی)
- قضایی لاره (محکمی او تریبونالونه)

له قضایی لاری شکایتونو ته د حل لار میندل

د څارنی مختلف ارګانونه له مختلفو لارو شکایتونو ته غوږ نیسی. یو خپلواک ارګان، مثلا ناپلوئ ریپوټ ورکونکی یا پلټونکی کولای شی چی له داسی صلاحیتونو څخه برخه من وی چی دهغو له مخی وکړای شی د یوی امنیتی اداری په هکله پلټنی وکړی او په دی اړه یو ریپوټ چمتو کړی (دغسی یو چالچلند په هالند کی شته دی، ۵۱ چوکاټ دی وکتل شی). په ځینو نورو هیوادونو کی د استخباراتی او امنیتی چارو کی یو خپلواک عمومی پلټونکی دنده لری چی د هغو ادارو په هکله شکایتونو او اعتراضونو ته غوږ ونیسی او هغو ته ځوابونه پیدا کړی (۲۱ فصل دی وکتل شی). دغه ډول چالچلند په نوی زیلاند او جنوبی افریقا کی سرته رسول کیږی. سربیره پر دی، د معلوماتو د آزادی او د اطلاعاتو د ساتنی د قانون له مخی، ځینی دفترونه جوړ شوی دی چی هغوی هم د امنیتی او استخباراتی ادارو پرضد د شکایتونو په پلټلو کی نقش لری.

خپلواک ریپوټ ورکونکی چی د شکایت کونکو په استازیتوب په پلټنی لاس پوری کوی، ډیر زیات په رسمی پلټنی تکیه کوی. هغوی ډیري د اداری نیمګړتیاو د میندلو په لټه کی دی نه د قانونی سرغړونو او غلطیو. هغوی ډیر لږ په دی پروسه کی د شکایت کونکو د برخی اخیستو او شفافیت باندی ټینګار کوی. هغوی د خپل کار په پای کی یواځی د یو ریپوټ په چمتو کولو او په راتلونکی کی د غلطیو د مخ نیوی لپاره په ځینو سپارښتنو لاس پوری کوی، نه دا چی په دی برخه کی قضاوت وکړی او یا د رسمی حل وړاندیز وکړی.

۵۱ چوکاټ:

شکايتونو ته د حل لارې مينډل: د هالنډ ملي خپلواک پلټونکی

۸۳ ماده
هر وګړی حق لري چې د دولت د وزيرانو، د امينتي ادارو د رئيسانو، همآهنګ کونکو او د هغو ادارو د کار کونکو پرضد د دغه قانون او يا د امنيتي تحقيقاتو د قوانيونوله مخې ملي خپلواک پلټونکی ته شکايت وکړي.
سرچينه: د هالند د استخباراتي او امنيتي خدماتو د قانون سند، ۳۸ ماده ، ۲۰۰۲ کال.

د خلکو شکايتونو او اعتراضونو ته د پارلمان د څارنې د کميټې له لارې هم کيداى شي چې پاملرنه وشي. د دغه چالچلند نمونه په آلمان او ناروې کې مينډل کيږي (۵۲ چوکاټ د وکتل شي).

۵۲ چوکاټ:

شکايتونوته د حل لار مينډل: د ناروې د پارلماني استخباراتي څارنې کميته

د شکايتونو د رسيدنې سره، هغه کميته د شکايتونوسره سم په اداري پلټنو لاس پورې کوي. له کومې څرګندونې څخه پرته کميته په لومړي سر کې پريکړه کوي چې آيا دغه شکايتونه تر کومې کچې معقول دي او آيا د نورو اقداماتو د لاس لاندې نيولو غوښتنه کوي که نه.

د شکايت په اړه څرګندونې بايد تر کومه ځايه چې امکان لري بشپړې او روښانه وي، پرته له دې چې پټ معلومات بربنډ کړای شي. خو د امنيتي خدماتو د څارنې د فعاليتونو پر خلاف د شکايت په ځواب کې څرګندونې يواځې دا روښانه کوي چې آيا شکايت معقول دليلونه لري که نه. که چيرې کميتې تشخيص وکړ چې شکايت د نور پلټنو غوښتنه کوي ، هغه بايد اړوند وزارت ته وړاندې شي.

که چيرې يوه شکايت د ګوت نيونې لپاره قانع کونکې دليلونه او يا نورې داسې تبصرې يې درلودې، د امينتي او استخباراتي ادارو د رئيسانو او يا اړوند وزارت ته دې يو معقول بيان وړاندې شي. د شکايتونو په اړه بايد تل د هغې اداري چې شکايت ترې شوی دی، د رئيس په نامه يو ليک واستول شي.

سرچينه: د امنيتي او استخباراتي څارنې او مراقبت لپاره لاربښونې (EOS)، ۸ برخه ، د ناروې د استخباراتي او امنيتي خدماتو د څارنې قانون، ۱۹۹۵ ، ضميمه لومړي برخې ته.

که څه هم شکايتونو ته غوږ نيونه د پارلمان د څارنې د صلاحيت له حدودو څخه بهر ده، خو ورسره اړه لري. له پارلماني غړو څخه غوښتنه کيږي چې د دولتي ادارو پر خلاف د وګړو شکايتونو ته پاملرنه وکړي. له بلې خوا د امنيتي او استخباراتي ادارو پر ضد عنوان شوو شکايتونو ته پاملرنه د پارلمان د څارنې کميټې په ګټه هم ده، ځکه د شکايت له وړاندې کولو سره دا لاره اوراپيږي چې د هغو ادارو په پاليسيو، قانونيت او اغيزمنتوت کې نيمګړتياو ته له دننې څخه کتنه وشي. خو له بلې خوا، که چيرې د پارلمان د څارنې کميته له هغو ادارو سره له نژدې په تماس کې اوسي اويا له نژدې د هغوی چارې او پټ فعاليتونه وڅاري، ښايي دا شکايتونو ته د غوږ نيونې او د حل لار مينډنې لپاره ګټه ونه کړي. ښايي شکايت کونکې احساس وکړي چې شکايت ته د پاملرنې پروسه ناپلوې نه ده. که چيرې شکايتونو ته د پاملرنې لپاره يو خپلواک ارګان ټاکل کيږي، غوره ده چې د هغه د دغې دندې لپاره ځانګړې قانوني چوکات جوړ کړای شي. لنډه داچې ښه ده چې دغه دوه ماموريتونه يعنې پر امنيتي او

استخباراتی ادارو څارنه او شکایتونو ته پاملرنه، دوو مختلفو ارګانونو ته وسپارل شی. خو دغه پروسه باید داسی سره جوړه شی چی د څارنی ارګان د وګړو د شکایتونو له ټولو اغیزو څخه خبرتیا ومومی.

په ځینو هیوادونو کی نه یواځی وګړی، بلکه د امنیتی او استخباراتی ادارو خپله کارکونکی اجازه لری چی د خپلواکو پلټونکو او یا د پارلمان د څارنی د کمیتی پام د هغو ادارو موضوعاتو ته واړول شی. د بیلګی په توګه، په آلمان کی اړوند چاروکی دغه ډول موضوعات د پارلمان د څارنی جرګه ګی ته یادوی، خو نه په هغه صورت کی چی هغوی په خپله ګټه یا د هغو ادارو د نورو غړو په ګټه کار کوی، «البته هغوی دغه ډول شکایتونه هغه وخت عنوانوی چی د اداری رئیس اړوندی موضوع ته پاملرنه ونه کړی. د هغو ادارو کار کونکی د دا ډول شکایتونو له عنوانولو سره باید نه له ګواښ سر مخامخ شی او نه ورته کومه سزا ورکړای شی.»

د قضا له لاری شکایتونو ته پاملرنه

همدا راز دا امکانات هم شته چی د یو تریبونال له لاری د استخباراتی او امنیتی ادارو پرضد شکایتونو او یا له ځانګړو صلاحیتونو څخه ناوړو استفادو ته پاملرنه وشی، څرنګه چی په بریتانیا کی دا ډول چلند معمول دئ. او یا د یو ځانګړی څارونکی ارګان له خوا شکایتونو ته غوږ نیول کیږی، څرنګه چی په کانادا کی معمول دئ (۵۳ چوکاټ دی وکتل شی).

۵۳ چوکاټ:

شکایتونو ته پاملرنه: د کانادا د امنیتی استخباراتی پلټنی کمیته

د کاندا د امنیتی او استخباراتی خدماتو د ۱۹۸۴ کال د قانون د سند له مخی، د امینتی استخباراتو د پلټنی کمیته (SIRC) چی له پټو پلټونکو څخه جوړه شوی قانونی څارونکی ارګان دی، مسؤلیت لری ترڅو د هغو ادارو د چالچلند پرضد د وګړو شکایتونو ته غوږ ونیسی او پاملرنه وکړی (۴۱ برخه) او هغه ننګونی هم تر کتنی او ارزونی لاندی ونیسی چی امنیتی تصفیه ردوی (۴۲ برخه). شکایت کونکی له دغو ډول امکاناتو څخه استفاده کوی. هغوی باید په لومړی سر کی د حکومت اړوندی اداری ته موضوع راجع کړی او بیا دی په لیکلی توګه (SIRC) ته شکایت وړاندی کړی. په دی برخه کی پلټنی په پټه توګه سرته رسول کیږی، البته شکایت کونکی ته موقع ورکوله کیږی چی خپل ځان ته یو استازی یا وکیل وټاکی. نه شکایت کونکی او نه اړوندی اداری ته اجازه ورکوله کیږی چی د یو بل وکیلانو سره ووینی. (SIRC) د احضار صلاحیت لری او کولای شی چی د قسم په ورکولو سره له شاهدانو څخه بیان واخلی. د پلټنی د ریوټ په پام کی نیونی سره د پلټنی کمیته دنده لری چی:
الف - د دغه قانون د ۴۱ برخی له مخی د شکایت په اړه د چمتو کړای شوی ریوټ څخه وروسته ، له ځینو سپارښتونو سره د هغه یوه نسخه د وزیر او د اړوندی اداری د رئیس په اختیار کی کینودل کیږی.
ب - په عین وخت کی او یا د ریوټ د بشپړولو څخه وروسته، **د الف** د پارګراف له مخی، د پلټنی د ریوټ یوه نسخه د شکایت کونکی په نامه استول کیږی، که چیری قانون اجازه ورکړی له ځینو لازمو سپارښتنو سره.
سرچینه: د کانادا د ۱۹۸۴ کال د امنیتی او استخباراتی پریکړی یوه مسوده.

په قضایی پروسو کی محاکموی غوږنیونه تل شامل نه وی. د امنیتی او استخباراتی فعالیتونو په اړه شکایتونو ته د ځواب ورکولو لپاره د یوی عادی محکمی په پرتله یو تریبونال غوره دی: تریبونال کولای شی چی په امنیتی او استخباراتی ساحه کی یو ډول ځانګړی تخصص ته وده ورکړی، قاضیان او وکیلان تر کومه ځایه چی امکان لری پلټنی لاندی ونیسی او د حساسو معلوماتو څخه د کار اخیستو

لپاره د یوی خاصی لاری چاری به لټه کی شی. خو د یوی موضوع د خصوصیت په پام کی نیونی سره، له دی لاری په داسی تریبونالونو کی د یوی هر اړخیزی عامی قانونی غوړ نیونی محاکمی دایرول امکان نه لری. له بلی خوا، حتی که چیری یو تریبونال شکایتونو ته د غوړ نیونی محاکمی دایری هم کړای شی، ښایی د خپلو ادعاوو د ثابتولو لپاره له ستونزو سره مخامخ شی. ځکه هغه نه شی کولای چی د شکایتونوپه اړه هغو شواهدو او اسنادو ته لاس اوږد کړی چی دامنیتی او استخباراتی ادارو په اختیار کی دی او یا قضیه چی د هغو ادارو له نظره بیان شوی ده، تر آزموینی لاندی ونیسی. د دا ډول مشکلاتو د حل لپاره په کانادا او برتانیا کی یو ځانګړی مشورتی قضایی اداره وجود لری. دغه اداره دنده لری چی امنیتی مسایلو پوری تړلی دلایل، په خاصه توګه هغه چی شکایت کونکی ته ښکاره کیدای نه شی، تر غور لاندی ونیسی. دغه کار تریبونال سره مرسته کوی ترڅو وړاندی شوی دلایل او شواهد تر ارزونی لاندی ونیسی او پر هغو بیطرفانه قضاوت وکړی.

<u>د بشری حقوقو او د بنسټیزو آزادیو د ساتنی لپاره اروپایی منشور(ECHR) او شکایتونو ته غوړ نیونه</u>

د ECHR لاس لیک کونکی دولتونه د هغه منشور د ۶، ۸ او ۱۳ مادو له مخی د مختلفو حقوقو د مراعاتولو په وړاندی ځینی مکلفیتونه په غاړه لری. ۶ ماده په جنایی موضوعاتو کی د یوی خپلواکی او ناپلوی محکمی د دایرولو حق خوندی ساتی او هم د یو فرد مدنی حقوق او مکلفیتونه ټاکی. په یوی جنایی محکمه کی د ۶ مادی له تطبیق سره کیدای شی چی له مخبرینو او دولتی کارکونکو څخه د شواهدو د لاس ته راوړلو لپاره کار واخیستل شی.[2] همداراز له دی مادی څخه د هغو مقرراتو په اړه چی د عامه په ګټه له شواهدو څخه کار اخیستل او د هغو بربنډول محدودوی، کیدای شی چی هم په جنایی او هم مدنی محکمو کی کار واخیستل شی.[3] د بشری حقوقو لپاره د اروپایی محکمی له خوا د یوی عادلانه محکمی د حق د خوندی ساتنی لپاره د هغی محکمی د ۶ مادی له مخی له مشورتی قضایی اداری څخه د کار اخیستو سپارښتنه شوی ده.[4]

حتی که چیری په ځینو حالاتو کی ۶ ماده هم د پلی کیدو وړ نه وی، په شکایتی قضیو کی د ۸ او ۱۳ مادو له مخی د محاکمی اصولو د خوندی ساتنی لپاره غوښتنه کیږی. دغه مادی په امنیتی اقداماتو کی یو ډول بهرنی یا وروستنی کنترول خوندی ساتی چی د هغو په جمله کی په شخصی مسایلو کی د امنیتی څارنه شامله ده. خو په ځینو نور مسایلو (د بیلګی په توګه، حتمی نه ده چی تر څارنی لاندی یو سړی تل وروسته له پیښی څخه خبر کړای شی چی دی تر څارنی لاندی دی)[5] د اروپایی منشور کومه مسوده وجود نه لری. که چیری له یو منل شوی منشور څخه سرغړونه وشی، ۱۳ ماده د یوی ملی مرجعی په وړاندی د اعتراض کولو حق خوندی ساتی. حتمی نه ده چی دغه مرجع یوه محکمه وی. د امنیتی مسایلو په اړوند د بشری حقوقو اروپایی محکمه دی نتیجی ته رسیدلی ده چی د څارنی د ارګانونو او شکایتونو ته د ځواب میندلو له مراجعو څخه دی یو ګډ پلاوئ جوړ شی ترڅو دغو ډول ستونزو لپاره د حل لاره پیدا کړی.[6] څرنګه چی د اروپا د چارو یو شورا په دی اړه وایی:

> **د هغی محکمی د قانون له مخی د ۸ او ۱۳ مادو له احکامو څخه داسی نتیجه اخیستل کیدای شی چی:د یوی سرغړونی د اغیزمنی تلافی او جبران لپاره یواځی دا بسیا نه کوی چی یوی محکمی ته دی رسیدو امکانات موجود وی، بلکه باید د څارنی د یوی اداری ټول میکانیزم او د هغه اغیزمنتوب لاره پرانیستی وی.**

د شکایتونو د وړاندی کولو په موخه د اعتبار وړ ارګانونو د جوړولو لپاره مهم معیارونه دغه لاندی دی:

- له یوی امنیتی او استخباراتی اداری سره نه اړیکی درلودل؛
- د لازمو صلاحیتونو درلودل او هغو معلوماتو ته لاس غزول چی د شکایتونو لپاره د ګمارل شوو مراجعو په اختیار کی دی؛
- د یو حکم د ورکولو صلاحیت درلودل په دی موخه چی که چیری شکایت پرځای وی، د هغه تلافی کول او که پر ځای نه وی د هغه د ردولو لپاره لازمی څرګندونی وړاندی کول.

د دی لپاره چی شکایت کونکی وکړای شی چی به ښه وجه خپل اعتراضونه عنوان کړای شی، د یو لړ مرستندویو لارو چارو درلودل ضروری دی. همداراز یوه شکایت کونکی ته باید موقع ورکړای شی چی د شکایت د پلټنی په پروسه کی خپله شخصا ونډه واخلی ترڅو په پروسه کی د عدل له خوندی ساتنی څخه ډاډه شی، دا کار په هغه صورت کی هم باید وشی چی هغه ته د غوړ نیونی محاکمه دایریږی که نه. ښایی د پلټنی پروسه د ضرورت له مخی، هغه دلیلونه او معلومات چی د یو شکایت کونکی په اختیار کی پریښودل کیږی، محدود کړی. خو دغه محدودیت باید له ضرورت څخه زیات نه وی. د داسی محدودیت لګول باید د هغه شخص یا ارګان صلاحیت وی چی شکایت باندی کتنه کوی. دغه محدودیت هم باید په یو ډول تلافی شی (مثلا، د قضایی مشورتی اداری له مشورو څخه کار اخیستل).

غوره چالچلند

- هغه مقام یا تریبونال چی شکایتونو ته غوږ نیسی، باید هغه کسان وی چی د حقوقی او قانونی شخصیت او د خپل ماموریت به دوره کی له خپل مقام څخه د نه گوښه کیدو له قانونی مصؤنیت څخه برخه من وی؛
- هڅه دی وشی چی شکایتونو ته د ځواب ورکونی پروسه د خلکو په حضور کی بشپړه شی. که چیری پروسه په یوه برخه کی د عامو خلکو په مخ ترل کیږی، خو د شکایت کونکی او یا د هغه د وکیل په مخ باید هیڅکله ونه ترل شی؛
- که چیری د کومی ملی گتی د مصلحت له مخی لازمه وگڼله شی چی د پلټنی په پروسه کی شکایت کونکی هم باید برخه ونه لری، دغه تصمیم باید یواځی د هغه یو مقام یا تریبونال صلاحیت باید وی چی د شکایت په پلټلو لاس پوری کوی او تلافی کونکی مرجعی (لکه خاصی مشورتی شورا) ته باید داد ورکړ شی چی پروسه په عدل او ناپلویتوب سرته رسیږی؛
- تریبونال یا پلټونکی مقام باید د الزامی پریکړو صلاحیت ولری ترڅو شکایت کونکی، که چیری شکایت یی پر ځای وی، تلافی کړای شی. همداراز په دی اړه د هغو اسنادو او شواهدو د له مینځه وړو صلاحیت هم باید موجود وی چی امینتی او استخباراتی اداری د شکایت کونکی به هکله ټول کړی دی.
- د پلټنی او تحقیق حدودو باید په قانون کی څرگندتوب ولری، هغه باید یواځی د امنیتی او استخباراتی ادارو د کار د چلند پوری محدود نه وی بلکه لمن یی باید د هغو ادارو بشپړ چالچلند پوری پراخه وی.

دویشتم فصل

د خپلواکو چارواکو له خوا د حکومت د اداری په دننه کی د ادارو څارنه

د سیاسی انحصار د مخ نیوی لپاره امنیتی اداری د سیاسی هدایاتو په وړاندی د ځان ساتنی لپاره له یو ډول قانونی محافظتی احکامو څخه برخه من دی. که چیری داسی وی ، نو پوښتنه دا ده چی حکومت څنګه کولای شی چی له هغو ادارو څخه د لازمو معلوماتو لاس ته راوړلو لپاره ډاډه شی او هم څنګه پوه شی چی هغه اداری د حکومت له پالیسی سره سم عمل کوی. په همدی وجه ځینو هیوادونو ځینی دفترونه او اداری لکه د عمومی پلټنی اداره، قضایی کمیساری او یا د کتنی او غور کونی دفترونه پرانیستی دی ترڅو د امنیتی ارګانونو فعالیتونه وپلټی. او د قانونی صلاحیتونو درلودلو سره د هغو ادارو معلوماتو او کارکونکو ته لاس رسیدنه ولری.[8]

دغه مفکوره په لومړی سر کی د امریکا متحده ایالاتو په استخباراتی ټولنه کی پیدا شوو چی اوس د عمومی پلټنی څودفترونه لری. هغوی ټول له امینتی او استخباراتی ادارو څخه خپلواک عمل کوی. خو د هغو دفترونو د تأسیس په پام کی نیونی سره ځینی توپیرونه په کی شته دی: ځینی یی د مقننه قوی له خوا جوړ شوی دی (لکه د مرکزی استخباراتی اداری او د دفاع وزارت لپاره د پلټنی عمومی دفتر)، هغه دفترونه چی یواځی پر حکومتی ادارو تکیه کوی، د اړوند وزیر له خوا جوړ شوی دی (لکه د دفاعی چارو د استخباراتو اداره او اطلاعاتو د کشف اداره). د دغو توپیرونو سر بیره، د هغوی ځینی یی د خپلو اجراآتو په هکله کانګرس او د اجرائیی ځینو برخو ته رپوټ ورکوی. د دغو دفترونو ځینی یی په دغو برخو کی دندی لری: کفایت او توانمندی، د ناوړه استفادو مخ نیوی، پلټنه او له قانونیت او د پالیسی سره له عمل کونی څخه څارنه.

عام پلټونکی په محرمی حلقی کی ځای لری: هغوی دنده نه لری چی د امنیتی او استخباراتی ادارو د ځواب ورکونی او حساب ورکونی په هکله عامو خلکو ته خبرتیا ورکړی. د هغوی دنده په لومړی سر کی دا ده چی د اجرائیه قوی په وړاندی د هغو ادارو د ځواب ورکونی پروسه غښتلی کړی. د کانادا قانون د یو داسی دفتر په هکله روښانه څرګندونه کوی. د کانادا عام پلټونکی د خپلو دندو د ترسره کولو لپاره د هغو معلوماتو د لاس ته راوړنی لپاره له نامحدودو صلاحیتونو حخه برخه من دی چی د هغو ادارو په اختیار کی دی.

۵۴ چوکاټ:
د کانادا د عام پلټونکی دندی عام پلټونکی د حکومت د اړوندی اداری د مقام (د عمومی حقوقو د مشاور مرستیال) په وړاندی مسؤل دی او دغه لاندی دندی لری: **الف ـ** د امنیتی او استخباراتی اداری د چلند څارنه د هغی د عملیاتی پالیسی سره سم؛ **ب ـ** د هغی اداری د عملیاتی فعالیتونو باندی له سره کتنه؛ **ج ـ** وزیر ته د کلنی رپوټ پخلئ په دی هکله چی آیا عام پلټونکی د امنیتی او استخباراتی اداری له کلنی رپوټ څخه خوښ دئ که نه او بل دا چی آیا هغی اداری د قانون او د وزیر له هدایاتو سرم عمل کړی دی که نه ، او هم د دی مسألی پخلی چی آیا هغی اداری له خپلو صلاحیتونو څخه ناوړه یا بی ځایه استفاده کړی ده که نه.[9] سرچینه: د کانادا د امنیتی او استخباراتی اداری د قانون سند، ۳۰ او ۳۲ برخی، ۱۹۸۴

همدا راز په بوزنيا او هرزګووينا کې عام پلټونکی د قانون د ۳۳ مادې له مخې داستخباراتې او امنيتې ادارې مسؤليت په غاړه لرې. د هغه دندې عبارت دې له : د هغې ادارې پر فعاليتونو له سره کتنه، د شکايتونو پلټنه، د پلټنې ابتکار، څارنه، تحقيق او د سپارښتنو ورکول. دغه عام پلټونکې دنده لرې چې لږترلږه په هر شپږ مياشتو کې استخباراتې امنيتې کميتې ته رپوټ وړاندې کړې او د اجرائيې مهم مقامات به منظمه توګه له بدلونونو څخه خبرکړې. د عام پلټونکې په صلاحيتونو کې د هغو ادارو له کارکونکو څخه پوښتنه او د هغو ادارو مقر او معلوماتو ته لاس غزول شامل دي.

نور هيوادونه، په خاصه توګه جنوبې افريقا [10] عام پلټونکې ته دنده ورکوي چې پارلمان ته هم رپوټ ورکړي. له داسې يوې دندې سره د جنوبې افريقا عام پلټونکې د محرمې حلقې او د عامو خلکو تر منيځ يو پل جوړوي، څرنګه چې هغه پارلمان ته د خپل رپوټ له وړاندې کولو سره عام خلک هم د امنيتې او استخباراتې ادارې له فعاليتونو څخه خبروي. خو بياهم ډير هغه مواد چې د هغو پر بنسټ رپوټ جوړ شوي دي، په محرمه حلقه کې خوندي پاتې کيږي، دغه مواد کيداې شي چې د څارنې له نورو ارګانونو سره شريک کړاې شي.

حتې ځينې عام پلټونکې چې يواځې اجرائيې ته د رپوټ ورکونې دنده په غاړه لرې، کولاې شي چې په غير رسمې توګه له پارلمانې ارګانونو سره اړيکې ټينګې کړي. دغه ډول يو مثال، څرنګه چې پاس يې يادونه وشوه په آسترالیا کې ميندل کيږي. همداراز د امريکا متحده ايالاتو ځينې عام پلټونکې وخت په وخت کانګرس ته رپوت ورکوي.

د دې مسألې له پام نيونې څخه برته چې عام پلټونکې چاته (حکومت ياپارلمان ته) رپوټ ورکوي، په دواړو حالتونو کې د هغه مقام د قانونې اختياراتو څرګندتوب او خپلواکتوب له ټولو څخه مهم دي. له خپلواکو مقاماتو څخه غوښتل کيږي چې د يو څو معيارونو په پام کې نيونې سره د هغو ادارو اجراآت تر کتنې لاندې ونيسي: قدرت او توانمندي، د حکومت له پاليسيو او له ټاکل شوو هدفونو سره سم عمل کول، ړومبيتوبونه او قانونيت. په دې ټولو حالتونو کې عام پلټونکې دې ته اړتيا لرې چې د يوې هراړخيزې او باور وړ ارزونې د چمتو کولو لپاره د هغو ادارو دوسيو او کار کونکو ته د لاس غزونې امکانات بايد ولري. په عمل کې ښايي يو خپلواک مقام د دې توان ونه لرې چې د يوې امنيتې او استخباراتې ادارې د يوې برخې څخه د زياتې پلټنه وکړاې شي. ځينې خپلواک دفترونه داسې کار کوي چې د هغو ادارو دوسيې يا کارونه دنمونې په توګه تر غور لاندې نيسي. دغه ډول پلټنه، هغه ادارې دې ته هڅوي چې د خپلو فعاليتونو هرې برخې ته پاملرنه ولري، ځکه مخکې له مخکې نه پوهيږي چې کومه دوسيه يا کوم کار تر څارنې او پلټنې لاندې نيول کيږي. ځينې عام دفترونه قضايي صلاحيتونه هم لري ترڅو انفرادي شکايتونو ته غوږ ونيسي(څرنګه چې په آسترالیا کې دغسې يو چلند معمول دی). [11]

غوره چالچلند

- د امنیتی او استخباراتی ادارو د کارونو ارزونه باید د خپلواکو او ناپلوو مقاماتو (لکه خپلواک رپوټ ورکونکو یا عام پلټونکو) له خوا سرته ورسیږی او له لاندو معیارونو سره سمون ولری؛
- هغه مقام چی د کارونو ارزونه سرته رسوی باید له حقوقی او قانونی شخصیت او د خپل ماموریت په موده کی د ګوښه کیدو له مصؤنیت څخه برخه من وی؛[12]
- د ارزونی او کتنی د صلاحیت حد او حدود باید په قانون کی صراحت ولری او نه یواځی د کارځرنګوالی بلکه د امنیتی او استخباراتی ادارو اپراتیفی کارونه هم په کی شامل وی؛
- هغه مقام چی د ارزونی او کتنی لپاره ټاکل کیږی باید په کافی اندازی له قانونی صلاحیت څخه برخه من وی تر څو هغه موضوعات او شواهد چی د امنیتی او استخباراتی ادارو صلاحیتونو څخه کار اخیستو پوری اړه لری ارزونه وکړای شی؛
- هغه مقام باید نامحدود واک او اختیار ولری ترڅو د یو حکم یا رپوټ یا یوی پریکړی چی د ارزونی په پروسه کی نیول کیږی، شکل، حد او حدود وټاکی.

درويشتم فصل

د محاسباتی پلټنی خپلواک دفترونه

د استخباراتی خدماتو د بودجی له تصویب سره د اجرائیی او پارلمان دندی پای ته نه رسیږی. نه یوائې اجرائیه بلکه پارلمان هم باید خپلې د محاسباتی پلټنی او څارنی دندی سرته ورسوی. د یادونی وړ ده چی پارلمان ته د محاسباتی پلټنی د یو بشپړ رپوټ وړاندی کول د دیموکراتیکی پروسی یوه برخه ده او په محاسباتی پروسه کی باید هم حسابی پلټنی او هم اجرائی پلټنی شاملی وی. د امنیتی او استخباراتی ادارو حساب او کتاب او کلنی رپوټونه د پارلمانی لپاره مهمی سرچینی دی ترڅو په دی مسألی باندی غور او کتنه وکړی چی په تیر مالی کال کی عامه پیسی څرنګه او په کومو لار لګولی شوی دی.

د خپلواکتوب تضمین

په ډیرو هیوادونو کی د محاسباتو د پلټنی ملی دفتر(په مختلفو هیوادونو کی مختلف نومونه لری لکه: د محاسباتو عام پلټونکی، د ملی محاسباتو دفتر، د بودجی دفتر او د ملی محاسباتو دیوان) د قانون له مخی د یو خپلواک ارګان په توګه جوړیږی. د دی لپاره چی د هغه خپلواکتوب خوندی وساتل شی، د محاسباتو عام پلټونکی باید:

- د پارلمان له خوا وټاکل شی او د ماموریت موده یی څرګنده وی؛
- قانونی امکانات او سرچینی چی عملی بڼه ولری، باید د هغه په اختیار کی وی ترڅو خپل ماموریت په خپلواکی سره سرته ورسوی؛
- خپلواک صلاحیت باید ولری ترڅو پارلمان او د هغه بودجوی کمیتی ته د لګښتونو په هکله، هر وخت چی وغواړی، رپوټ ورکړی.

که چیری د چارواکو یا سیاسی ارګانونو له خوا له دولتی سرچینو څخه ناوړه استفاده وشی، پارلمان باید په دی لټه کی شی چی د قانون له مخی قضایی تعزیرات ولګول شی او پلی کړای شی.

د امنیتی او استخباراتی خدماتو محاسباتی پلټنه

دامنیتی او استخباراتی خدماتو محاسباتی پلټنی په دی موخه په لاره اچولی کیږی تر څو ډاډ لاس ته راشی چی د هغو ادارو لګښتونه له قانون سره سم او په اغیزمنه توګه په کار لویدلی دی. دغی موخی ته د رسیدو لپاره هغه اداری باید په بشپړه توګه د محاسباتی پلټنی پرمخ پرانیستی وی، البته هغه لږ محدودیت چی د ځینومعلوماتی سر چینو د هویت د ساتلواو یا د ځینو حساسو عملیاتو د جزیئاتو د نه بربنډولو لپاره لګول کیږی، له دی امر څخه استثنا دی.[13]

دا چی هغه اداری دمحرم توب تر نامه لاندی عمل کوی، ځله ایزی خبری رسنی او مدنی ټولنه نه شی کولای چی د هغو ادارو د فعالیتونو په هکله عامو خلکو ته خبر ورکړی. نو په دی وجه خورا اهمیت لری چی محاسباتی پلټونکی پټو معلوماتو ته په پراخه توګه لاس اوږد کړای شی. یوائې له همدی لاری سړی کولای شی چی ډاډه شی چی آیا امنیتی او استخباراتی ادارو عامه پیسی د قانون په چوکاټ کی په مصرف رسولی او یا که په غیر قانونی لارو (لکه اختلاس یا نوری ناوړه استفادی).

۵۵ چوکاټ:
د محاسباتو عام پلټونکی

دا چی د محاسباتو د پلټنی دفتر یا دیوان د اجرائیی، مقننی یا قضایی تر لاس لاندی وی یا نه وی، مهمه خبر دا ده چی هغه دیوان باید په بشپړه توگه خپلواک وی. دغه دیوان د خپل ماموریت د ترسره کولو لپاره باید په کافی اندازی سرچینی او امکانات په اختیار کی ولری. د هغه دندی کیدای شی چی په دری برخو وویشل شی:

مالی څارنه
د محاسباتو د پلټنی دفتر یا دیوان باید د ټولو اجرائیی ارگانونو او عامه ادارو د مالی چارو د سمون، رښتینولی او بشپړتیا تر پلټنی لاندی ونیسی. هغه دیوان باید د دی خبری پخلی وکړی چی آیا ټول مالی اجرآات پر عامه پیسو د لگول شوو قوانینو او مقرراتو سره سم سرته رسیدلی دی که نه. د څارنی د همدی دندی په چوکاټ کی د محاسباتو دیوان باید د هغو چارواکو په اړه چی د پیسو د ورکړی صلاحیت لری، یو قضایی ماموریت هم سرته ورسوی. هغوی ټول باید د هغو پیسو په اړه چی په مصرف یی رسولی دی، د حساب ورکونی لپاره چمتو اوسی. خصوصا کله چی هغوی له خپلو دندو څخه گوښه کیږی. د ناوړه استفادو او یا اختلاس په صورت کی، د محاسباتو دیوان دنده لری چی په دی اړه یو رپوټ چمتو کړی او موضوع قضا ته وړاندی کړی.

قانونی څارنه
د محاسباتو د پلټنی دفتر یا دیوان باید د دی پلټنه وکړی چی آیا ټول عامه لگښتونه او عایدات په بودجی باندی د واکمن قانون له مخی سرته رسیدلی که نه.

له عامه پیسو څخه په ښه وجه کار اخیستل
د محاسباتو د پلټنی یو پرمختلی دیوان چی د غوره واکمنی په گټه کار کوی باید ډاډ ورکړی چی له عامو پیسو څخه د لاندو دری معیارونو له مخی کار اخیستل کیږی:
۱- پیسو ته ارزښت ورکول: ډاډینه باید وشی چی له مالی سرچینو څخه له کمی او کیفی لحاظه ستره گټه اخیستل شوی ده؛
۲- اغیزمنتوب: په دی هکله د ځینو اقداماتو لاس لاندی نیول ترڅو وکتل شی له عامه پیسو څخه د کار اخیستو سره ټاکل شوی هدفونه ترکومی کچی لاس ته راغلی دی؛
۳- گټورتوب: په دی هکله د ځینو اقداماتو لاس لاندی نیول ترڅو وکتل شی چی له عامه پیسو څخه استفادی سره هغه نتیجی لاس ته راغلی چی انتظار یی کیده.
دغه بهرنی څارنه د محاسباتو د پلټنی د دیوان په نوښت یا د پارلمان له خوا په لاره اچول شوی دی.
سرچینه: د پا رلمان او بودجوی پرسو په هکله د بین الپارلمانی اتحادیی د سیمینار په هکله یو عمومی رپوټ، (Bamako, Mali, November 2001)

د غوره واکمنی د یو عمومی اصل په توگه دمحاسباتو د پلټنی مقررات چی د حکومت د نورو فعالیتونو په برخه کی د پلی کیدو وړ دی، باید د امنیتی او استخباراتی ادارو د لگښتونو د محاسباتی پلټنی په برخه کی د پلی کیدو وړ وی، البته له ځینو محدودیتونو سره چی پاس تری یادونه وشوه. هغه څه چی د هغو ادارو محاسباتی پلټنی له نورو عادی پلټنو حخه توپیروی، هغه د رپوت ورکونی میکانیزم دی. د عملیاتو د دوام د ساتنی لپاره، د هغو ادارو میتود او سرچینی په ډیرو هیوادونو کی د رپوټ ورکونی میکانیزم پوری تړلی دی. د بیلگی په توگه، په بریتانیا کی تر کومه ځایه چی پارلمان پوری اړه لری یوازی د پارلمان د عامه حسابونو د کمیتی رئیس او د پارلمان امنیتی او استخبارتی کمیته د مالی پلټنی

له نتيجو څخه خبرول کيږي. د دغو کميتو په نامه رپوټونو کې د لګښتونو د قانونيت او ګټورتوب او د احتمالي مالي ګډوډيو مسايل شامل دي. په دې رپوټونو کې دې مسألې ته هم اشاره کيږي چې آيا هغو ادارو د بودجو لپاره د ټاکل شوې چوکاټ له مخې عمل کړی دی که نه. په آلمان کې د استخباراتي ادارو د حسابونو او مالي منجمنت کنترول د يو درې ګونې پلاوي (Dreikollegium) له خوا سرته رسول کيږي دغه ارګان د فدرال د محاسباتو د ديوان(Bundesrechnungshof) په چوکاټ کې جوړ شوی دی. د فدرال د محاسباتو ديوان د استخباراتي خدماتو د حسابي او مالي منجمنت د کنترول څخه لاس ته راغلي نتايج د پارلمان د بودجوي کنترول يو خاصې کميتې، د استخباراتي څارنې لپاره د پارلمان د کنترول جرګه ګۍ، د لومړي وزير دفتر او همداراز د ماليې وزارت ته رپوټ ورکوي.[14] پارلمان (البته نه استخباراتي اداره) پريکړه کوي چې د استخباراتي ادارې د بودجې کومه برخه بايد پټه وساتله شي.[15]

سربيره پردې، په ډيرو هيوادونو کې د امنيتي او استخباراتي خدماتو کلني رپوټونه لکه (په پولند کې) يا د څارنې د ارګان رپوټونه مثلا په (بريتانيا کې) د پلټنې د مالي نتايجو څخه عبارت دي.[16]
په لاندې چوکاټ کې روښانه شوې ده چې څرنګه محاسباتي پلټونکي په نامه د هغو ادارو په هکله د معلوماتو بربنډول ترتيب کړای شي.

۵۶ چوکاټ **د محاسباتو پلټونکي ته د استخباراتي ادارو د معلوماتو د قانوني بربنډول (بريتانيا)** د استخبارتي ادارو د مسؤليت د سرته رسولو لپاره، څرنګه چې لازمه ده، معلومات بايد بربنډ کړای شي، البته په دې شرط چې دغه بربنډونه د هغو چلندونو له مخې وي چې د بهرنيو چارو د وزارت له خوا تصويب شوي او هم په دې شرط چې دا هغه معلومات وي د محاسباتو پلټونکي د خپل مسؤليت د تر سره کولو لپاره ورته اړتيا لري. سرچينه: د ۱۹۹۴ کال د استخباراتي خدماتو د قانون سند، ۲(۳) ب برخه، بريتانيا

همداراز په ډيرو هيوادونو کې د محاسباتو د پلټنې ديوان د ځينو پروژو قانونيت، ګټورتوب او اغيزمنتوب تر پلټنې لاندې نيسي، مثلا د استخباراتي ادارو د مقر لپاره د ودانۍ جوړول په کانادا او بريتانيا کې يا د استخباراتي زيګنالونو د نوو سيستمونو اخيستل په بريتانيا کې يا د تروريزم پرضد د مبارزې لپاره د استخباراتي ادارو تر مينځ د معلوماتو تبادله په هالند کې. ۵۸ چوکاټ کې هغه مثال ښودل شوی چې په کانادا کې د محاسباتوعام پلټونکي په يوه تحقيقاتي مسأله کې څه واک او اختيار کيدای شي چې ولري.

د ملي محاسباتو ديوان هسې بې بنسټ عمل نه کوي، بلکه دغه ارګان د مالي حساب ورکونې د چالچلند په يو سيستم کې د قانون پر اصل ولاړ دئ. معمولا د مالي حساب ورکونې قوانين په ټوليزه توګه او د استخباراتي خدماتو قوانين په خاصه توګه دا ټاکي چې په دې برخه کې د حساب ورکونې کوم نورمونه او احکام بايد د پلي کيدو وړ دي. ۵۷ چوکاټ کې د لوکزامبورګ د استخباراتي خدماتو د مالي حساب ورکونې لارې چارې تشريح کوي. د لوکزامبورګ مثال د مالي پلټنې د نظام له درې مهمو عنصرونو څخه خبری کوي. لومړی دا چې، د استخباراتي خدماتو د مالي چارو مسؤل د وزير له خوا ګمارل کيږي نه استخباراتي خدماتو د رئيس له خوا. دغه ډول چلند په هغو ادارو کې د مالي چارو د مسؤل دريځ غښتلی کوي او د هغه د مقام له خپلواکتوب سره مرسته کوي. دوهم داچې، د محاسباتو د پلټنې د ديوان د اختياراتو په جمله کې يو هم دا دی چې هغه وخت په وخت د استخباراتي ادارو هغه چارې تر پلټنې لاندې نيسي چې د مالي مسايل پر بنسټ سرته رسولی کيږي. د يو داسې صلاحيت له درلودلو

سره، هغه ديوان له هغو اختياراتو څخه يو ګام وړاندې اخلي چې هغه ته د لګښتونو د ارزونې، حساب ورکونې او قانونيت او همدا راز د استخباراتي ادارو د کفايت، ګټورتوب او اغيزمنتوب د تشخيص لپاره ورکړل شوي دي. دريم داچې، قانون هدايت ورکوي چې پر دولتي بودجه ، حساب ورکونې او خزانې باندې واکمن قانون د استخباراتي ادارو په برخه کې هم د پلي کيدو وړ دي (پرته له خاصو حالتونو څخه). لېده دا چې د قانون موخه دا ده چې هغه يو حالت بايد رامينځ ته کړای شي چې هلته د يو روغ مالي منجمنت چلندونه تطبيقي بڼه ولري.

۵۷ چوکاټ:

مالي حساب ورکونه (لوکزامبورګ)

۱ـ د استخباراتي خدماتو لګښتونه د استخباراتي اداری د ځانګړی حسابدار له خوا چې د بودجې په چارو کې د مسؤل وزير له خوا ټاکل کيږي، د بودجې، حساب ورکونې او خزانې په هکله د ۱۹۹۹ کال د جون د ۸ د تعديل شوي قانون د ۶۸ مادې له مخې اداره او څارل کيږي.
۲ ـ د نوموړي قانون د ۶۸ تر ۷۳ مادو په هکله استثناوې په لاندې ډول دي:

- وخت په وخت د استخباراتي خدماتو د منجمنت کنترول چې ملي محاسباتو د ديوان له خوا شوی وي،
- هغه پيسې چې د ځانګړی حسابدار له خوا تر لاسه شوي وي، د استخباراتي خدماتو د لګښتونو لپاره ځانګړي شوي وي اود ځانګړی حسابدار په بانکي حساب کې قيد شوي وي؛
- د کال په هر درې مياشتو کې ځانګړی حسابدار هغه مقام ته چې د لګښتونو صلاحيت لري د ټاکلي شوي مودې کې د استفاده شوو پيسو په هکله رپوټ ورکوي؛
- د لګښت لپاره هغه پيسې چې د مالي کال په موده کې په مصرف نه وي رسيدلې، بيرته د دولت خزانې نه استولې کيږي. د دې پر ځای دغه پيسې د استخباراتي ادارو په اختيار کې قيد پاتې کيږي او د راتلونکي مالي کال لپاره په پام کې نيولې کيږي؛
- هغه مقام چې د لګښت لپاره صلاحيت لري د ځانګړی حسابدار ملي رپوټ د پخلي لپاره د ملي محاسباتو ديوان ته وړاندې کوي؛
- د ملي محاسباتو د پلټنې ديوان دغه حسابونه له خپلو کتنو سره يو ځای صدراعظم او د دولت په چارو کې وزير ته وړاندې کوي؛
- د هر مالي کال په پای کې صدراعظم، د دولت په چارو کې وزير هغه يو وزير ته چې د بودجې د چارو مسؤل دئ څرګندونه کوي چې آيا هغوی د ځانګړی حسابدار له رپوټ او اجراآتو څخه خوښ دي که نه. دا چې ايا ځانګړی حسابدار خپله دنده په ښه وجه سرته رسولې که نه، بايد د هغه مالي کال د دسمبر د ۳۱ له پای څخه مخکې تصميم ونيول شي چې ځانګړی حسابدار د ماموريت د کال څخه وروسته راځي.

سرچينه:
Loi du 15 juin portant organisation du Service de Renseignement de l'Etat, Article 7, Memorial - Journal Officiel du Grand-Duche de Luxembourg, A-No. 113

۵۸ چوکاټ:

د پروژو خپلواکه پلټنه:

مثال:د کانادا د محاسباتو د عام پلټونکی له خوا د هغه هیواد د استخباراتی خدماتو(CSIS) د ودانی د مقر د پروژی محاسباتی پلټنه

هدف:

دغه پلټنه په دی موخه په لاره واچوله شوه ترڅو ومیندل شی چی آیا نوموړی ودانی د (CSIS) ټاکل شوی غوښتنی یی پوره کړی دی او آیا د مالی هیأت له پریکړو سره سم عمل شوی او آیا دغه پروژه له اقتصادی نظره ګټوره ده که نه.

معیار:

زمونږد محاسباتی پلټنی معیار د پروژو لپاره د اختصاصی پانګی د پلټنی له مقرراتو او همداراز د مالی هیأت د لارښوونو او پالیسیو څخه اخیستل شوی دی.

حدود:

محاسباتی پلټنی د دغی پروژی ټول پړاونه تر کتنی لاندی ونیول. مونږ په خاصه توګه د دغی پروژی لپاره د اړتیاو څرګندونی، د انتخاب تحلیلونه، د پروژی خپله تعریف، دیزاین او طرحه، د تړون پروسه، په پروژه کی د بدلون راوستلو مسایل، د پروژی منجمنت، چاپیریالی ارزونه، اداره او د پروژی له بشپړید څخه وروسته بهیر تر غور او پلټنی لاندی ونیول. زمونږ پلټنه د ۱۹۹۵ کال د نومبر په میاشت کی پیل او ۱۹۹۹ کال د مارچ په میاشت کی بشپړ شوه. د پروژی د ستروالی او د هغه کم وخت چی مونږ په اختیار کی درلود، په پام کی نیونی سره مونږ بریالی شوو چی د پروژی د مالی سوابقو جزئیات وپلټوو. (...) دغی پلټنی د (CSIS) اختیاراتو ته اشاره کړی ده. خو د دی خبری سره مونږ موافق یو چی د دغی ودانی د جوړولو لپاره اړتیا وه. دغه اړتیاوی د اوسنی اختیاراتو په بنسټ ولاړی وی او پر ځای دی.

لاره چاره:

د پلټنی شواهد د هغی پروژی د ودانولو له کارکونکو او همداراز د (CSIS) له کارکونکو سره چی له دغی ودنی څخه استفاده کوی، له مرکو څخه چمتو کړای شوی دی. مونږ د پروژی د پلان اسناد، مالی هیأت د وړاندی شوی اسناد، د پروژی ریپوټونه، د پروژی د مشورتی کمیټی او د منجمنت د غونډو مسودی، لیکونه، د تړنونو اسناد او کلنی ریپوټونه ټول تر غور او پلټنی لاندی ونیول. مونږ دغه ودانی له بام څخه تر بنسټه پوری او همدا راز د دفترونو ستروالی، د خاصو غونډو لپاره سالونونه او داسی نورځایونه په پوره غور ولیدل او پلټل. مونږ سره ډیره غوره همکاری وشوه (...). د (CSIS) د چالچلندونو او د هغی ودانی په اړه د امنیتی ملاحظاتو په پام کی نیونی سره مونږ سره د همکاری کچه رښتیا هم چی د ستاینی وړ ده.

سرچینه: د کانادا د محاسباتو د عام پلټونکی د ۱۹۹۶ کال ریوټ په دغی انترنتی پاڼی کی موجو دئ:
http://www.oag-bvg.gc.ca

خو په دی اړه یو خبره د یادونی وړ ده. هغه دا چی استخباراتی او امنیتی خدمات د حکومت له نورو ارګانونو سره د پرتله کیدو وړ نه دی. د ځینی دلایلو له امله په دغی برخی کی ډیر زیات خطر موجود دی، د هغو ادارو له مسؤلیتونو څخه د بهرنی فکتورونو په پام کی نیونی سره ، که چیری سمه پاملرنه ونه شی، ټولی اچول شوی پانګی بنایی بی ځایه او ضایع شی. منتخب استازی باید د پلټنی نتایج په

ډېرې زيرتيا سره تر غور لاندې ونيسي. د محاسباتو د عام پلټونکې رپوټونو ته د يو غير انډول ځواب او يا د هغو د نتايجو بربنډولو سره ښايي د هغو ادارو ټولو عملياتو ته تاوان واړوي، د هغو کار ته خنډ پيدا کړي او له ټولو څخه سخته دا چې د سياسي مشرې او استخباراتې ادارې د رياست تر مينځ د بې اعتمادې فضا رامينځ ته کړي.

غوره چالچلند

- د محاسباتو د ديوان د خپلواک توب د خوندې ساتنې لپاره بايد د هغه چالچلندونه د قانون پر بنسټ ولاړ وي، هغه ديوان بايد پارلمان ته رپوت ورکړي او د محاسباتو د پلټنې ديوان رئيس بايد د پارلمان له خوا وټاکل شي؛
- پر هغه ديوان باندې واکمن قانون بايد د هغه ديوان د اختياراتو، د رپوت ورکونې ميکانيزم، د رئيس ټاکل او همدارز پټو معلوماتو ته د لاس غزولو حد او حدود ښکاره کړي؛
- عام پلټونکې بايد پټو معلوماتو ته بشپړه لاس رسيدنه ولرې ترڅو نه يواځې په مالې پلټنو لاس پورې کړي، بلکه د ځينو خاصو پروژو اجرائيې توانمندې هم تر پوښتنې لاندې ونيسي؛
- د پلټنې ديوان بايد صلاحيت ولري ترڅو نه يواځې په مالې پلټنو لاس پورې کړي ، بلکه د ځينو خاصو پروژو اجرائيې توانمندې له جزئياتو سره تر غور لاندې ونيسي؛
- دا چې دپلټنې ديوان له پټو معلوماتو سره اړيکې لري، بايد د قانون ساتونکې احکام وضع شي ترڅو د پلټنې د نتايجو د خپريو او يا د هغو د يوې برخې له خپريو څخه مخ نيوې وشي.

د پنځمی برخی لمن لیکونه ـ د پلټنی د بهرنی ارګانونو نقش

1. د پارلمانی کنترول د جرګه ګی(PKGR) لپاره د آلمان د پارلمان دارالانشاء، په آلمان کی د استخباراتی خدماتو پارلمانی کنترول (برلین: د فدرال مطبوعاتی دفتر، ۲۰۰۱)
German Bundestag Secretariat of the Parliamentary Control Commission (PKGR), Parliamentary Control of the Intelligence Services in Germany,(Berlin: Bundespresseamt, 2001), pp. 19-20.

2. په دی اړه دغه سرچینی دی وکتلی شی :
Windisch v Austria, (1991) 13 European Human Rights Reports 291; Van Mechelen v Netherlands, (1998) 25 European Human Rights Reports 647, Teixeira de Castro v Portugal, European Court of Human Rights, Judgment of 9 June 1998.

3. په دی اړه دغه سرچینی دی وکتلی شی:
Rowe and Davis v UK, (2000), 30 European Human Rights Reports 1; Tinnelly and McElduff vUK, E Ct HR, Judgment, 10 July 1998 .

4. په دی اړه دغه سرچینی دی وکتلی شی:
Chahal v UK, (1997) 23 E.H.R.R. 413; Tinnelly and McElduff v UK, (1999) 27 E.H.R.R. 249.; Edwards and Lewis v UK, European Court of Human Rights, Judgment 22 July 2003 and 27 October 2004.

5. په دی اړه دغه سرچینی دی وکتلی شی:
Klass v Germany, para. 15 (as regards Art. 8); Leander v Sweden, para. 68 (as regards Art. 13.(

6. په دی اړه دغه سرچینی دی وکتلی شی:
Leander v Sweden, para. 78.

7.د کورنی امنیتی خدماتو په هکله د سپارښتنو د عملی امکاناتو په هکله رپوټ:
'Report on the Feasibility of Recommendations on Internal Security Services', adopted by the PC-S-SEC at its second meeting (9 - 11 October 2002), p. 15.

8.د پرتله کولو لپاره په مختلفو هیوادونو کی د عام پلټونکی صلاحیتونو ته دی کتنه وشی:
For comparison of the powers of Inspectors-General in different countries, see: Intelligence and Security Committee (UK), Annual Report for 2001-2, Cm 5542, Appendix 3.

9. د کانادا د امنیتی استخباراتی خدماتو د قانون سند، پاته ۳۳.۲ . د هغی اداری کلنی رپوټ او هم عام پلټونکی تصدیق دی د څارنی کمیتی ته واستول شی.
CSIS Act, s. 33.2. Both the Service's Annual Report and the Inspector-General's certificate are required to be sent to the oversight body, SIRC.: s. 33.3 CSIS Act 1984.

10. د استخباراتو د عام پلټونکی دفتر
Office of the Inspector General of Intelligence.

11. د امنیتی او استخباراتی چارو د عام پلټونکی په هکله د ۱۹۸۶ کال د قانون سند، ۱۰ تر ۱۲ برخی پوری
Inspector-General of Security and Intelligence Act 1986, sections 10-12.

12. د بیلګی په توګه د بوزنیا او هرزګووینا د استخباراتی او امنیتی اداری قانون، ۳۲ ماده دی وکتل شی:

" عام پلټونکی د صدراعظم د وړاندیز له مخی د وزیرانو د شورا له خوا ټاکل کیږی او ګوښه کیږی.عام پلټونکی د یوی څلور کلنی دوری لپاره ټاکل کیږی او دا دوره یواځی یو ځل تکراریدلی شی. د عام پلټونکی ماموریت د هغه د خپلی غوښتنی له مخی یواځی په لاندو شرایطو کی د ټاکلی شوی دوری څخه مخکی پای ته رسیږی؛ که چیری هغه په دایمی توګه د ماموریت په اجراء کولو کی خپل توان او کفایت له لاسه ورکړی؛ که چیری هغه ونه شی کړای چی د قانون له مخی عمل وکړی؛ که چیری هغه ونه شی کړای چی د هغی اداری د سرپرستی لپاره لازم اقدامات عملی کړی؛ که چیری د هغه پر خلاف د جنایی جرم، سرغړونو، له خپل مقام څخه د ناوړه استفادی، د دولتی، پوځی او یا نورو رسمی اسرارو د بربنډولو په وجه کومه دعوا وړاندی شی؛ که چیری د هغه پر خلاف د یو جنایی جرم یا سرغړونی په خاطر د محکمی وروستی پریکړه صادره شی؛ او یا هغه ونه شی کړای چی د قانون له مخی یوه پلټنه او یا یو تحقیق په لاره واچولای شی.

See, for example, Law of the Intelligence and Security Agency of Bosnia Herzegovina, Article 32:

‘An Inspector General shall be appointed and dismissed by the Council of Ministers upon the proposal of the Chair. The Inspector General shall serve a four-year term, which may be renewed once. The Inspector General may be dismissed before the expiration of his/her mandate upon his/her own request; if s/he permanently loses the capacity to execute his/her duties; fails to comply with applicable legislation or regulations; fails to implement measures for supervision of the Agency; if criminal proceedings for the criminal offences of abuse of office or disclosing a State, military or official secret have been instituted against him/her; if a final imprisonment sentence for a criminal offence which makes him/her unworthy of executing such duties is rendered against him/her; or if s/he fails to conduct an investigation, inspection or audit in a timely and lawful manner ’.

13. دغه محدودیتونه د بریتانیا د کنترولر او عام پلټونکی په برخه کی پلی کړای شی. د کنترولر او د عام پلونکی رپوت دی وکتل شی،

These restrictions apply to the UK Comptroller and Auditor-General, see Report by the Comptroller and Auditor-General, Thames House and Vauxhall Cross, HC Session 1999-2000, 18 February 2000, point 8. Available at:
http://www.nao.org.uk/publications/nao_reports/9900236.pdf

14. د فدرالی آلمان د بودجی مقررات، ۱۹۶۹، پارګراف ۳۱۰ الف؛ د آلمان د پارلمانی کنترول جرګه ګی د ارلانشاء، په آلمان کی پر استخباراتو پارلمانی کنترول - مواد،(برلین: پارلمان، ۲۰۰۳)، سرچینی او د استخباراتو انترنتی پاڼه....:

German Bundeshaushaltsordnung (BHO) (1969), Para. 10a (3); Secretariat of the German Parliamentary Control Panel, Die Parlamentarische Kontrolle der Nachrichtendienste in Deutschland – Materialien, (Berlin: Bundestag, 2003), p. 42; Website of the German Intelligence Service (Bundesnachrichtendienst) at:>http://www.bundesnachrichtendienst.
de/auftrag/kontrolle.htmBundeshaushaltsordnung .<

15.د فدرالی آلمان د بودجی مقررات ، ۱۹۶۹، پارګراف ......
German Bundeshaushaltsordnung (BHO) (1969), Para. 10a (2.)

16. د بیلګی په توګه د هالند د استخباراتی او امنیتی خدماتو کلنی رپوټ، ۲۰۰۳، په انترنتی پاڼه:
See, for example, Annual Report of the General Security and Intelligence Services of the Netherlands (2003), available at:
>http://www.minbzk.nl/contents/pages/9459/annual_report_2003_aivd.pdf>, pp. 69-70; Intelligence and Security Committee Annual Report 2002-2003, presented to parliament by the prime Minister by Command of Her majesty, june 2003, London, pp 8-13

غوره چالچلندونو ته یوه لنډه کتنه

اداره

د اختیاراتو تعریف

- د یوی امنیتی او استخباراتی اداری نقش باید په ښکاره او څرګنده توګه تعریف شی او هغوموضوعاتو پوری محدود شی چی جزئیات مشخص وی او په هغو کی هغه ګواښونه وښودل شی چی رښتیا هم د ملی امنیت او د مدنی ټولنی جوښت ته ځیر وی؛
- ملی امنیت او مدنی ټولنی جوړښت ته ځیر شوی احتمالی ګواښونه باید د قانون له مخی مشخص شوی وی؛
- د یوی استخباراتی اداری کورنی واک او اختیار باید په روښانه توګه تعریف شی او هم هر هغه یو صلاحیت چی له هیواد څخه بهر عملی کیږی، باید د قانون د احکامو سره سم وی؛
- د هغی اداری دندی او قدرت باید د هغی د صلاحیت په چوکاټ کی په هغه یو قانون کی روښانه کړای شی چی د پارلمان له خوا تصویب شوی وی؛
- په خاصه توګه په هغو دولتونو کی چی پخوا مطلق العنان رژیمونه یی درلودل، د قانون ساتونکی احکام ضروری دی ترڅو د سیاسی مخالفینو پرضد د امنیتی او استخباراتی ادارو د ناوړه استفادو مخه ونیوله شی.

د امنیتی او استخباراتی ادارو د رئیس ټاکل

- تقنینی ارګان باید د امنیتی او استخباراتی اداری د رئیس د ټاکلو او ګوښه کولو لپاره هغه قانون او مقررات وضع کړی چی نوموړی مقام ته د هغه د ټاکلو لپاره د اهلیت او کفایت اصغری معیارونه او د هغه د ګوښه کولو لپاره لاملونه تشریح کړی؛
- د حکومت د اجرائیه قوی سر بیره پارلمان هم باید د ټاکلو په پروسه کی د لاس وهنی حق ولری؛
- غوره ده چی په پارلمان کی دحکومت مخالف اړخ هم په دی ټاکلو کی د تصرف حق ولری؛
- باید د نوموړی اداری پر رئیس باندی د فشار راوړلو او له هغه مقام څخه د ناوړه استفادی پر ضد قانون کی ساتونکی احکم موجود وی. همداراز د امنیتی اداری د مسؤل له خوا د سرغړونی په صورت کی د هغه د ګوښه کیدو لپاره ساتونکی احکام خورا مهم دی؛
- د ټاکلو او ګوښه کولو لپاره باید په قانون کی معیارونه څرګند وی؛
- غوره ده چی د ټاکلو په پروسه کی د کابینی له یوه غړی څخه زیات ګډون ولری، د بیلګی په توګه د دولت د رئیس یا صدراعظم سربیره د کابینی اړوند وزیر.

له ځانګړو اختياراتو څخه د کار اخيستو لپاره اجازه ورکول

- د قانون د واکمنی يو غوښتنه دا ده چی د استخباراتی او امنيتی ادارو خانګړی صلاحيتونه بايد قانونی بسټ ولری؛
- قانون بايد روښانه، ځغرده او هراړخيز وی ترڅو هغه اداری ونه شی کړای چی له کمزورو قانونی امکاناتو حخه استفاده وکړی؛
- په هر قانون کی چی د څارنی لپاره جوړيږی بايد انډول خوندی وساتل شی؛
- د استخباراتی و امنيتی ادارو له خوا د ځانګړو اختياراتو حخه د ناوړه استفادی د مخ نيوی لپاره بايد له هغو ادارو څخه بهر څارونکي وټاکل شی.
- ټول هغه اقدامات چی د هغو ادارو له خوا د تروريزم پرضد د مبارزی لپاره لاس لاندی نيول کيږی، بايد بشری حقوق او د قانون واکمنی مراعات کړی. په يو وګړی باندی د تروريستی فعاليتونو د تور يا د هغو د کولو سره سره، امنيتی او استخباراتی اداری بايد د هغه بنستيزبشری حقوق (لکه ژوند کول، نه ربړول او داسی نور)، څرنګه چی د اروپا د بشری حقوقو محکمی او د مدنی او سياسی حقوقو نړيوال منشور منلی دی، پېنو لادی نه کړی؛
- له ځانګړو صلاحيتونو څخه د ناوړه کار اخيستو او زورزياټو د مخی نيوی او بشری حقوقو د خوندی ساتنی لپاره بايد د هغو ادارو چلند تر څارنی او ارزونی لاندی ونيول شی.

معلومات او دوسيی

- د استخباراتی ادارو قانونی اختيارات بايد د هغو مقصدونو او په هغو شرايطو کی چی د يو وګړی په هکله معلومات راټوليږی او دوسيه پرانيستله کيږی، د هغو ادارو د قانونی هدفونو سره سمون ولری؛
- قانون بايد په دی موخه چی دغه معلومات د څه مودی لپاره وساتل شی، له هغو څخه د استفادی څرنګوالی څنګه دئ او د چا په اختيار کی دی، د يو اغيزمن کنترول لپاره لاره اواره کړی او هم د معلوماتو د ساتنی له نړيوالو اصولو سره سمون ولری. په دی برخه کی بايد يو روښانه پروسه موجوده وی، څرنګه چی له هغو ادارو څخه بهر کسان صلاحيت ولری چی د دغی لاربښودنی د پلی کيدو څارنه وکړی؛
- امنيتی او استخباراتی اداری بايد د معلوماتو ورکونی له حق او د قانون وثيقو ته د لاری درلودو څخه بی برخی نه وی. هغوی بايد اجازه ولری، تر کومه ځايه چی امکان ولری، د ملی امنيت پوری اړوند اصول او د هغو ادارو صلاحيتونه بربنډ کړی؛[14]
- محکمی او نور خپلواک تأسيسات چی د قانون پر بنسټ جوړيږی، بايد په دی برخه کی پوره آزادی ولری چی د هغو ادارو معلوماتی دوسيی ته لاس رسيدو سره پلټنه وکړی چی آيا د يو وګړی د شکايت په هکله قانون پلی شوی دی که نه.
- کله چی معلومات له بهر يا کومی نړيوالی مؤسسی له خوا لاس ته راشی، هغه بايد هم استونکی او هم د اخيستونکی هيوادونو د کورنيو قوانينونو د څارنی د معيارونو تر کنترول لاندی ونيول شی؛
- يواځی په هغه صورت کی دی بهرنيو امنيتی ادارو يا وسلوالو ځواکونو يا يوی نړيوالی اداری ته معلومات وسپارل شی چی هغوی هم لکه د استونکی هيواد په څير له معلوماتو څخه د استفادی لپاره ورته قوانين او معيارونه ولری.

کورنی لارښونه او د اداری کنترول

- استخباراتی اداری باید له قانون څخه لوړی نه وی. په همدی وجه هغه کار کونکی چی د ادارو په دننه کی د غیر قانونی چالچلندونو او چارو په هکله شک او له هغو څخه خبرتیا پیدا کوی ، دنده لری چی په دی هکله رپوټ ورکړی؛
- یو ډول چالچلند باید موجود وی چی د هغ له مخی د اداری د پټو غړو امنیت او مصؤنیت خوندی وساتل شی.
- د استخباراتی دارو کا ر کونکی باید د اخلاقی چلندونو په برخه کی وروزل شی. د زده کړو دغه ډول کورسونه باید د کار په ټوله موده کی دایر شی.
- د کورنی ادارو پالیسی باید د یو روښانه قانون په چوکاټ کی تعریف شی؛
- هغه موضوعات چی د حساس قوانینو په هنداره کی منعکس کیږی ، باید د کورنی اداری پالیسیو تر احکامو لاندی ونیول شی.

د اجرائیه قوی نقش

د وزارت د مقام له خوا د استخباراتو څخه خبرتیا او د هغو کنترول

- استخباراتی قانون باید هغه ته د لاس رسیدولپاره له دوو بیلابیلوحقونو څخه برخه من وی: د اجرائیه قوی حق چی وکړای شی هغو معلوماتو ته لاس اوږد کړی چی د استخباراتی ادارو په واک کی دی او د هغو ادارو حق چی وکړای شی له اړوند وزیر سره اړیکه ولری؛
- وزیر باید د قانون له مخی د امنیتی او استخباراتی موضوعاتو په هکله د پالیسی د بیانولو مسؤلیت ولری. همداراز هغه د قانون له مخی حق لری چی د هغو ادارو له خوا ورته په منظمه توګه رپوټ ورکړ شی او هغه د حساسو سیاسی موضوعاتو د پریکړی مسؤلیت هم لری.

په پټو عملیاتو کنترول

- ټول پټ عملیات باید د پارلمان د تصویب شوو قوانینوله مخی د اجرائیه قوی د مسؤل غړی له خوا تصویب شی. په دی اړه باید منظم رپوټ چمتو شی؛
- داسی یو عمل باید د یو حکومتی مقام له خوا تر دی نامه لاندی چی ګواکی د یو پټ پروګرام یوه برخه ده تصویب نه شی چی د نړیوالو بشری حقوقو خلاف وی.

نړیوالې همکاری

- نړیوالی همکاری باید د وزیرانو په اجازه سرته ورسیږی او د دی لپاره چی هغه له کورنی قانون او نړیوالو قانونی ژمنو سره سمون ولری، باید د قانون د ساتونکو احکامو سره جوخت وی؛
- ساتونکی احکام باید له قانون سره ضمیمه وی تر څو له استخباراتی معلوماتو څخه ګډه استفاده د بشری حقوقو پر معیارونو یا د کورنی معیارونو پر څارنی باندی د معاملی سبب نه شی.

د وزارت د مقام له خوا د ناوړه استفادی مخ نیوئ

- استخباراتی قانون باید د وزیرانو له خوا د ناوړه استفادو د مخ نیوی او د هغو ادارو د سیاسی کولو پرضد ساتونکی احکام ولری. به دی لاره کی د قانون بیلابیل ساتونکی احکام کیدای شی چی په پام کی ونیول شی. د بیلگی په توگه، د وزیر ټول هدایتونه په یو لیکل شوی توگه وړاندی شی او یا هغه له اجرائیی حخه بهر یو پلټونکی ارگان ته د څیرینی لپاره وسپارل شی. بل دا چی په پارلمان کی مخالفو گوندنو ته د استخباراتو د چالچلندونو په هکله معلومات ورکړی؛
- استخباراتی اداری باید د یوه سیاسی گوند په گټه کار ونه کړی؛
- استخباراتی اداری باید اعتصابونه، د حکومت پلویان یا مخالفین چی د یو دیموکراتیک جریان غړی دی او د قانون سره سم جوړ شوی او عمل کوی تر پوښتنی لاندی ونه نیسی.

د پارلمان نقش

د پارلمانی څارنی د ارگانونو واک او اختیار

- **د اختیاراتو افقی حدود**: د ټولو څانگو او فرعی چاروکو په گډون ټوله استخباراتی ټولنه باید د پارلمان د یوه یا څو څارونکو ارگانونو تر څارنی لاندی وی؛
- د اختیاراتو عمودی حدود: د پارلمان د څارنی د ارگان اختیارات کیدای شی چی د لاند مسایلو پوری تړلی وی:
الف ـ قانونیت، ب ـ گټورتوب، ج ـ اغیزمنتوب، دال ـ د بشر د حقوقو د اړوندو تړنونو سره سمون، هـ ـ پالیسی/ د استخباراتی خدماتو اداری اړخونه؛
- ټولی دغه برخی باید د پارلمان د څارنی د ارگان یا د دولت د نورو ارگانونو تر پوښښ لاندی وی، د بیلگی په توگه د ملی څارنی دفتر، عام پلټونکی، محکمه. د ارگانونو د تضاعف او تداخل مخه باید ونیوله شی؛
- د یو پارلمانی ارگان اختیارات باید ښکاره او څرگند وی؛
- د پارلمانی څارنی سپارښتنی او رپوټونه باید: الف ـ سپارښتنی وشی، ب ـ په پارلمان کی تر بحث لاندی ونیول شی، ج ـ د دی مسألی په پام کی نیونی سره چی آیا هغه د حکومت له خوا او که د استخباراتی ادارو له خوا پلی کیږی، باید د هغو څارنه وشی،
- مالی منابع او قانون واک چی د پارلمانی څارنی د ارگان په اختیار کی پریښودل کیږی باید د هغه له صلاحیتونو سره سمون ولری.

د پارلمانی څارنی د ارگان جوړښت

- پارلمانی ارگانونه باید په ښکاره توگه د پارلمان په تصرف کی وی؛
- پارلمان باید د هغی کمیتی د غړو د ټاکلو او گوښه کولو مسؤلیت په غاړه ولری چی د پارلمان په استازیتوب د څارنی دنده لری؛
- په پارلمان کی ټول گوندونه باید د څارنی په کمیته کی استازی ولری، البته د هر گوند د خپل سیاسی غښتلتوب په کچه؛[14]

- د څارنی په ارګانونو کی باید د حکومت وزیران غړیتوب ونه لری (هغه غړی چی د حکومت په کابینه کی دنده اخلی هغوی باید د څارنی له ارګانونو څخه استعفا وکړی)، پرته له دی د هغو ارګانونو خپلواکتوب تر پوښتنی لاندی راځی.[15] عین دا مسأله د امنیتی او استخباراتی ادارو د پخوانیو غړو په برخه کی هم د تطبیق وړ ده؛
- د کمیتی غړی باید د پارلمان له غوښتنی سره سم د خپل مقام له مصؤنیت څخه برخه من وی، نه دا چی د حکومت د رئیس له خوا؛
- د کمیتی رئیس باید د پارلمان یا خپله د کمیتی له خوا وټاکل شی، نه د حکومت له خوا.

د څارنی د ارګان پلټنه او تصفیه

- پارلمانی غړی باید یواځی هغه وخت تر پلټنی لاندی ونیول شی چی دڅارنی کمیته له اپراتیفی حساسو اسنادو او موادو سره کار ولری؛
- کله چی د پارلمانی غړو امنیتی تصفیه د استخباراتی و امنیتی ادارو له خوا ونه منل شی، باید هغه لاری چاری ومیندلی شی چی له رامینځ ته شوی شخړی سره له قانون سره سم چلند وکړی او خپل وروستی نتایج پارلمان او یا د هغه ریاست ته وړاندی کړی.
- د پلټنی معیارونه باید روښانه، عام، ټینګ او مضبوط اوسی تر څو د یموکراتیکی کتنی تأمین شی.

د معلوماتو او اسنادو د لاس ته راوړنی لپاره پارلمانی صلاحیتونه

- د څارنی ارګان باید د پلټنی لپاره قانونی صلاحیتونه ولری؛
- د څارنی د ارګان غړی باید ټولو هغو معلوماتو ته چی د خپلی دندی تر سره کولو لپاره ورته اړتیا لری، په آزاده توګه لاس اوږد کړای شی؛
- د څارنی ارګان باید د شاهدانو د احضار او له هغو څخه د قسم په ورکولو سره د بیان د اخیستو لپاره صلاحیت ولری؛
- ترکومه ځایه چی د څارنی ارګان پوری اړه نیسی، اجرائیه باید د څارنی ارګان د مسایلو له بهیر څخه خبر کړای شی؛
- د څارنی ارګان باید په غیر قانونی توګه د معلوماتو د بربندولو په مخ نیوی کی مناسب ګامونه واخلی؛
- هغه شخړه چی د معلوماتو د لاس ته راوړلو په سر د استخباراتی ادارو او دڅارنی د ارګان تر مینځ پیدا کیږی باید د یو تحلیل سره پارلمان ته وړاندی شی.

پارلمان ته رپوټ ورکونه

- د څارنی د پارلمانی کمیتی د رپوټ ورکونی او د هغه د څرنګوالی مسؤلیت او د شواهدو د خپرولو لپاره پریکړه باید د هغی کمیتی خپل صلاحیت وی؛
- هغه کمیته لږ ترلږه په کال کی یو ځل او یا څو ځلی، تر کومه ځایه چی ورته اړتیا وی، پارلمان ته خپل رپوټ وړاندی کوی؛
- دا د څارنی د پارلمانی کمیتی خپل واک او اختیار دی چی د امنیتی دلایلو له امله پریکړه وکړی چی یو رپوټ په بشپړه او یا یوه برخه یی په عامه توګه خپور شی که نه.
- له خپریدو څخه مخکی باید د هغه رپوټ یوه مسوده حکومت او استخباراتی ادارو ته وسپارل شی چی ضروری حذفیات په کی وشی.

د بودجی کنترول

- د څارنی ارګان باید ټولو بودجوی اسنادو ته لاس ورسیږی، البته په دی شرط چی داسی احکام وضع کړای شی چی د پټو معلوماتو د بربنډیو مخه ونیسی؛
- د استخباراتی او امنیتی ادارو پر بودجوی څارنی باید هغسی اصول واکمن وی چی د حکومت پر نورو فعالیتونو باندی دی. په دی اړه استثنا باید د قانون له مخی روښانه کړای شی. له دی امله د بودجی د څارنی صلاحیت باید د استخباراتو د اختصاصی او څارنی کمیتو تر مینځ په ګډه توګه د عمل جامه واغوندی؛
- قدرت لرونکی پارلمانونه باید د بودجی د تصمیم نیونی حق ولری؛
- استخباراتی اداری باید له بودجی څخه یواځی د هغو فعالیتونو لپاره کار واخلی د قانون ارګان اجازه ورکوی،
- استخباراتی اداری باید اجازه ورنه کړی چی د تقنینی ارګان له اجازی پرته له هغو ادارو څخه پیسی بهر انتقال شی.

د پلټنی د بهرنیو ارګانونو نقش

د وګړو شکایتونو ته د حل لاره میندل

- هغه مقام یا تریبونال چی شکایتونو ته غوږ نیسی، باید هغه کسان وی چی د حقوقی او قانونی شخصیت او د خپل ماموریت په دوره کی له خپل مقام څخه د نه ګوښه کیدو له قانونی مصؤنیت څخه برخه من وی؛
- هڅه دی وشی چی شکایتونو ته د ځواب ورکونی پروسه د خلکو په حضور کی بشپړه شی. که چیری پروسه په یوه برخه کی د عامو خلکو په مخ تړل کیږی، خو د شکایت کونکی او یا د هغه د وکیل په مخ باید هیڅکله ونه تړل شی؛
- که چیری د کومی ملی ګټی د مصلحت له مخی لازمه وګڼله شی چی د پلټنی په پروسه کی شکایت کونکی هم باید برخه ونه لری، دغه تصمیم باید یواځی د هغه یو مقام یا تریبونال صلاحیت باید وی چی د شکایت په پلټلو لاس پوری کوی. او تلافی کونکی مرجعی (لکه خاصی مشورتی شورا) ته باید داډ ورکړ شی چی پروسه په عدل او ناپلویتوب سرته رسیږی؛
- تریبونال یا پلټونکی مقام باید د الزامی پریکړو صلاحیت ولری ترڅو شکایت کونکی، که چیری شکایت یی پر ځای وی، تلافی کړای شی. همداراز په دی اړه د هغو اسنادو او شواهدو د له مینځه وړو صلاحیت هم باید موجود وی چی امینتی او استخباراتی اداری د شکایت کونکی په هکله ټول کړی دی.
- د پلټنی او تحقیق حدودو باید په قانون کی څرګندتوب ولری، هغه باید یواځی د امینتی او استخباراتی ادارو د کار د چلند پوری محدود نه وی بلکه لمن یی د هغو ادارو بشپړ چالچلند پوری پراخه وی.

د خپلواکو چارواکو له خوا د حکومت د اداری په دننه کی د ادارو څارنه

- د امنيتی او استخباراتی ادارو د کارونو ارزونه باید د خپلواکو او ناپلوو مقاماتو له خوا(لکه خپلواک رپوټ ورکونکو یا عام پلټونکو) سرته ورسيږی او له لاندو معيارونو سره سمون ولری؛
- هغه مقام چی د کارونو ارزونه سرته رسوی باید له حقوقی او قانونی شخصيت او د خپل ماموريت په موده کی د ګوښه کيدو له مصؤنيت څخه برخه من وی؛[12]
- د ارزونی او کتنی د صلاحيت حد او حدود باید په قانون کی صراحت ولری او نه يواځی د کارځرنګوالی بلکه د امنيتی او استخباراتی ادارو اپراتيفی کارونه هم په کی شامل وی؛
- هغه مقام چی د ارزونی او کتنی لپاره ټاکل کيږی باید په کافی اندازی له قانونی صلاحيت څخه برخه من وی تر څو هغه موضوعات او شواهد چی د امنيتی او استخباراتی ادارو صلاحيتونو څخه کار اخيستو پوری اړه لری ارزونه وکړای شی؛
- هغه مقام باید نامحدود واک او اختيار ولری ترڅو د يو حکم يا رپوټ یا يوی پريکړی چی د ارزونی په پروسه کی نيول کيږی، شکل، حد او حدود وټاکی.

د محاسباتی پلټنی خپلواک دفترونه

- د محاسباتو د ديوان د خپلواکتوب د خوندی ساتنی لپاره باید د هغه چالچلندونه د قانون پر بنسټ ولاړ وی، هغه ديوان باید پارلمان ته رپوټ ورکړی او د محاسباتو د پلټنی ديوان رئيس باید د پارلمان له خوا وټاکل شی؛
- پر هغه ديوان باندی واکمن قانون باید د هغه ديوان د اختياراتو، د رپوټ ورکونی ميکانيزم، د رئيس ټاکل او همدارز پټو معلوماتو ته د لاس غزولو حد او حدود ښکاره کړی؛
- عام پلټونکی باید پټو معلوماتو ته بشپړه لاس رسيدنه ولری ترڅو نه يواځی په مالی پلټنو لاس پوری کړی، بلکه د ځينو خاصو پروژو اجرائيی توانمندی هم تر پوښتنی لاندی ونيسی؛
- د پلټنی ديوان باید صلاحيت ولری ترڅو نه يواځی په مالی پلټنو لاس پوری کړی ، بلکه د ځينو خاصو پروژو اجرائيی توانمندی له جزئياتو سره تر غور لاندی ونيسی؛
- دا چی دپلټنی ديوان له پټو معلوماتو سره اړيکی لری، باید د قانون ساتونکی احکام وضع شی ترڅو د پلټنی د نتايجو د خپريدو او يا د هغو د يوی برخی له خپريو حخه مخ نيوی وشی.

د وسلوالو ځواکونو د دیموکرا تیک کنترول لپاره د جینوا مرکز (DCAF)

د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا مرکز (DCAF) چې په ۲۰۰۰ کال کې د سویس د حکومت په نوښت جوړ شوو، دولتی او غیر دولتی مؤسسې د وسلوالو او امنیتی ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره په خپلو هڅو کې تشویقوی او ملاتړ تری کوی او همداراز هغه امنیتی سمونوالئ چې له دیموکراتیکو کچو سره برابر وی وده او پراختیا ورکوی.

د ستونزو د پیژندلو، له تجربو څخه د زدکړو اوپه امنیتی برخې کې د دیموکراتیکې واکمنی لپاره د غوره چالچلندونو د وړاندی کولو په موخه هغه مرکز د معلوماتو د راټولولو او دخیړنو د سرته رسولو لپاره کار کوی. دغه مرکز د عمل په ډګر کې د کارپوهانو د کار له لارې او له خپلو مرستو سره د ټولو مینه والو، بیا په خاصه توګه حکومتونو او پارلمانونو، پوځې مراجع، نړیوالو سازمانونو، د غیر حکومتی مؤسسو او علمی کړیو په خدمت کې دئ.

په لومړی سر کې د DCAF د کار ساحه د اروپا ـ اتلانتیک (اروپا ـامریکا) سیمی ته ځیر ده ، خو په اوږده موده کې هغې پوری نه محدودیږی.

د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا مرکز یو نړیواله مؤسسه ده چې د سویس د حکومت د قانون پر بنسټ کار کوی. د DCAF شورا په ۲۰۰۵ کال کې د سویس په شمول له ۴۶ حکومتونو، د اروپا۔ اتلانتیک د سیمی له ۴۱ دولتونو، دری افریقایی او د جینوا د کانتون څخه جوړه شوه. د DCAF مشورتی جرګه له یوی ۶۰ کسیزی ډلی څخه جوړه شوی چې په مختلفو برخو کې فعالیت لری. د هغه مرکز د کار کونکو شمیر لږترلږه پنځوسو کسانو ته رسیږی چې د نړی د څه ناڅه دیرش هیوادونو څخه دی. د DCAF د بودجې زیاته برخه د سویس د دفاع وزارت ، د ملکی او سپورتی چارو او د بهرنیو چارو د وزارت له خوا ورکوله کیږی.

د DCAF په هکله تفصیلی معلومات په انترنتی پانه www.dcaf.chکی میندلی شی.

اړیکه او پته

Geneva Center for the democratic Control of Armed Forces (DCAF)
Rue e Chantepoulet 11, PO Box 1360,
CH-1211 Genva 1, Switzerland
Tel: 0041 22 741 7700; fax:0041227417705
e-mail:info@dcaf.ch;
website: www.dcaf.ch

د دورهام (Dorham)
د پوهنتون د بشری حقوقو مرکز

دغه مرکز په ۲۰۰۱ کال کی د بریتانیا د دورهام د پوهنتون د حقوقو د څانګی په چوکاټ کی تأسیس شوو ترڅو د هغی څانګی د مینی وړ موضوعات او د هغه د غړو د فعالیتونو تر مینځ د بشری حقوقو په ټولو ساحو کی همغږی رامینځ ته کړی. د هغی څانګی له نیمایی څخه زیات د بشری حقوقو په برخه کی څیړنیز پروګرامونه لری او په دی اړه یی ډیر کتابونه او مقالی خپری کړی دی. د هغوی د مینی وړ په موضوعاتو کی د بشری حقوقو له نړیوالو قوانینو څخه نیولی(د سیمه ایزو بنسټونو له قوانینونو لکه د اروپا شورا او د اروپا اتحادیه) تر د بریتانیا د ۱۹۹۸ کال د بشری حقوقو د قانون تر تطبیق پوری شامل دی. د بشری حقوقو په سر د بحث او خبرو څرنګوالی او متدودلوجی د دورهام د پوهنتون د بشری د حقوقو د مرکز د پاملرنی په زړه کی ځای لری چی په دی اړه څرkګه استدلال او څرنګه قضاوت وشی. دغه مرکز د بشری حقوقو ځینو خاصو اړخونو او د خاصو موضوعاتو پالیسی ته پاملرنه لری.

دغه مرکز له مسلکی او قضایی حلقو سره د فعالی همکاری په لټه کی دئ. دغه مرکز د مشاورینو د یو کوچنی ډلی سره چی د میرمن Justice Black له خوایی لارښونه کیږی، کار کوی. په دغی ډلی کی د نورو قضایی سیستمونو مسلکی حقوق پوهان هم ګډون لری. د دورهام د پوهنتون د بشری حقوقو مرکز هر کال د کلنی ویناوو یو رساله خپروی. د خپرونو دغه لړی د اریون د لکچرونو یا ویناوو په (The Irvine Lectures in Human Rights) په نامه یادیږی.
دغه لړی د Lord Irvine of Lairg له خوا په ۲۰۰۲ کال کی پیل شوه.

دغه مرکز ته د فرهنګی او بشری څیړنو د بورد(Arts and Humanities Research Board) له خوا د بشری قوانینو پر بنسټ د قضایی استدلال د یوی پروژی لپاره ۱۳۹ زره پونډ مالی مرسته ورکړای شوی ده. په دغی پروژی کی د بشری حقوقو د قوانینو پر بنسټ د قانون په خاصو ساحه کی د قضایی استدلال سیمینارونه شامل دی چی د مونوګراف په توګه خپریږی.

پته او اړیکه

Proessor Ian Leigh, Co-Director
50North Bailey, Durham DH1 3ET, United Kingdom
Phone: 00 44 191 374 2035
Fax: 00 44 191 374 2044
Email: ian.leigh@durham.ac.uk
Website.http://www.dur.ac.uk/Law

د ناروی د پارلمان
د استخباراتی څارنی کمیته

له ۱۹۹۶ کال څخه را په دی خوا د ناروی د استخباراتی خدماتو څارنه د هغه هیواد د یو پارلمانی څارونکی ارګان له خوا ترسره کیږی چی د ناروی د پارلمان د استخباراتی څارنی د کمیتی په نامه یادیږی. دغه کمیته د ناروی د امینتی پولیسو ارګان، استخباراتی اداره او د ملی امنیت اداره تر څارنی لاندی نیسی. د دغی کمیتی غړی د پارلمان له خوا چی د Stortinget په نامه یادیږی له خوا ټاکل کیږی. خو دغه غړی نه شی کولای چی د پارلمان غړیتوب هم ولری. دغه شرط په دی وجه ایښودل شوی چی د څارنی ارګان باید له حکومت څخه جلا او په خپلو فعالیتونو کی له پارلمان څخه خپلواکتوب ولری.

دغه څارنی په منظمه توګه هغه اداری تر پلټنی لاندی نیسی. دغه کمیته هغو شکایتونو ته هم پاملرنه کوی چی په ناروی کی د یو وګړی یا سازمان له خوا د هغو ادارو په هکله عنوان شی. دغه کمیته یواځی یو سازمانی جوړښت نه دی، بلکه د دندو له مخی د هغی د مسؤلیت ساحه څرګنده شوی ده. د دغه ډول څارنی موخه په لومړی سر کی د وګړو د مدنی حقوقو خوندی ساتل دی. همداراز دغه کمیته غواړی چی د عمومی څارنی له لاری ډاډمنه شی چی د امنیتی او استخباراتی ادارو فعالیتونه د قانون په چوکاټ کی ترسره شوی دی او تر سره کیږی. دغه کمیته د خپلو فعالیتونو په هکله هر کال داسی یو رپوټ پارلمان ته وړاندی کوی چی پټه بڼه نه لری. البته د اړتیا په صورت کی هغه کولای شی هر وخت د خاصو موضوعاتو په هکله رپوټونه وړاندی کړی.

دغه کمیته معلوماتو او ادارو ته د لاس غزولو په برخه کی له پراخو صلاحیتنو حخه برخه منه ده. په همدی وجه د هغی غړی مکلف دی چی د اسرارو په ساتلو کی له ډیری زیاتی پاملرنی څخه کار واخلی. دغه کمیته د څیړنو پر بنسټ د څارنی له اصل څخه کار اخلی.

پته او اړیکه

The Norwegian Parliamentary Intelligence Oversight committe
Postal address: Sortinget, 0026, Oslo
Office address: Nedre Vollgate 5-7
Tel: 00 47 23 31 09 30 - Fax: 23 31 09 40
e-mail: post@eos-utvalget.no
website: www. eos-utvalget.no

ونډه اخیستونکی

مؤلفین

Dr. Hans Born
د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا د مرکز لوړ پوړی غړی
Senior Fellow, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Geneva, Switzerland.

Professor Ian Leigh
د حقوقو استاد، د دورهام د پوهنتون د بشری حقوقو د مرکز مدیر، بریتانیا
Professor of Law, Co-Director of the Human Rights Centre, Durham University, Durham, United Kingdom.

د لیکونکی ډلی مرستیالان

Mr. Thorsten Wetzling
د څیړنی مرستیال، د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول د جنیوا مرکز، سویس
Research Assistant, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Geneva, Switzerland.

Ms. Ingrid Thorburn
د څیړنی مرستیال، د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول د جنیوا مرکز، سویس
Research Assistant, Geneva Centre for the Democratic Control of Ared Forces, Geneva, Switzerland.

د مشورتی بورد غړی

(دهغوی د شخصی امکاناتو په چوکاټ کی)

Professor Iain Cameron
د عامه نړیوال قانون په برخه کی استاد، د سویدن اوپسلا پوهنتون
Professor in Public International Law, Uppsala University, Uppsala, Sweden.

Mr. Alistair Corbett
د استخباراتی او امنیتی کمیتی منشی، لندن، بریتانیا
Clerk to the Intelligence and Security Committee, London, United Kingdom.

Mr. Alain Faupin
د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول د جینوا د مرکز د ریاست پخوانی مرستیال، جینوا، سویس
Former Deputy Head of Think Tank, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Geneva, Switzerland.

Mr. Hakon Huus-Hansen
د ناروی د پارلمان د استخباراتی څارنی د کمیتی د دارلانشاء آمر، اوسلو، ناروی

Head of the Secretariat, Norwegian Parliamentary Intelligence Oversight Committee, Oslo, Norway.

Mr.Kalman Kocsis

د استخباراتی اصلاحاتو لپاره د متخصصینو د کمیسیون رئیس، د لوړی نمایندگی دفتر، سارابیو، بوزنیا او هرزگووینا، د هنگری د بهرنیو استخباراتی خدماتو پخوانی آمر

Chairman of the Expert Commission on Intelligence Reform, Office of the High Representative, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina; Former Head of Hungarian Foreign Intelligence Service.

Dr. Fredrik Sejersted

د حقوقی مسایلو وکیل، د لوی څارنوالی دفتر، اوسلو، ناروی

Attorney at Law, Office of the Attorney-General, Oslo, Norway .

Mr. Fred Schreier

سر مشاور، د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول مرکز، جینوا، سویس

Senior Consultant, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, .Geneva, Switzerland

مشوره ورکونکی

(د شخصی امکاناتو په چوکاټ)

Dr. Andrew Butler

جزایی حقوق، ویلینگټن، نوی زیلاند

Crown Law, Wellington, New Zealand.

Ms. Marina Caparini

د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول مرکز، جینوا، سویس

Senior Fellow, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Geneva, Switzerland.

Dr. Richard B. Doyle

د عامه بودجی جوړونی لپاره د پروفیسور مرستیال، ناوال پست گرجویت سکول، د امریکا متحده ایالات

Associate Professor of Public Budgeting, Naval Postgraduate School, Monterey, USA.

Dr. Willem F. van Eekelen

د گرونینگتن په پوهنتون کی د اروپایی امنیت د مطالعاتو د مرکز د مشورتی بورد رئیس، د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول د جینوا د مرکز اود سولی د تحقیقاتو لپاره د ستهکلم د انستیتوت د مشورتی بورد غړی ، د هالند د سنا پخوانی غړی، د هالند د دفاع پخوانی وزیر، د اروپا د اتحادیی پخوانی عمومی منشی.

President of the Advisory Board of the Centre for European Security Studies at the University of Groningen, Member of the Advisory Boards of the Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces and of the Stockholm Institute Peace Research Institute, former Member of the Netherlands' Senate, former Minister of Defence of the Netherlands and former Secretary-General of the Western European Union.

Prof. Dr. Peter Gill

د ليورپول د جان موريس په پوهنتون کی د سياست او امنيت پروفيسور، بريتانيا

Professor of Politics and Security at Liverpool John Moores University, United Kingdom.

Mr. George B. Lotz II

د استخباراتی خارنی په چارو کی د دفاع وزارت معين، واشنګتن دی سی. د امريکا متحده ايالات

Assistant to the Secretary of Defense for Intelligence Oversight, Washington DC, USA.

Dr. Barry R. Wickersham

د زدکړو مدير، د استخباراتی خارنی د چارو لپاره د دفاع وزيرد مرستيال دفتر، واشنګتن دی سی، د امريکا متحده ايالات .

Director of Training, Office of the Assistant to the Secretary of Defense for Intelligence Oversight, Washington DC, USA.

د اصطلاحاتو د معنی فهرست

استخبارات
هغه معلومات چی حکومت یی راټولوی او له هغو څخه کار اخلی، استخبارات نومیږی.
په یو څه باندی پوهیدل، څه په ټولیزه توګه یا په خاصه توګه د دولتی چارو د هنر یوه برخه ده (John Keegan). په حکومت کی د استخباراتو اصطلاح معمولا یوه محدوده معنی لری. استخبارات له نړیوالو اړیکو، دفاع، ملی امنیت، له پټو فعالیتونو او هغه کارپوهو تأسیساتو سره چی استخبارات نومول کیږی، اړیکی او تړاو لری (Michael Herman). استخبارات کیدای شی چی یو ډول معلومات وی، کیدای شی چی سازمان وی چی د معلومات د میندلو په لټه کی دی او کیدای شی چی یو فعالیت وی چی استخباراتی سازمان یی په لاره اچوی(Sherman Kent). د حکومت په چوکاټ کی د استخباراتو بنسټ پر یو شمیر سازمانونو چی د «استخباراتی خدمات یادیږی» اېښودل شوی دی. هغه څه چی هغوی تر سره رسوی، د استخباراتی فعالیتونو په نامه یادیږی Michael) . Herman)

امنیت
کله چی له امنیت څخه نوم اخیستل کیږی مقصد یی ډیری وخت ملی امنیت دی او موخه یی د یو اولس پر خلاف د ګواښونو او یا د ګواښونو د خطر مخ نیوی دی. سر بیره پر دی امنیت هغه یو چلند دی چی دهغه په مرسته له ټولنیز، سیاسی، چاپیریالی او اقتصادی لحاظه د یو وګړی آزادی، ژوند او بشری کرامت خوندی ساتل کیږی.

احضار
که چیری یوه پارلمانی کمیته د احضار صلاحیت ولری اجازه لری چی یو سړی د پوښتنی او ګرویږنی لپاره وغواړی.

د خپل یو همکار بربنډول
د کار په ساحه کی بربنډونه هغه وخت رامینځ ته کیږی چی یو مامور بل مامور له قانون څخه د سرغړونو یا د خپل ماموریت د مقرراتو د کار د پالیسی په خلاف عمل وکړی. ډیر هیوادونه د بربنډونی پر اهمیت باندی پوه شوی دی، په همدی وجه ځینی مقررات یی تاکلی ترڅو د هغو پر بنسټ هغه کسان چی خپل همکار مامور بربنډوی، له جزایی څارنی او تعقیب څخه خوندی وساتل شی. یو عمل هغه وخت بربنډونه ګڼل کیږی چی یو مامور د بل په هکله چی له قانون څخه یی سرغړونه کړی ده، د امنیتی اداری څخه بهر خبری وکړی. معمولا دغه ډول بربنډونی او شکایت حکومت یا د حکومت اجرایی ارګان ته کیږی. خو که چیری د اداری په دننه کی دغه ډول بربنډونه یا شکایت عنوان شوی، هغه ته ماموریتی بربنډونه نه وی او دا قانونی محافظت نه لری. همداراز خبری رسنیو ته بربنډونه هم قانونی حفاظت نه لری خو د پارلمان د غړو په وړاندی بربنډونه د قانون له ساتنی څخه برخه منه ده.

پلټنه او بیلانس
دغه طرح له اساسی قانون او نورو قوانینو څخه اخیستل میکانیزمونه تشریح کوی او د هغو هدف د یو ګوندیز واکمنی مخ نیوی دی. پر استخباراتی خدماتو باندی د څارنی په پام کی نیونی سره، اجرائیه، قضائیه او مقننه د استخباراتی ادارو د حساب او ځواب ورکونی په پروسه کی خورا مهم نقش لوبوی. د امنیتی خدماتو دیموکراتیک کنترول دی وکتل شی.

قضايي پلټنه
قضايي پلټنه د قانون په مختلفو نظامونو کې مختلف تعريف لري. د قانون په هغو نظامونو کې چې د اساسي قانون محکمه شته دی، معمولا په اساسي قانون کې دهغې محکمې صلاحيت څرګند شوی دی ترڅو يو قانون يا د حکومت د يوه کار کونکې رسمي چلند له قانوني لحاظه تر پلټنې لاندې ونيسي. د اساسي قانون محکمه صلاحيت لري ، که چيرې يو قانون يا د اجرائيه قوې چلند يا د حکومت يو کار کونکې کړه وړه له قانون سره سمون ونه لري، هغه قانون فسخه کړي او يا په هغه کې د بدلون لپاره غوښتنه وکړي. په بريتانيا کې قضايي تفتيش هغه يو صلاحيت ته وايي چې محکمې ته د حکومت د اجراآتو د څارنې لپاره ترې استفاده کوي، د بيلګې په توګه محکمه صلاحيت لري چې وموميي چې آيا د حکومت چلند د قانون او اروپايي منشور سره سمون لري که نه. په دې کتاب کې له قضايي پلټنې څخه مقصد هغه يو محدود صلاحيت دی چې محکمو ته ورکړ شوی ترڅو د استخباراتي ادارو د حکومت د وزيرانو چلند وپلټي چې آيا هغه له اساسي قانون سره سمون لري که نه.

تناسبتوب
تناسبتوب په درې اړخونو پورې تړلي دی: ۱- د يو اعتراضي اقدام او د هدف تر مينځ د يوې معقولې اړيکې شته والی؛ ۲- ډير زياته هڅه په دې موخه چې بشري حقوقو او آزاديو ته تاوان ونه رسيږي؛ ۳- د اقداماتو د محدودولو او قانوني هدفونو تر مينځ يو مناسب انډول (د کانادا ستره محکمه).
د اروپا د بشري حقوقو منشور د تناسبتوب له اصل څخه په دې موخه کار اخلي تر څو د دولتي چاروکو صلاحيتونه کنترول او اختيارات خوندي وساتل شي.

پلټنه او تصفيه
ځينې ماموريتونه او دندې شته دي چې د امنيتي تصفيو لپاره غوښتنه کوي. دغه ماموريتونه او دندې د حکومت او امنيتي تصميم نيونو د ټولو ارګانونو په کچه کې موجود دي، لکه استخباراتي خدمات، د وزارت مقام او وسلوالو ځواکونو مقامونه. همداراز د پارلمان د څارنې د کميتې غړي هم کيدای شي چې تر امينتي تصفيې لاندې ونيول شي. د يادونې وړ ده چې ټول پارلمانونه نه غواړي چې دهغوی د څارنې کميتې غړي دې تر امنيتي تصفيو لاندې ونيول شي ځکه دغه ډول تصفيه د دې معنی لري چې پارلمان د اجرائيه قوې د يوې څانګې تر لاس لاندې دئ. امنيتي تصفيه د يوې بريالۍ پلټنې په پروسې پورې تړلې ده. له دې ډول يوې تصفيې سره دا روښانه کيږي چې يو سړی پټو معلوماتو ته د لاس اوږدولو لپاره د اعتماد په کومه سطحه کې قرار لري.

مدني ټولنه
مدني ټولنه هغو تأسيساتو، سازمانونو او هغو چالچندونو ته ويل کيږي چې د دولت، سوداګرۍ د نړۍ او د کورنۍ ترمينځ ځای لري. په خاصه توګه غير انتفاعي او خيريه سازمانونه، بشري مؤسسې، ټولنيز او سياسي غورځنګونه، بيلابيل ټولنيز فعاليتونه او فرهنګي ارزښتونه چې هغوی پورې تړلي دي ، ټول مدني تولنې کې شامل دي.

ځواب ورکول او حساب ورکول
د صلاحيتونو او دندو په تر سره کولو کې د استازو که انتخاب شوی او يا ټاکل شوی وي، استعداد او توان ته ځواب ورکول او حساب ورکول ويل کيږي. دغه مسأله همداراز د امنيتي خدماتو د کارکونکو په برخه کې د پلې کيدو وړ ده. حساب ورکول د اجرائيه د پلټنې لپاره يو سياسي هدف دی چې په نتيجه کې يې له قدرت څخه د ناوړه استفادې امکان کمزوری کوي او هم هغه يو اپراتيفي هدف دی ترڅو حکومتونه وکړای شي چې په اغيزمنه توګه کار وکړي.

غوره واکمنی
د غوره واکمنی بنسټیزې ستنې دا دي چې حکومت د خلکو پر ارادې ولاړ وي، عادل او حساب ورکونکی وي او په پلان جوړولو کې سلا مشوره وکړي. حکومت باید په عامه اداري برخه کې اغېزمن او ګټور وي او د مدني ټولنې (نړیوال بانک) د ونډې په لټه کې وي او د هغې لپاره لاره اواره کړي.

بشري حقوق
هغو حقوقو او آزادیو ته وایي چې ټولو انسانانو پورې اړه ولري او د هغو په پلي کولو کې حکومت باید خنډ پیدا نه کړي. دغه حقوق عبارت دي د ژوند کولو او خپلواکۍ حق، د فکر اود بیان آزادي او د قانون په وړاندې مساوات. دغه حقوق د بشري حقوقو په نړیوالو تړونونو کې څرګند شوي دي لکه د بشر د حقوقو په نړیوالې اعلامیې (UNDHR) کې، د اقتصادي، ټولنیزو او فرهنګي حقوقو په هکله نړیوال منشور (ICESCR) ،د اروپا د بشري حقوقو منشور (ECHR) او ځینې نور سیمه ایزې ژمنې لکه د بشر او خلکود حقوقو په هکله د افریقا تړون، د بشري حقوقو په هکله امریکا یي تړون او د بشري حقوقو په هکله آسیایي تړون.

د قانون واکمنی
قانون چې په هغه کې د بشري حقوقو قانون هم شامل دی باید د یو دیموکراتیک حکومت له خوا وضع او عملي شي او په منظمه توګه د یو خپلواک قضایي صلاحیت لرونکي ارګان له خوا پلي کړای شي. د قانون واکمنی د حساب ورکولو لپاره هم په عامه او هم په خصوصي سکټور کې یو حتمي شرط دئ. د قانون د واکمنی پاییښت له قوانینو څخه د پوره خبرتیا، پرته له توپیر څخه د هغو تطبیق او اغیزمنو اجراآتو پورې اړه لري. قانون باید د وړاندوینې او اجراآتو وړ وي، قانون باید له هغو متودونو څخه برخه وي چې په هغه کې بدلوني راوستلی شي او وګړي هغه د عدل او انصاف وړ وګڼي او له هغه څخه اطاعت وکړي.

دیموکراسی
دیموکراسي یعنې د خلکو استازیتوب د خلکو له خوا اود خلکو لپاره. آزاد انتخابات، د قانون واکمنی، خپلواک صلاحیتونه، بشري حقوقو ته درناوی د دیموکراسی ځانګړي نښې نښانې دي. بشري حقوق دې وکتل شي.

د اداري رئیس
د امنیتي او استخباراتي اداري رئیس د اړوند وزیر له خوا ټاکل کیږي. هغه د نوموړي اداري کنټرول او منجمنت په غاړه لري او دنده لري چې د هغې اداري ماموریتونه او د هغې د مشرې امرونه او سیاسي لارښوني په خپل وخت سره سرته ورسوي.

روښانتیا (شفافیت)
په حکومت یا د حکومت په ادارو کې تأسیسات، شبکې او د چارو عادي بهیر چې په منظمه توګه د پارلمان او نورو بنسټونو او یا د مدني ټولنې په ټولنیزو او اقتصادي ساحو کې تر څارنې لاندې نیول کیږي، دغه ډول څارنې ته روښانتیا یا شفافیت وایي.

شکایت یا اعتراض
شکایت یا اعتراض دې ته وایي چې یو وګړی یا یو ډله د څارنې یو ارګان ته د بشري حقوقو څخه د سرغړونې په وجه عرض وړاندې کړي.

د قانون د احکامو د اجراآتو د څارنی او د استخباراتو د څارنی تر مینځ توپیر

د قانون د اجراآتو څارنه اصولا هغه یو میکانیزم دی چی د تورن کسانو د جنایی فعالیتونو په هکله اسناد او شواهد ټولوی، حال دا چی استخباراتی څارنه دی ته وایی چی د ملی امنیت پر خلاف د ګواښونو په هکله معلومات ټولوی. البته هرمرو نه ده چی دغه معلومات جنایی فعالیتونو یا جرایمو پوری اړه ولری. د څارنی لپاره د استخباراتی ادارو اختیارات ډیری وخت څرګندوالی نه لری، بلکه ډیری وخت پر اټکلونو او امکاناتو ولاړ دی، په همدی وجه هغه کسان چی تر داسی څارنی لاندی نیول کیږی، دیر زیات د بشری حقوقو له ساتنی څخه برخه من نه دی. د ډیری استخباراتی عملیاتو د څارنی موده د جنایی جرمونو د څارنی د مودی په پرتله اوږده ده. دغه سرچینی دی وکتلی شی:
(Cameron,I, ; see also Broddeur, J-P. And Gill,P)

د استخباراتو د کنترول او د استخباراتو د څارنی او د استخباراتو د پلټنی ترمینځ توپیر

د کنترول درلودلو معنی په یو سپارل شوی استخباراتی ماموریت باندی د اداری او نفوذ لپاره د دندی، مسؤلیت او صلاحیت درلودلو معنی ده. څارنه د کنترول په پرتله بله معنی لری، څارنه د دی غوښتنه نه کوی چی یو « څارونکی سړی» دی دنده یا مسؤلیت ولری ترڅو د هغو د تصمیم نیونی او یا یی نتیجی اغیزمنی کړی. پلټنه هغه یو ماموریت دی چی له استخباراتی ادارو څخه بهر ارګانونه د استخباراتی ادارو کار او قانونیت او فعالیتونه تر څارنی لاندی نیسی.

قانونیت

د Nullum,crimen, nulla poene sine lege چی دقانونیت د اصل په نامه هم یادیږی، حکم کوی چی جنایی عمل هغه وخت د سزا وړ دی چی: ۱- د عمل په وخت کی داسی قانونی حکم موجود وی چی هغه عمل جنایی وګڼی، ۲- د عمل په وخت د هغه جرم په اړه یو قانونی حکم وضع شی.

د قانون آزمایښت د کیفیت له لحاظه

په یوه دیموکراتیکه ټولنه کی ځینی بشری حقوق لکه د شخصی مسایل ساتنه، د فکر، وجدان او دین آزادی، د بیان آزادی او د ټولنو جوړلولو آزادی کیدای شی چی د ملی امنیت او د عامه ښیګنو په وجه محدود کړای شی. خو د اروپا د بشری حقوقو منشور (ECHR) وایی چی دغه ډول محدودیت باید له قانون سره سم وی. د اروپا د بشری حقوق د محکمی(ECHtR) قوانین وایی چی امنیتی او استخباراتی خدمات یوائی هغه وخت کولای شی چی له ځانګړو صلاحیتونو څخه کار واخلی چی د قانون پر بنسټ یی پریکړه شوی وی. د دی لپاره چی یو قانون ته د «د کیفیت د آزمایښت» له نظره قانون وویل شی باید دغه لاندی شرطونه پوره کړی:

۱- یو نورم یا قانون باید په کافی اندازی د کار اخیستو وړ وی او په پوره ځیرتیا هغسی بیان شی چی د اولس هر وګړی وکړای شی د هغه له مخی خپل چلند سمبال کړی؛

۲- یو نورم یا قانون باید د وړاندوینی وړ وی او باید له صلاحیتونو څخه د نا محدودو کار اخیستو لپاره اجازه ور نه کړی؛

۳- یو قانون باید د لاس وهنی لپاره لرترلره د چالچلندونو څرنګوالی وټاکی.

د اجرائیی له خوا کنترول/ د وزیرانو له خوا کنترول

د اجرائیی قوه د حکومت د مرکزی او سیمه ایز یا محلی ادارو له خوا د استخباراتی خدماتو کنترول کوی. د اجرائیی قوه د امنیتی او استخباراتی ادارو بودجه، عمومی پالیسی او د هغو ادارو د فعالیتونو ړومبیتوبونه ټاکی. د دی لپاره چی د اجرائیه قوی اغیزمن کنترول د ډاډ وړ وګرځی وزیران باید هغو معلوماتو او ارزونو ته لاس اوږد کړای شی چی د امنیتی او استخباراتی ادارو په اختیار کی دی. د دغو معلوماتو او ارزونو له لاری وزیران کولای شی چی د اړتیا په صورت کی د هغو ادارو د فعالیتونو او چلندونو په هکله عامو خلکو ته ریپوټ ورکړی. له بهر څخه د هغو ادارو کنترول د ځینو خاصو

دفترونو او ارګانونوله خوا لکه د استخباراتی هم غړیو کمیساری، د استخباراتی څارنی بورډ، د پالیسی د پلټنی کمیتی او عامی پلټنی دفترونه چی په مستقیمه توګه وزیرانو ته رپوټ ورکوی، سرته رسول کیږی.

داخلی کنترول

د دی لپاره چی ډاډینه وشی چی د استخباراتی خدماتو مامورین د دیموکراتیکو معیارونو له مخی یی عمل کړی دی که نه، د استخباراتی خدماتو په چوکاټ کی باید یو ډول د قانون ساتنی میکانیزم موجود وی. د چالچلند لپاره یو لارښود لیک باید جوړ شی چی د هغو ادارو کارکونکی د هغه له مخی عمل وکړی. سربیره پر دی د ناوړه استفادو او د سرغړونو د مخی نیوی لپاره باید د استخباراتی ادارو کارکونکی وروزل شی چی څرنګه د خپل یو آمر د غیر قانونی سپارښتنی او امر په وړاندی څه ډول چلند وکړی. د استخباراتی خدماتو په چوکات کی باید داجراآتو د داخلی کنترول لپاره یو خاص ارګان جوړ کړای شی.

عام پلټونکی

په عمومی توګه د عام پلټونکی اصطلاح د حکومت هغه پوځی یا ملکی مامور ته ویل کیږی چی د تحقیقاتو دنده په غاړه لری. د استخباراتو په چوکاټ کی عام پلټونکی د اجرائیه قوی له خوا د یو لړ ماموریتونو د تر سره کولو لپاره ټاکل کیږی، د بیلګی په توګه له قانون او د حکومت له پالیسو سره د استخباراتی خدماتو د سمونوالی څارنه او داستخباراتی ادارو د فعالیتونو پلټنه؛ سربیره پردی، عام پلټونکی دنده لری خپل اجراآت په منظمه توګه اجرائیی (یاپه ځینو حالاتو کی پارلمان) ته رپوت ورکړی.

پټ معلومات

سری یا پټ معلومات د ملی امنیت د هغو موادو او معلوماتو څخه دی چی د هغو غیر مجاز بربنډول د یو هیواد ملی دفاع او یا بهرنیو اړیکو ته تاوان ورسوی. نو په دی وجه غوښتنه کیږی چی دغه مواد او معلومات پټ وساتل شی. د دغو مواو د پټوالی یا محرمیت کچه د هغو حساسوالئ څرګندوی. ډیر وخت داسی هم پیښیږی چی حساس معلومات د ځینو اړتیاوو له مخی خپاره کیږی. دغه لاندی مثال چی د امریکا متحده ایالاتو له استخباراتو حخه اخیستل شوی، د معلوماتو د پټوالی یا محرم توب کچه ښکاره کوی: **۱- د لومړی درجی پټوالی:** دا هغه معلومات دی چی په ډیر لوړه کچه باید پټ وساتل شی او داسی تعریف شوی چی د هغو د بربنډیدو په صورت کی ملی امنیت ته سخت تاوان رسول کیږی؛ **۲- د دوهمی درجی پټوالی:** دا هم هغه معلومات دی چی باید پټ وساتل شی او د هغو د بربنډیدو سره هم ملی امنیت ته سخت تاوان رسیږی؛ **۳- باوری اسناد:** دا هغه معلومات دی چی د پټوالی کچه یی لږ څه راټیټه ده اود هغو بربنډولو سره هم ملی امنیت ته تاوان اوړی؛ **۴- حساس خو ناپټ یا غیر سری:** دا هغه معلومات دی چی ملی امنیت پوری اړه نه لری خو د هغو بربنډول هم د تاوان لامل ګرځی؛ **۵- ناپټ - په غیر تخنیکی توګه پټ:** دا هغه معلومات دی چی نیمګړتیاوی لری او د حساسو معلوماتو په جمله کی نه راځی، دا ډول معلومات کیدای شی چی پرته له کوم خنډ څخه د عامو خلکو په اختیار کی پریښودل شی. هغه معلومات چی د هغو د پټوالی موده تیره شوی وی او یا یو صلاحیت لروکی ارګان د عامه کتو لپاره د هغو پټ ساتل لازم نه ګڼی، کیدای شی چی د ناپټ معلوماتو په کچه کی درجه بندی شی.

په دیموکراتیکه توګه داستخباراتی خدماتو ځواب ورکونه

که څه هم پټوالئ د استخباراتی خدماتو د کار یو بنسټیز شرط دی، خو په یو لیبرال دیموکراتیک حکومت کی استخبارات باید د قانون د واکمنی، پلټنی، انډول ساتنی او روښانتیا (شفافیت) سره سم خپل مسؤلیت تر سره کړی، په دیموکراتیکه توګه د استخباراتی خدماتو ځواب ورکونه د ټاکل شوی قانونی چوکاټ کی د هغوی د چالچلندونود اغیزمنتوب ښکارندوی دی. د هغوی ځواب ورکونی مسؤلیت پر

پنځو ستنو ولاړ دی: **۱- د اجرائیی کنترول؛ ۲- پارلمانی څارنه؛ ۳- قضایی پلټنه؛ ۴- د عامو خلکو په استازیتوب خپلواکه څارنه؛ ۵- خپله د استخباراتی ادارو له خوا داخلی کنترول.**

د قانون مشروعیت
د یو قانون یا د قانون جوړونی د یو ارګان او یا د قانون د پلی کونکي مشروعیت هغه یوه څه ته وایی چی په ټولنه کی اړوند اړخونه دا منی چی هغوی ټول د قانون پر بنسټ جوړ شوی، له اعتماد څخه برخه من دی، ارښت لری او هغو ته درناوی کیږی.

خپلواک څارونکی
هغه یو مقام دی چی دنده لری ترڅو هغه شکایتونه وپلټی او د هغو په هکله یو رپوټ برابر کړی چی خلکو د حکومت یا د عامه ادارو په هکله کړی دی. د دی لپاره چی له اجرائیه قوی او استخباراتی ادارو څخه د دغه مقام خپلواکتوب د ډاد وړ وګرځی، خپلواک څارونکی چی په ځینو هیوادونو کی د ځانګړی رپوټ ورکونکی په توګه هم یادیږی، د پارلمان له خوا ټاکل کیږی. هغه دنده لری چی پارلمان ته رپوټ ورکړی.

خپلواکه څارنه
د استخباراتی ادارو د ځواب ورکونی د پنځو ستنو یا بنسټونو څخه یوه هم خپلواکه څارنه ده. د دی کتاب د کار له چوکات سره سم په استخباراتی ادارو باندی خپلواکه څارنه د هغو ارګانونو له خوا کیږی چی د هغوی خپلواکتوب د قانون له مخی تنظیم شوی وی. د دغو خپلواکو څارنو د ارګانونو مثالونه دا دی: د پلټنی ملی دفتر، ځانګړی رپوت ورکونکی یا خپلواک څارونکی، خپلواک عام پلټونکی او عام تریبونال، مدنی ټولنه او څیړنیز یا نظریاتی مرکزونه .

پارلمانی څارنه
د مقننی یا قانون جوړونی قوه چی د قانون تصویبولو له لاری استخباراتی اداری تعریفوی او تنظیموی او هم د هغو صلاحیت او بودجه ټاکی، پارلمانی څارنه هم کوی. د مقننی په چوکاټ کی باید داسی میکانیزم موجود وی چی پارلمانی غړی وکړای شی د استخباراتی خدماتو کارکونکی د ځواب ورکونی لپاره احضار کړای شی. دغه میکانیزمونه عبارت دی له:
۱- د استخباراتی څارنی لپاره یو فعاله کمیته؛
۲- د استخباراتی خدماتو د بودجی د کنترول امکانات؛
۳- پټو معلوماتو ته د لاس اوږدولو امکانات؛
۴- د مدنی ټولنی له کارپوهانو سره د مشوری امکانات؛
۵- د پارلمان، حکومت، استخباراتی ادارو او مدنی ټولنی ترمینځ د رپوټ ورکونی د یو اغیزمن میکانیزم شته والی؛
۶- د غوږ نیونی د غوښتی د جوړولو امکانات؛
۷- د څیړنو لپاره صلاحیت درلودل.

څیړنیز او نظریاتی مرکزونه
څیړنیز یا نظریاتی مرکزونه هغه مؤسسی دی چی د مسایلو، پیښنو او چارو په څیړنو او ارزونو لاس پوری کوی او خپل اړوند نظریات څرګندوی. د مدنی ټولنو د تأسیساتو په توګه نظریاتی مرکزونه ځینی مهم نقشونه په غاړه لری چی هغه عبارت دی له:
۱- د حکومت او خلکو تر مینځ د مینځګړیتوب نقش؛
۲- د جاری مسایلواو یا د پیښیو په حال کی د موضوعاتو تشخیص اوارزونه، د اړوندو ستونزو په هکله د حل د لارو چارو لپاره وړاندیزونه؛

۳ـ د پالیسیو په موضوعاتو باندی د فکرونو او ستونزو اړول؛
۴ـ د یوی خپلواکی او خبرلرونکی مرجعی په توګه د پالیسیو په بحثونو کی خپل نظر څرګندول؛
۵ـ د هغو کسانو لپاره چی د پالیسیو په جوړولو کی ونډه لری د نظریاتو، افکاروا او معلوماتو د رد اوبدل کولو لپاره غونډی جوړول (James Mc Gamm).
په حقیقت کی څیړنیز او نظریاتی مرکزونه عامو خلکو ته د حکومت له خوا د وړاندی شوی معلومات بدیل وړاندی کوی.